

TRES POEMES DE FRANCESC-GILABERT DE CENTELLES: ATRIBUCIÓ, ESTUDI DE LES FONTS I EDICIÓ¹

RUBÉN GALERA HERNÁNDEZ
Universitat Catòlica de València
ruben.galera@ucv.es

1. INTRODUCCIÓ

El *Repertorio informatizzato dell'antica letteratura catalana* (RIALC)² conté un petit corpus de cinc cançons anònimes que s'han agrupat sota el nom «Incipitario delle canzoni “Mills de millor” e “Cors magnífics”», composicions que foren extretes del volum del segle xv *Cançonner català de l'Ateneu*. Dels cinc poemes del corpus, tres no han sigut estudiats encara i hi apareixen agrupats sota el senyal «Cors magnífics» i amb el nom «Rar no és tu a donar benefici» (0d.5), que ocupa els folis 213v-215r; «Per lo gran pes de la manta bastida», en 215v-216v; i «Dins un castell hedificat sus rocha», que es troba en la paginació 216v-217r.

Aquest oblit filològic, en canvi, no l'han patit els altres dos poemes. Apareixen en el corpus sota el senyal «Mills de millor» i duen per títol «Ador-te, creu veríssima e sancta» (0d.1) i «Estant prostat axí com adorava» (0d.3). Entre els filòlegs que els han estudiat hi ha Ramon Aramon i Serra (1963), qui va fer un estudi sobre els planys de la Verge en la poesia i el comparà amb «Vuy gran maytí auzí votz d'una trompa», en el cas del primer, i Martí de Riquer (1984, 476), qui els ressenyà en el tercer volum de la *Història de la literatura catalana*, en tots dos.

Partint del fet, doncs, que hi ha tres poemes que no s'han estudiat encara, que hi ha proves sòlides que poden pertànyer a un sol autor —d'acord amb les propietats i recursos lingüístics que hi apareixen— i que, a més a més, la simbologia i els noms patronímics ens condueixen

1. Agraïm afectuosament els consells i referències que ens ha aportat Abel Soler per a una ampliació dels arguments que atribueixen l'autoria a Francesc-Gilabert de Centelles i una correcta interpretació d'aquests poemes.

2. *Repertorio informatizzato dell'antica letteratura catalana* (RIALC), Università di Napoli Federico II, Departament de Filologia Moderna, Nàpols [en línia].

<<http://www.rialc.unina.it/>> [consulta: 30 novembre 2018]

al cavaller Francesc-Gilabert de Centelles, ens proposem d'analitzar en profunditat les cançons «Per lo gran pes de la manta bastida» i «Dins un castell hedificat sus rocha» per a posar-hi llum a l'anonimat i, de retop, aportar-hi a la literatura quatrecentista les que, possiblement, són les úniques composicions completes que ens han arribat del primer comte d'Oliva.

2. TRES POEMES D'UNA SOLA MÀ

El primer poema, «Rar no és tu a donar benifici»,³ és una cançó de dotze cobles de huit síl·labes amb rima ABBACDDC. El poema es caracteritza perquè repeteix la primera frase fins a l'hemistiqui cada dos versos en tota la cobla («rar no es a tu»); i successivament canvia l'anàfora per un altre fragment en cada cobla («luny es de tu», «mon cor de tu», etc.). Pel que fa a l'argument, en el decurs de la composició el poeta s'adreça i ressalta les virtuts que Déu atorga a tots aquells que el segueixen i hi menciona, alhora, tot allò que perden els fidels per no seguir les seues passes, entre d'altres qüestions. Al final de la composició, el poeta encapçala la tornada amb el senyal «Cors magnífichs», o siga, cos de qualitats extraordinàries, en referència a Déu, i clou la intervenció amb una disculpa pel parlar «silvestre e ordonat», ja que no té destresa en l'afer de pregar.

El segon poema, objecte d'estudi d'aquest treball, es titula «Per lo gran pes de la manta bastida»⁴ i és un plany de huit cobles, les huit síl·labes del qual rimen ABBAACCA. La tornada té el senyal «Goig del meu cor» i es clou amb una endreça. Encara que el senyal és diferent del

3. Aquest poema no l'estudiem en profunditat, tot i que el ressenyem breument i l'annexem al final del treball. Per al corpus de les tres composicions, vegeu RIALC [en línia].

<<http://www.rialc.unina.it/0d.5.htm>> [consulta: novembre 2018]

Vegeu també D. A., *Cançoner català de l'Ateneu*, dins «Biblioteca Virtual Miguel de Cervantes», Biblioteca Virtual Joan Lluís Vives, Alacant, 2008, (f. 213v-f. 217r) [en línia].

<<http://www.cervantesvirtual.com/nd/ark:/59851/bmcg73f2>> [consulta: 5 desembre 2018]

4. RIALC [en línia].

<<http://www.rialc.unina.it/0d.4.htm>>

D. A., *Cançoner català de l'Ateneu*, op. cit. (ff. 215v-216v).

poema anterior i no s'introdueix amb el típic «altra cobla», la composició poètica pertany al mateix autor, atès que en el *Cançoner català de l'Ateneu* precedeix el poema «Dins un castell hedificat sus rocha», que sí que té el mateix senyal que el primer i és introduït amb «altra cobla». Tanmateix, hi ha un altre punt en comú entre «Per lo gran pes...» i l'anterior: tant un com l'altre es disculpen per la seua manera de pregar. En aquest cas, el poeta demana a Déu que tinga mercé i no el tinga «per vilh, que preguar / Déu jamay sabí apendre» i, en el que s'ha estudiat primer, li diu «perdonau-me si en res e fallit / car yo no so per tal afer molt destre». En l'epígraf 3, però, hi desglossarem el poema en detall.

«Dins un castell hedificat sus rocha»⁵ és el tercer poema dels anònims que hi ha agrupats en el *Cançoner català de l'Ateneu*. Es tracta d'una lloança de cinc cobles de huit síl·labes amb rima ABBA CDDC i una tornada amb el senyal «Cors magnífich», amb què el poeta s'adreça a una dama que és «pertit de nobla pasta», cosa que ens indica que pertany a l'aristocràcia nobiliària. En relació a les coincidències sintàctiques i morfològiques, aquest poema guarda alguns punts en comú amb «Rar no és tu a donar benifici», composició que usa la metàfora trobadoresca del castell d'amor ja assolit, tot adreçant-se a Déu amb «qui t'ama de cor fi / segur està com fort castell sus rocha», la virtut divina de beneficiar els pobres i els rics («rar no és tu a donar benifici / a qui'l mereix, ho sie pobre, rich») i, finalment, la joia de celebrar amb alegria la tinença de la devoció divina («no coneix tu qui no't celebra festa»). Tot això coincideix plenament amb l'amor del poeta —o del seu jo poètic— en «Dins un castell hedificat sus rocha». La primera es veu en el títol de la composició i les altres dues en la impossible comparació de tenir una dama com la que té el poeta («no s'acompar dona richa ni pobra») i la sort de posseir-la com a muller («amor e sort me fan celebrar festa»).

En definitiva, totes aquestes relacions entre el primer i el tercer poema aporten, més si cap, coherència al fet que els tres poemes pertanyen a una sola mà, malgrat que entre els dos primers el copista no haja escrit «altra cobla» en les rúbriques, com sí que ho ha fet, en canvi, entre la segona i la tercera.

5. RIALC [en línia].

<<http://www.rialc.unina.it/0d.2.htm>>

D. A., *Cançoner català de l'Ateneu*, op. cit. (ff. 216v-217r).

3. ARGUMENT DE DOS POEMES

L'autor de «Per lo gran pes de la manta bastida» comença el poema explicant metafòricament que, abans de nàixer («ans que sortís en esta present vida»), ja estava obligat i oprimat pels pecats que sobre el seu cap s'infongueren («que sus mon cap fundaren en peccats») amb el «gran pes de la manta bastida». Això li ocasionà un greuge que no li permetia alçar els ulls de terra per a veure el cel, la lluna o el sol («que los ulls flachs no puch lavar de terra, / mirar lo cel, luna ne lo solell») i que, com a conseqüència d'això, el feu caure per la mundanal serra «com un dèbil camdell, de tom en tom».

Llavors, es pregunta com podria l'autor pregar al Senyor, baró redutable («com poré, donchs, barós mot reduptables»), al qual ha ofès fins al punt que l'hauria de tenir en l'infern («tant que'n l'infern tenir me degra pres») pels defectes i obres detestables. El poeta, que coneix les exigències del Senyor, a qui voldria servir «de tot mon cor» per a «per satisfer al vostre desir car», s'hi disculparia («si bonament pogués, m'escusaria»).

Davant les dificultats que el poeta troba per les exigències de Déu, es situa en posició de plegària amb els genolls mancats de força, les mans juntes i el cap inclinat («genolhs flechs, mans juntes, clina testa»), per adreçar-se «al gloriós Fill de Déu eternal»; a qui dins la cavitat del ventre virginal va prendre la túnica que duen els penitents («de nostra carn prengué la sobrevesta»), adreça els seus precis, encara que l'autor es descriu i es veu com a «indigne / trop malestruch, ignorant e groser», però espera que tots els enuigs que té el poeta pugui fer caure («que tots anuygs de vos fassa caser») i, finalment, aconseguir la redempció i anar al cel («e dar lo joy de peradís insigne»).

En la quarta cobla, descriu la posició de la imatge de Jesucrist en la creu («mostrant-vos a tots lliure en l'arbre-creu») vessant tota la sang, amb el costat obert i amb el cap inclinat. En la creu, l'autor confessa en segona persona que confia en la mort de Crist i vol que òbriga la porta del «rich palau quez havíem perdut». Per aquest acte de garantia, l'autor demana i clama en tercera persona que Crist ajude «el cavaller que ira desconforta». El poeta segueix la interpel·lació a Jesús, a qui demana que llance rajos de sol i fible l'home caigut amb la calor del seu amor, ja que si arriba a caure no es podrà alçar per si mateix («lanzats

rays del sol invisible / homes caiguts per se levar no's pot»). Encara, li demana que ferisca el cor bravíssim «d'aquest valent baró» amb la fletxa de l'amor («prest ab l'amoros'estralha») i que atorgue el perdó dels seus crims a qui faça batalla amb ell i que obtinga la bona fama de boig («haurà lo pretz de furor qui'l batalla»).

En la cinquena cobla, el poeta torna a adreçar-se a Jesús enunciant algunes de les virtuts i li demana que pregue «l'altisme Pare vostre» perquè done sabiduria i força a mossén Francesc («que do saber e força [...] a mossén Francesch») per a lluitar contra el món, la carn i el dimoni («contra lo mon, la carn y el drach entich»), ja que ell dona aixopluc al franc i virtuós Centelles («al franch e prous Sentelles dant abrich») i que no es desvie de la devoció en Jesús («qui de vos may se torça»).

En la sisena cobla, torna a enunciar les qualitats de Jesús com a «bon mestre» que predica «pur'amor» i dona de menjar el seu cos als creients («el vostre cors a menyar nos donas») per a «avorir tot lo desig terrestre». Altrament, el penitent vol que el mateix Jesús il·lumine amb la seua llum el pensament i la voluntat de mossén Gilabert («ab vostra lum illuminau la pensa / e voluntat de mosén Gilabert»), perquè es desperte amb l'enteniment de servir-lo i amar-lo, i supere els mals pensaments («que'n vos amar e servir se despert / y els moviments furosos sobravensa»). Aqueixos nom i cognom que cita l'autor —possiblement de si mateix— són, en el mateix ordre d'aparició, *Francesc*, *Gilabert* i *Centelles*. Aquests patronímics fan referència al cavaller i baró valencià Francesc-Gilabert de Centelles. Per tot això, arribats ací, ens fa la impressió que el poeta parla d'ell mateix en tercera persona quan s'adreça a Jesús i s'autodefineix com un «cavaller que ira desconforta» que, a més a més, és baró i té un cor brau («lo cor ten brau d'aquest valent baró»), tot subratllant el primer grau de proximitat del demostratiu aquest, fàcilment atribuïble a la persona que fa penitència, o siga, a l'autor.

El poeta entén que totes les pregàries que realitza a Jesús («qui no vol oir ningú») o al seu Pare són gratuïtes si no les formula primer a la Mare de Déu, l'«advocada dels pecats», perquè ella va ser la més tribulada per la mort del seu fill. Per tant, considera que a ella ha d'explicar el dolor que sent per ser un pecador, a qui ha de clamar-se amb els ulls plorosos i amb sanglots, i a qui ha de pregar diàriament perquè el defense:

a vós contrichs devem atendre,
a vós clamar ab los ulls ben humils,
plos e senglots, ez ab devots estilhs
pregar tots jorns que nos vullats defendre.

A les acaballes del poema, hi ha una tornada i una endreça en què, respectivament, el penitent torna a usar la primera persona per a dirigir-se a la Mare de Déu amb el senyal «Goig del meu cor», per qui bonament prendria mort i treball «ab turments sobrevils», i li demana que el defense dels «diables subtils» perquè a aquests, en arribar a la fi de la vida, haurà de retre comptes («a ells nos ajamrendre»). Per a acabar, en l'endreça s'adreça al «Mestre Senyor» i li demana que no el tinga a ell —a l'autor— «per vilh / que preguar Déu jamay sabí apendre».

L'autor de «Dins un castell hedificat sus rocha» indica de bon començament que es troba en un castell edificat a sobre d'una roca o muntanya («Dins un castell hedificat sus rocha»), on és enamorat («hon fin'amor abita»). Quan veu la grandesa de la fortalesa del seu amor, li produeix un plaer intens al seu esperit i la raó, que tot just l'empenyen a defensar el castell («que no'm puscha rependre home vivent de cosa ten estranya») perquè el castell —d'amor— el té a costum d'Espanya i vol morir amb les claus abans que rendir-lo («car lo castell tench a costum d'Espanya, que vull morir ab les claus e may rendre»).

En la segona cobla, l'autor s'adreça a l'estimada i li manifesta que «vos sou mon joy e mon castell e força», o siga, el goig, l'amor i la fortalesa, i li fia la seua vida («a qui hofir ma vida sens trespasar de vostres mans la mida»). A més, la serveix de cor i de voler: «vostre bell cors» i «sense força», establint així un vincle de confiança i proximitat amb la dama que el poeta sembla que estima i de qui ja coneix els atributs del seu cos sense la fortalesa. Per això declara, tot seguit, que no li manca res que es puga veure moralment («ple de bonesa tanta que no y defall res c'om divisaria»): és «francha de cor, leal sens maestria»; així la pot anomenar, sentència, perquè el bon enteniment la precedeix («pus bon seny vos avança»).

«Amor e sort», diu el poeta, li «fan celebrar festa» amb solemnitat, ja que —segons sembla— li ha lliurat la fortalesa de la dama («pus fran-

chament la força m'an retuda»), en unes altres paraules, per fi el poeta —o el jo poètic— pot gaudir d'un enamorament ple sense cap tipus d'entrebanc. Sembla que davant l'accés a l'estimada, el poeta es reafirma amb la seua devoció fidel i sense enganys («gordar la vull feelment e honesta») i que cap persona del món —ací hi torna amb la metàfora del castell d'amor— no puga escalar ni combatre la seua torre, els merlets i la verdesca («que hom del mon escalar ni combatre / no pusque may tora, marlets, verdescha»). I afegeix hiperbòlicament que vol morir abans que ella muira («he vull morir anans que may perescha per mon dafaut»), i que feren d'ell «quatra».

En la quarta cobla, però, el poeta manifesta un cert perill que amenaça la possessió de la seua estimada, el seu castell d'amor: «bé sé de cert que l'envejós treballa / en fer me dan e lansar me desota»; però l'amor vers la seua estima no es «†desfrotat†»,⁶ encara que el fet de l'envejós no té cap valor («ni preu son fet una petita malla»),⁷ perquè el castell és de gran fortalesa:

car lo castell es de gran fortalesa,
e yo, qui so ab tanta diligença,
que no·m fa dan lur giyn e malvolença,
ni llur saber, ni tota lur abtesa.

Així doncs, després de manifestar les inutilitats de l'envejós, el poeta fa quatre comparacions començades amb «no s'acompar»: per alegrar-se de ser un amant que es troba en «pròspera ventura»; per haver una senyora com la que té; perquè cap altra dona posseeix les virtuts de la seua («que no basta / l'una part de so qu'a ella sobra»); i per la virtut de l'estimada amb unes altres dames riques o pobres perquè la seua «s'encasta».⁸

El poeta clou la defensa de la seua dama que, com hem vist al principi, sembla que posseeix des de fa poc temps, amb el senyal «cors magnífich». Amb aquest senyal lloa el cos de l'estimada, com bé ha

6. Aquest terme no l'hem trobat documentat en cap corpus del català antic (*Corpus Informatitzat del Català Antic* i *Corpus Informatitzat del Valencià*).

7. Vegeu la veu *malla* en el *Diccionari català-valencià-balear* (DCVB).

8. Potser faça un doble joc de paraula: *encastar* amb el sentit de posseir-la amb força, i de castedat, de ser verge.

manifestat anteriorment («vostre bell cors»), i hi diu que prové de sang noble («pertit de nobla pasta»). Allò que no arribem a entendre és el final, on el poeta suplica que «vostra mercè·m cobra». Una possible interpretació és que aquest fora l'inici de les infidelitats de Francesc-Gilbert de Centelles i que intenta, així, apaivagar un cert distanciament de la seua muller, com una mena de disculpes suplicades. Si fora així —ho plantegem com una possibilitat— es tractaria d'una lloança vers Joana de Cardona i Gandia,⁹ qui va patir la vida promíscua del futur comte d'Oliva com es veurà al llarg d'aquest treball.

4. ELS ENEMICS DE L'ÀNIMA: LO MÓN, LA CARN I EL DRAC ANTIC

Com hem vist en l'epígraf anterior, l'autor parla de si mateix en tercera persona i, preocupat per ell mateix, demana intercessió a Jesús i Déu:

pregau lo, donchs, que do saber e força
contra lo mon, la carn y el drach entich,
al franch e prous Sentelles dant abrich,
mossén Francesch, qui de vos may se torça.
(RIALC, 0d.4: vv. 45-48)

[...]

ab vostra lum illuminau la pensa
e voluntat de mosén Gilabert,
que 'n vos amar e servir se despert
y els moviments furosos sobravensa
(RIALC, 0d.4: vv. 53-56).

De la concordança del cognom i els noms que apareixen en el poema, només se'n pot fer al·lusió, com hem dit en la interpretació dels poemes, al noble valencià Francesc-Gilbert de Centelles i Queralt, qui va tenir una dilatada vida com a conseller d'Alfons el Magnànim i de Joan II, i va ser capità general del Regne de València, comte d'Oliva, senyor de Nules, baró de l'Honor de Rebollet i de Rocafort de Queralt

9. Segons l'estudi de Torró (2018), sabem que Francesc-Gilbert de Centelles va estar casat amb Joana de Cardona i Gandia fins a la seua mort, esdevinguda l'any 1452.

(Oliver, 2018; Soler, 2017*b*), i de tantes altres terres a l'illa de Sardenya (Galera, 2015; 2016).

L'autor demana a Jesucrist, per a si mateix, «que do saber e força / contra lo món, la carn y el drach entich». Aquests versos, en concret els que tracten dels enemics de l'ànima com «la carn», casen perfectament amb la vida llicenciosa de Francesc-Gilabert de Centelles, que ja estava promés vers l'any 1420¹⁰ i casat el 1432 amb Joana de Cardona i Gandia, germana d'Hug de Cardona (Garcia-Oliver, 2009). Com s'ha vist en el poema «Dins un castell hedificat sus rocha», és bastant possible que en la tornada l'autor fera referència a la vida primerenca dissoluta, vist que per ella ha escrit la lloança («per vos loar publicar fas tal obra») i des d'aqueixa «vos suplich que vostra mercè·m cobra». Amb aquesta súplica en el poema, diguem-ho així, fa una disculpa pública per un fet que es devia conèixer pels oients. Malgrat tot, no va ser l'única de les infidelitats que els seus coetanis ressenyaren, ja que el desconegut poeta Figueres deia de Francesc-Gilabert de Centelles en els seus versos:

honor, lahor, oració,
tot fet per contemplació
del cavaller, no pas deffunt,
mossén Sentelles,
mostrant li vuy tals maravelles,
que per null temps ira mortal,
iniquitat, tristor ne mal
per dones, monges ni donzelles,
son cor més senta.¹¹

Aquest tampoc no va ser un fet aïllat. Uns altres estudiosos com Jaume Torró (2018, 462) han estudiat el cas de la reina Maria, qui amb ocasió de la mort de la dona de Francesc-Gilabert de Centelles, Joana de Cardona i Gandia, li oferí una de les seues donzelles de cort i li manifestava que la seua vida era «stada assats en joventut, no sens grandan

10. Aquest any es va emancipar de son pare després de contraure matrimoni. Va aconseguir una certa independència legal, però limitada, sota la tutela del noble Manuel de Montagut, qui s'encarregà de supervisar-ne els assumptes i el benestar (Michael Gugel, 2016, 32).

11. RIALC, vv. 92-100 [en línia].

<<http://www.rialc.unina.it/65.4a.htm>>.

de vostra casa e poder, alguna nota vostra de què moltes voltes havem haüt enuig e desplaer». Tot això cal completar-ho, a més, amb el fet que va tenir almenys dos fills il·legítims: el canonge Jordi de Centelles i el cavaller Altobello de Centelles (Rodrigo, 2011, 459 i 400). Aqueixa vessant «pecaminosa» de no respectar els vots matrimonials catòlics es reforça amb les epístoles «De amore» que dos humanistes italians, com ara Guiniforte Barzizza i Antonio Becadelli, van adreçar al comte d'Oliva —des del 1449— per a explicar-li la seua visió de l'amor, bé dins, bé fora del matrimoni, respectivament. El primer li recomanava l'amor matrimonial i el segon el prevenia dels perills que podien comportar-li l'acte d'estimar. Eren dues visions totalment oposades, basades en el concepte neoplatònic de la Venus celestial i terrenal (Soler, 2017*b*; Galera, 2018). Per tant, havent-hi vist sumàriament els problemes amorosos de Francesc Centelles, ens fem una idea de quin tipus de «carn» es referia el poeta quan pensava i pregava Jesús perquè li atorgara «saber e força».

Enmig de tot aquest embroll d'infidelitats declarades per uns i per uns altres, en el poema se cita un ésser mitològic medieval que jugà en la València del segle xv un paper força rellevant: «el drach antic». Ací té un paper fonamental la iconografia taulellística del Quatre-cents pels dibuixos amb què van ser decorats els palaus de l'època. Francesc-Gilbert de Centelles tenia el palau d'Oliva i el castell de Nules ben engalanats amb escuts i motius del seu llinatge, com així consta en les manises conservades de l'època. Amb aqueixa finalitat decorativa, els Centelles encarregaren als pintors de taulells de Manises que dibuixaren un cavaller, amb l'emblema heràldic de la família, lluitant contra un drac alat. El llinatge tenia a bé de recordar en l'ornamentació dels dos edificis esmentats la faula de la mort del llegendari dragó del mercat procedent de l'imaginari popular i per ells autoatribuïda, tot plegat per dos motius: pel purament vanitós i per recordar-se que el llinatge lluita regularment contra els enemics de l'ànima, essent el dimoni, el drac alat, un d'ells. Vegeu la foto 2 de l'«Annex» (González, 1952*b*, 130-131).¹²

12. La llegenda conta que, a mitjan segle xv, un dels braços del Túria passava pel mercat de València, on es troba la Llotja actualment. Llavors, però, hi havia unes ruïnes d'un antic alcàsser, que impedièn arribar a la vora del riu i en les quals hi vivia un rèptil de grans proporcions que es menjava tot aquell que s'atrevia a passar per davant. Simultàniament, una jove genovesa, que es dedicava a exercir la prostitució al bordell

5. SIGNATURA DEL POEMA

A les infidelitats, les decoracions palatines i els noms patronímics que hem citat fins ara, cal afegir-hi un element ben característic dels Centelles d'Oliva i que, segons sembla, el poeta en fa al·lusió en primera persona a l'inici del poema:

Per lo gran pes de la manta bastida
que sus mon cap fundaren en peccats
ffuy ten destrets, opremuts, carregats
ans que sortís en esta present vida,
que los ulls flachs no puch lavar de terra,
mirar lo cel, luna ne lo solell,
mas caure jus, rodant com flach camdell,
de tom en tom per la mundanal serra
(RIALC 0.4d: vv. 1-8).

Efectivament, el poeta expressa que cau avall rodant «com flach camdell / de tom en tom per la serra mundanal», o siga, com un dèbil cabdell que va rodant pel món. El «camdell» del poema i el «cabdell» dels Centelles, no per casualitat, formava part de la iconografia dels taulells del palau comtal d'Oliva i del castell de Nules que estaven decorats amb manises, el dibuix dels quals eren tres cabdells (veg. «Annex»). Al traspàs de Bernat de Centelles i després d'haver arplegat l'herència l'any 1433,¹³ segons sembla, el jove Francesc-Gilabert decidí decorar el palau i el castell suara dits amb manises gravades amb tres cabdells

de la ciutat, fou vilipendiada per un mariner que esbombava la facilitat amorosa de la jove. Per circumstàncies de la vida, el germà major d'aquell que la va deshonrar va voler seduir-la. Sabedora de qui era el pretendent, el va portar amablement on es trobaven les ruïnes de l'alcàsser perquè, després d'una estona, hi fera l'esperada aparició el dragó del mercat, que s'encarregà de llevar-li la vida. La llegenda conta que la ciutat s'escandalitzà del succés i determinà acabar amb la vida del dragó. Això ho va dur a terme un cavaller amb el reflex del seu escut, que va fer que el rèptil s'espantara del seu mateix aspecte i deixara descobert el pit en un moment de debilitat, que fou aprofitat pel cavaller per a clavar-li l'atxa (González, 1952a, 557-558).

13. De fet, Francesc-Gilabert de Centelles va ser senyor d'Oliva i Nules d'ençà que va recollir de son pare, Bernat de Centelles, l'herència d'aquests dos senyorius i de tots els altres que la família posseïa a Sardenya entre 1432-1433 (Arxiu Històric de Gandia, FC-305/2; Archivo Histórico Nacional, Osuna, lligall 597, doc. 2).

a mitjan segle xv (García Rosell, 2018). La finalitat era clara: representar la seua preponderància en les tres branques del llinatge Centelles amb la finalitat vanitosa de saber-se el cap dels Centelles, a saber dels catalans, valencians i sicilians (veg. «Annex»). D'això en va donar fe el cronista Gaspar Escolano (1611, 165-166), en reportar en les seues anotacions que va veure en primera persona els taulells i les banderes dels Centelles:

Los Centellas señores de este estado, son la cabeça de los Centellas de nuestra Corona: y lo quiso dar a entender uno de los Condes passados, quando en sus banderas, y en los azulejos de los suelos de sus palacios (como se vee en el de Oliva y Nulles) mandó echar la cifra de un ovillo, con una letra Valenciana que dize Capdells: que quiere dezir en Castellano, cabeça de ellos: por quanto en Castilla llaman ovillo, a lo que los Valencianos Capdell. De lo qual hizo prueba y averiguación el primero Conde Don Francisco Gilaberto.

Les paraules d'Escolano aporten una valuosa informació sobre el patronatge del primer comte d'Oliva en el si del llinatge. Aqueixa finalitat del Centelles és la que preval en la primera cobla que, en realitat, ens mostra manta informació sobre el «camdell»,¹⁴ «cabdell» o «capdells» per als Centelles. Partim-ne, doncs, de la polisemàntica del mot. Com bé es pot llegir en el poema, el poeta manifesta la dificultat que li ocasiona «lo gras pes de la manta bastida / que sus mon cap fundaren peccats». La «manta bastida» és una al·lusió al poder teixit per les generacions precedents, concretament per la de son pare Bernat de Centelles, mariscal de l'exèrcit d'Alfons el Magnànim i virrei del regne de Sardenya fins a la seua mort en 1432.¹⁵ Cal tenir en compte que Francesc-Gilabert de Centelles, al traspàs de son pare, en recull alguns dels càrrecs, però sobretot la responsabilitat de protegir i de portar el llinatge a bon port, com a «cap d'ells», —al·legòricament representat a les manises com un

14. Aquesta forma de referir-se al cabdell l'hem consultada, sense trobar-ne cap altra reproducció, en el *Corpus Informatitzat del Català Antic* i en el *Corpus Informatitzat del Valencià*.

15. Vegeu la veu *Bernardo de Centelles* en Evandro PUTZULU, *Dizionario Biografico degli Italiani* [en línia].

<http://www.treccani.it/biografico/elenco_voci/a> [consulta: 9 març 2019]

cabdell de llana—. Per tant, per una banda hi ha la preeminència i per l'altra la protecció del llinatge.

L'herència que recull l'empenta a «continuar teixint» el patronatge i l'aixopluc del llinatge amb nous fils de «trama» i d'«ordit», tots dos bastits sobre un teler al·legòric. El teler és un bastidor de fusta, on van uns fils verticals tesos: l'ordim de la tela o manta de llana. El teixidor va passant la trama de fils horitzontals entre els fils de l'ordit i així va formant-se el teixit de la manta, pujant cap amunt, un fill per la dreta i el següent per l'esquerra, i així successivament. Per tant, el resultat metafòric és una «manta» feta de «cabdells de llana d'ovelles». Tot forma part del joc comparatiu; també el «cap», que no sols és anatòmic, sinó també el cap del fil del cabdell. No obstant això, allò que encara no ens resulta gens clar és en quin moment i d'on prengué la idea. Una proposta és que les lectures lul·lianes tingueren quelcom a veure. En elles hi ha el rerefons de la paràbola evangèlica del bon pastor que tenia «cent ovelles» (CENT ov ELLES), la qual podria haver inspirat els Centelles d'Oliva, «cap d'ells», per la semblança de les paraules amb el llinatge i els significats que adés hem arguït: preeminència i empara. Aquesta segona virtut es veu representada en la paràbola evangèlica de *Barlaam e Josafat*:

un bon pastor tenia cent ovelles. En va perdre una i fins que no la va trobar va deixar les noranta-nou restants soles, ja que és major goig per Déu un pecador que fa penitència que noranta-nou justos que no tenen necessitat de fer-la.¹⁶

Aquesta obra, segons Bonillo (2006) i Badia (1990), és un dels textos que va usar Ramon Llull com a font del *Llibre de meravelles*, per això, potser no és una idea descabellada pensar que Francesc de Centelles tingueren en compte les «cent ovelles» com un dels referents bibliogràfics lul·lians,¹⁷ i alhora bíblics,¹⁸ quan llegia les seues obres.

16. Citem el text a partir de Xavier Bonillo Hoyos (2006).

17. En l'epígraf següent, veurem que en els poemes, que nosaltres atribuïm al Centelles d'Oliva, hi havia alguna recialla lèxica i cultural present en les obres de Ramon Llull.

18. Seguint Bonillo (2008, 72), en l'*Evangeli de Joan*, «Jesús és l'únic pastor reconegut pel seu ramat i l'únic disposat a donar la vida per les seves ovelles (Joan, 10). Quan Jesús ressuscitat s'apareix a Pere, li encomana la seva missió repetint-li tres

Per altra banda, convé recordar que les obres de Ramon Llull eren lectures d'enriquiment moral habitual dels cavallers del Quatre-cents. Endemés, s'ha de tenir en compte que la llana del cabdell era un objecte quotidià que, atesa la casualitat, en castellà és *ovillo*, mot semblant a *ovella*. I per a finalitzar, sense menystenir una obvietat, la forma antiga de *cabdell* era *capdell*, paraula que també té el significat de 'cabdill, capitost', i en la poesia trobadoresca, sovint, *capdelh*.¹⁹

Junt amb la polisèmia del mot *cabdell*, el poeta manifesta que «la manta bastida» li la infongueren al cap en «peccats» abans d'haver nascut («ans que sortís en esta present vida»), fet que no el deixa veure el cel, la Lluna ni el Sol. Si partim del fet que Francesc-Gilabert naix en 1408 i que recull l'herència —de son pare— de la manta feta amb cabdells de llana i teixits per a formar un mantell que es posa al cap, a manera de protecció i de guiatge del seu llinatge, es pot entreveure que els fets bèl·lics paterns, en el moment de l'escriptura del poema, encara restaven en l'imaginari del poeta i del col·lectiu d'oients del poema perquè Francesc Centelles els mencionara al·legòricament. Al voltant d'aquells fets incerts, suggerim una hipòtesi: que són una al·lusió a les bandositats que van mantenir son pare i els seus germans, Aimeric i Gilabert de Centelles, contra els Soler, els Cervelló i els Vilaragut entre 1403 i 1405 (Ferrer, 2015, 942) abans que el cavaller-poeta haguera nascut.²⁰

En conjunt, tot el que hem vist fins ací sobre els cabdells («camdell»), els pecats prenatalicis i el joc partit dels noms *Francesc*, *Gilabert* i *Centelles*—que casualment no hi són al revés—, palesa o evidència, més si cap, que els dos noms al·ludeixen a Francesc-Gilabert de

vegades que nodreixi els seus anyells (Joan, 21, 15-17)». Amb petites diferències, els evangelis de Mateu (18, 1-5) i Lluç (15, 4-7) recullen la mateixa paràbola.

19. Segons el DCVB, la forma antiga era *capdell*; per a la variant provençalada en els poemes de Gilabert de Pròixida (Marfany i Simó, 2013, 379); i per al poema de la reina de Mallorca, Costança d'Aragó o Violant de Vilaragut (Riquer, 2000, 38).

20. No obstant això, ben bé podria tractar-se de les morts fetes per son pare en la batalla de Sanluri el 10 de juny de 1409, on s'aniquilà totes les persones que hi havia dins del castell sense distinció de sexe i d'edat (Garrido, 2010); i, altrament, la batalla del Codolar del 27 de febrer de 1412, enfrontament en el qual participaren les tropes dels Centelles, trastamaristes, i les del governador de València, Arnau Guillem de Bellera, urgellistes (Narbona, 2015, 786). Cal recordar que, en aquesta batalla, els vencedors obligaren el fill de Bellera a passejar el cap de son pare clavat en una llança (Català, 1979, 1334).

Centelles. Això és una prova que el poeta no ho ha fet, per tant, per una simple coincidència, sinó que deliberadament ha jugat amb aqueixes referències contextuals del seu llinatge, amb la intenció que els oients del poema saberen reconèixer-lo i associar-lo a la història dels Centelles i a les manises que decoraven el palau d'Oliva i el castell de Nules. No oblidem, a més, que la literatura autobiografiada o pseudoautobiografiada és un recurs convencional a què recorren autors dels segles XIV i XV com Jaume Roig en l'*Spill* i Pere March en les seues poesies. El nostre autor, en definitiva, beu d'aqueixa manera d'emmirallar-se per a construir i convertir un jo autor a un jo líric en tercera persona (Roig, 2010; Cabré, 1992).

6. OBSERVACIÓ D'ALGUNES FONTS DELS DOS POEMES

Algunes de les fonts que hem detectat i que probablement inspiraren Francesc-Gilabert de Centelles en el poema «Per lo gran pes de la man-ta bastida» són els llibres de Ramon Llull, vist que no poques paraules que usa el poeta són ben presents en un dels goigs de *Benedicta tu in mulieribus* (Galmés, 1915).²¹ En concret, en l'epígraf titulat «De la iiiia part en la qual se manifesta que nostra Dona es sobre totes fembres be-neyta per tal com parí Jesús Fill de Deu, romanent ella verge ans e après del part seu», que resa el següent:

es nat de tu Jesús appellat, lo qual es tal baró car baronív-
olment isqué de tu verge mare sua qui és la sua ciutat, e entra
en lo camp d'aquest mon per batallar per nos baronilment e
vertuosament contra lo mon la carn e lo dimoni, e l'altisme
qui es aquest meteix baró, fundà e edificà tu per esser ciutat
sua com elegí tu per esser verge e mare sua (Llull, 1915, 306).

El filòsof mallorquí exalta la figura del Creador i la remarca en tot el passatge amb les paraules «baró» i «baronívolut», i a més li atorga el poder de fer batalla en el món dels mortals «contra lo mon, la carn e lo dimoni». Aquesta manera de referir-se a Déu es troba representada en

21. El mateix Salvador Galmés, el 1948 publicà l'article «Ramon Llull no és l'autor del llibre *Benedicta tu in mulieribus*», dins *Estudis Romànics*, pp. 75-88, per a manifestar que l'obra que anteriorment havia publicat no pertanyia al beat mallorquí.

el poema amb els mots «baros mot reduptables» i «desig baronilhs» i, a més, el cavaller té en consideració els tres enemics de l'ànima a què ha de fer front amb l'ajuda de Déu per a guarir-se «contra lo mon, la carn y el drach entich». A tot això, a més, cal afegir-hi la presència del mot «benevuyrança», que està directament relacionat amb l'obra de Llull, puix aquesta paraula l'hem documentada, sobretot, en les obres *Llibre de meravelles* (Galmés, 1934, 19-21) i *Doctrina pueril*, en els capítols «De compliment» i «De salvació», en què el mallorquí escrigué sobre les huit benaurances per a manifestar quin és l'estat de l'ànima tan bon punt alliberada dels vicis i el manteniment de les virtuts (Santanach, 2002). Llavors, si no anem mal encaminats amb les nostres observacions, tot apunta en la direcció que el poeta llegia i tenia una certa predilecció per les obres del filòsof mallorquí.

Encara que sembla haver-hi influència lul·liana, cal parar atenció en el fet que els tres enemics de l'ànima van ser a bastament divulgats per Vicent Ferrer, segons van arreplegar les biografies escrites per Ranzano i Pere Peres el 1510 (Arronis, 2007). En l'edició valenciana, per exemple, Peres cita les paraules que el sant va pronunciar tres dies abans del seu traspàs i en les quals exhortava el seu públic dels perills de l'infern i, alhora, s'excusava que havia fet tot el que tenia a les seues mans per a prevenir-los, ja que «com a capità de vosaltres, tostemps he treballat de armar-vos de sperituals armes, ab les quals *lo món, lo dimoni y la carn* vençre poguesseu». En el mateix sermó, el sant valencià recorda i adverteix els seus seguidors sobre la nefasta espera que poden tenir a l'infern, si no deixen les males i perverses obres, perquè en aquella presó hi ha «cruels dimonis, que de drachs, de serpents y de onços, y de altres diformes animals pendran spantable forma» (Arronis, 2007, 17r-21v). O siga, en la visió ferreriana del mal, el dimoni pren forma de drac —«drach entich» en el poema.

En suma, tant Llull com Ferrer parlen dels enemics de l'ànima dels cristians en relació al dimoni, que es representa en forma de drac alat, com es veu en el poema; la carn, una atribució habitual en la poesia medieval, és l'eufemisme sobre els pecats del desig i de la consumació sexual fora del matrimoni; i, finalment, el món és la quotidianitat del viure cavalleresc. A aquests dos autors, cal afegir tot el llibre segon de *Lo crestià* de Francesc Eiximenis, que tracta detalladament les precaucions que ha de tenir un cavaller davant el tres enemics de l'humà i de déu. En definitiva, això demostra només que hi havia una certa tradició entre

cavallers devots, religiosos i predicadors a versar sobre les prevencions dels humans, i que el poeta els tenia ben presents en el seu pensament a l'hora de compondre els poemes.

En el poema «Dins un castell hedificat sus rocha», observem que hi ha diverses fonts culturals, jurídiques i trobadoresques a què l'autor degué recórrer per a escriure el poema. Aqueixos recursos es veuen sense massa dificultats en la iconografia del Castell d'Amor, que era ben coneguda en la cort del reis; la tinença d'un castell a costum d'Espanya, que implicava relacions jurídiques d'obligació i de vassallatge amb l'alcaid; i, en darrer lloc, hi cap la possibilitat que l'autor poguera haver-se inspirat en el poema de Jordi de Sant Jordi «Lo setge d'amor» per diverses raons.

Anteriorment, hem vist que l'autor es troba «Dins un castell hedificat sus rocha / me so trobat, hon fin'amor abita» per a començar i, alhora, defensar el seu amor per una dama que ja posseeix. Aquest tema versa sobre l'al·legoria del castell d'amor, un recurs habitual en les produccions literàries medievals, que recollien una llarga tradició que provenia del segle XIII, possiblement iniciada amb el *Roman de la Rose* de Guillaume de Lorris (1237) i continuada per Jean de Meun (1278) (Molina, 2014, 367). Segons Molina:

El castillo de amor es una de las principales expresiones literarias y a la vez plásticas del amor cortés. La escena constituye una alegoría en la que la fortaleza simboliza el corazón de la amada que el amante debe conquistar.

De la fortalesa com a símbol del cor de l'estimada com a recurs temàtic i literari, en trobem alguns exemples en Joanot Martorell, que va tenir en compte la roca o castell del déu Amor quan Tirant era a Anglaterra en les núpcies d'una princesa francesa amb el rei d'aquell país (c. 53-55) (Hauf, 1997, 157), tot tenint en compte que va escriure el *Tirant lo Blanch* l'any 1464. Un altre exemple de principis del segle XV és el del jove Jordi de Sant Jordi, qui també feia ús de l'al·legoria del cor de l'estimada amb una fortalesa en *Lo setge d'amor*. I amb ell, amb Sant Jordi, és on suposadament Francesc-Gilabert de Centelles va

prendre el tema i un fragment per a escriure el seu poema. Sant Jordi diu que troba dificultats per a defensar el castell perquè no té murs, valls, merlets ni verdesca («sens mur, sens vall, sens merlet ne verdescha»), i que en l'intent és possible que «perescha».²² En el cas del poema «Dins un castell hedificat sus rocha», l'autor vol conservar la dama-castell honestament i amb fidelitat, per això espera:

que hom del mon escalar ni combatre
no pusque may tora, marlets, verdescha;
he vull morir anans que may perescha.

Vist això, no sembla que es tracta només d'una simple coincidència, ja que hi ha, a més a més, la presència d'un envejós, que és l'ull en la metàfora dels cinc sentits en el poema de Sant Jordi, i que ha traït el jo poètic mentre servava Amor: «O, Deu! Be m'an trasit mey ull, dolen / trist, envegos c'aysi perdut me sia».²³ En «Dins un castell...», tot i que l'autor o el jo poètic posseeix plenament el castell, ha de defensar-lo igualment de l'envejós: «Be sé de cert que l'envejós treballa / en fer me dan e lansar me desota». Per tant, la presència de l'envejós en els dos poemes pot imbuir-nos a pensar que l'autor que proposem en aquest article va llegir els poemes de Jordi de Sant Jordi, possiblement quan tots dos es trobaven en les guerres d'Itàlia entre el 1420-1424.

Finalment, cal tenir en compte un altre element: la tinença de la dama («castell») a costum d'Espanya («car lo castell tench a costum d'Espanya»). La tinença a costum d'Espanya s'usava en els castells edificats sobre una roca, sovint per la seua situació estratègica, i per diferenciar-lo de la tinença *pro domo plana*, la qual feia referència a una fortalesa construïda en un lloc pla i menys important que l'anterior. El senyor, en aquest sentit, en tenia la titularitat i conservava el domini directe sobre el castell, el qual solia estar en mans d'un alcaid que podia ser nomenat o destituït pel senyor (Ferrer, 1990, 176). El poeta i la dama, suposant que foren Francesc-Gilabert de Centelles i Joanna de Cardona i Gandia, eren els protagonistes del poema en tant que un

22. RIALC, Rao 164.2, vv. 13-16 [en línia].

<<http://www.rialc.unina.it/164.2.htm>>.

23. RIALC, Rao 164.2, vv. 33-34 [en línia].

<<http://www.rialc.unina.it/164.2.htm>>.

és l'«alcaid» que vol morir amb les claus sense rendir-les mai i l'altra el castell sobre la roca, la tinença de la qual recau sobre l'autor, qui la serva en el poema, per tant, amb l'al·legoria del castell d'Amor.

7. CONCLUSIÓ

Arribats ací, s'ha observat en els tres poemes suara estudiats que l'autoria pot recaure versemblantment en el poeta i cavaller, el comte d'Oliva, Francesc-Gilabert de Centelles. D'una banda, perquè en «Per lo gran pes de la manta bastida» l'autor recorre al lema dels Centelles, *cabdells* («camdell»), que la família valenciana lluïa amb opulència en el palau d'Oliva, el castell de Nules i en els estendards militars, com s'hi ha referit Escolano. Endemés, el poema inclou observacions que s'han documentat en la biografia d'aquest noble: el món, la carn i el dimoni («drach entich») com un símptoma de la debilitat de l'autor davant l'embat dels enemics de l'ànima (amors fora del matrimoni). I, endemés, se citen els tres patronímics *Francesc*, *Gilabert* i *Centelles*, que no estan per pur atzar al revés, amb la qual cosa fa de si mateix un retrat, a manera d'espill, on és baró («lo cor ten brau d'aquest valent baro»), cavaller i es penedeix de la vida pecaminosa que porta. Altra-ment, el baró d'Oliva retrata la seua estimada en «Dins un castell hedificat sus rocha» amb el recurs al·legòric de la dama-castell, que conserva a costum d'Espanya, que la vol prevenir de l'envejós i a qui li deu una disculpa, per això suplica el perdó.

La libido del cavaller, que el conduí a experimentar plaers carnals fora del matrimoni, foren fets sabuts i estudiats abans de la troballa d'aquests poemes en estudis d'uns altres investigadors (Soler, 2017a; Torró, 2018; Galera, 2018). Aquests fets ens han permés interpretar els poemes més enllà del jo poètic i relacionar-lo amb el jo autor. Amb aquesta premissa, totes les proves i arguments que hem citat en el treball permeten entrellaçar la producció poètica i la vida cavalleresca de Francesc de Centelles, un cavaller representatiu de les Corts d'Alfons el Magnànim i Joan II, i ens condueixen a pensar que va escriure els tres poemes en un període comprés entre 1433 i 1449, interval de temps en què va heretar el feu de son pare, passà a ser baró —però no era encara comte d'Oliva (1449)— i s'erigí com cabdill del llinatge Centelles («capdells»). Finalment, només cal remarcar que si la comunitat cien-

tífica aprova els arguments i l'atribució que he fet en el present treball, es tractaria de la primera vegada que es documenten i es publiquen uns poemes del primer comte d'Oliva que, de retruc, inicien la història literària d'aquesta ciutat saforenca.

ANNEX

Per lo gran pes de la manta bastida²⁴
que sus mon cap fundaren en peccats
ffuy ten destrets, opremuts, carregats
ans que sortís en esta present vida,
que los ulls flachs no puch lavar de terra,
mirar lo cel, luna ne lo solell,
mas caure jus, rodant com flach camdell,
de tom en tom per la mundanal serra.

Com pore, donchs, baros mot reduptables,
preguar per vos lo Senyor, qu'ay ofes
tant que'n l'infern tenir me degra pres
per mos defaults ez obres detestables?
Si bonament pogués, m'escusaria;
però conech que forçat és de far
per satisfacer al vostre desir car,
a qui servir de tot mon cor volria.

Donchs, genolhs flechs, mans juntes, clina testa,
al gloriós Fill de Deu eternal,
qui dins l'encast del ventre virginal
de nostra carn prengué la sobrevesta,
endrés mos prechs, si be·m veig tot indigne,
trop malestruch, ignorant e groser,
que tots anuygs de vos fassa caser
e dar lo joy de paradís insigne.

24. Poemes citats a partir de l'edició editada per Francesc Gómez (2000), en el *Repertorio informatizzato dell'antica letteratura catalana*, en microfites per *Els Cançons catalans medievals*, Fundació La Caixa-Seminari de Filologia i Informàtica, Universitat Autònoma de Barcelona; en línia també en l'agrupació de poemes de les cançons «Mills de millor» i «Cors magnífic».

Vegeu RIALC [en línia].

<http://www.rialc.unina.it/inc-mills_de_millor.htm> [consulta: 20 març 2019]

Humils Jhesus, nostra benevuyrança
en l'arbre crotz vessans tota la sanch,
costat hubert, mostrants vos a tots franch,
ab cab encli dizens ajam fiança
en vostra mort, que nos abri la porta
del rich palau quez havíem perdut;
per ço li clam umilment quez ajut
al caveller quez ira desconforta.

Jhesus, lanzats rays del sol invisible:
homes caiguts per se levar no·s pot,
ans tombara dins lo pus sutze clot
si la calors de vostr'amor no·l fible;
fferitz, donchs, prest ab l'amoros'estralha
lo cor ten brau d'aquest valent baró,
e de sos crims atorgant li perdo
haurà lo pretz de furor qui·l batalla.

Sagrat Jhesus, l'altisme Pare vostre
dona grans dons pus tost que los petits,
qui per tostemps vos a mays axauzits
per vostr'onor que per lo profit nostre;
pregau lo, donchs, que do saber e força
contra lo mon, la carn y el drach entich,
al franch e prous Sentelles dant abrich,
mossèn Francesch, qui de vos may se torça.

Jhesús molt dolç, redemptor e bon mestre,
qui en lo mon pur'amor preycas,
y el vostre cors a menyar nos donas
per avorir tot lo desig terrestre,
ab vostra lum illuminau la pensa
e voluntat de mosén Gilabert,
que 'n vos amar e servir se despert
y els moviments furosos sobrevensa.

Verge umil, dels peccants advocada,
vostre Fill car no vol negú hojr
si tot primer de vos no·s fay gresir,
que per sa mort fos la pus tribulada;
donques, a vos contrichs devem atendre,

a vos clamar ab los ulls ben humils,
plos e senglots, ez ab devots estilhs
pregar tots jorns que nos vullats defendre.

Goig del meu cor, qui per vos volgués pendre
mort e treballs ab turments sobrevils,
defeneu nos dels diables subtils
que a la fi a ells nos ajam rendre.

Mestre senyor, si no us e sebut rendre
raons bastants al desig baronilhs,
per mercè us clam no me·n tingau per vilh,
que preguar Deu jamay sabí apendre.

Dins un castell hedificat sus rocha
me so trobat, hon fin'amor abita,
hi en guardar la gran força·s delita
mos espirts e reho, que m'invocha
ffer lo degut, que no·m puscha rependre
home vivent de cosa ten estranya,
car lo castell tench a costum d'Espanya,
que vull morir ab les claus e may rendre.
Vos sou mon joy e mon castell e força,
dona d'onor, a qui hofir ma vida
sens trespassar de vostres mans la mida,
servint de cor he de voler sens força
vostre bell cors, ple de bonesa tanta
que no y defall res c'om divisaria:
ffranca de cor, leal sens maestria
vos puch nomnar, pus bon seny vos avança.
Amor e sort me fan celebrar festa,
solempniant lur favor e ajuda,
pus franchament la força m'an retuda.
Gordar la vull feelment e honesta,
que hom del mon escalar ni combatre
no pusque may tora, marlets, verdescha;
he vull morir anans que may perescha
per mon dafaut, hon fesen de mi quatra.
Be sé de cert que l'envejós treballa
en fer me dan e lansar me desota;

mas gens per ço mon voler no·s †desfrota†,
ni preu son fet una petita malla,
car lo castell es de gran fortaleza,
e yo, qui so ab tanta diligença,
que no·m fa dan lur giyn e malvolença,
ni llur saber, ni tota lur abtesa.
No s'acompar, nangun amant milora
a mi, qui so en prospera ventura;
no s'acompar ni·s teng'en tal figura
home vivent que aya tal senyora;
no s'acompar alguna, que no basta
a l'una part de so qu'a ella sobra;
no s'acompar dona richa ni pobra
ab la que ham, ab qui virtut s'encasta.
Cors magnífich, pertit de nobla pasta,
per vos loar publicar fas tal obra;
d'on vos suplich que vostra merce·m cobra,
pus de virtuts e de valor sou basta.

Rar no es tu a donar benifici
a qui·l mereix, ho sie pobre, rich.
Rar no es tu a qui es ton amich
e may no fas a null hom perjudici.
Rar no es tu a qui felment t'invocha
e no est sort als gemechs del mesquí.
Rar no es tu: qui t'ama de cor fi
segur esta com fort castell sus rocha.

Luny es de tu, e·s destruu e·s derrocha,
qui no·s sostsmet dejus ta deytat.
Luyn es de tu, totalment apartat,
l'om peccador que 'n ta noblesa tocha.
Luyn es de tu qui ta ley sancta jura
e destrueix lo seu par crestià.
Luyn es de tu qui ta forma desfà
e no ha por de ton juy, ni cura.

Mon cor de tu, Senyor meu, no s'aparta,
ni de ta fas un sol moment no·s part.
Mon cor de tu, com de feell, tot ard

e mon saber de tu loar no·s farta.
Mon cor de tu reb nova sobravesta
e per ardor no sab callar ni dir.
Mon cor de tu james se pot pertir,
tant es lo goig que de pensar me·n resta!

No coneix tu qui no·t celebra festa,
sant sobre·ls sants, rey dreturer e just.
No coneix tu qui fa procés injust
a l'ignocent he de crim li fa 'nquesta.
No conex tu qui tos fets determena
y en ta ley pronostich'algun crim.
No coneix tu, de virtuts cap e cim:
salvàs lo bo, al malvat donant pena.

O tu, Senyor, que de l'excelsa rota
mou ton poder fins en l'abís devall!
O tu, Senyor, si mon saber defall,
com pore dir ta perfecció tota?
O tu, Senyor, que res no·t senyoreja
ni es algú sinó tant com tu vols!
O tu, Senyor, qui·l pobre traus de pols,
trau me d'infern e del mon, ple d'enveja.

Prech te, mon Deu, ques ab cells hon flameya
ta caritat per tostemps sie flix.
Prech te, mon Deu, ques heu no meta flix
en tu servir, perquè'n ton joy me veyà.
Prech te, mon Deu, que no·m leys fer tal falta
que d'enamich hoyà procés de mort.
Prech te, mon Deu, me guarts de mala sort;
de res sens tu mon spirit no s'alta.

Quant sere'b tu, mon Deu, mos beneficis,
mon creador, mon senyor natural?
Quant sere'b tu, registre divinal,
contrit, absolt de tots mos perjudicis?
Quant sere'b tu, celestial monarcha,
posseydor d'aquel tresor secret?
Quant sere'b tu, que d'alre no e set,
mays de veser tu e·l sant patriarcha?

Recort de tu com preservist en l'archa
Noe lo just en lo temps perillós.
Recort de tu, Deu gran e poderós,
com elegist sent Pere dins la barcha.
Recort de tu lo teu sant secretari,
al qual donist ley santa 'n lo desert.
Recort de tu que ns has repós ofert
en paradís, gloriós santuari.

Si gens de tu mon peccat me desbrancha,
no m desenhà, car so en lo mon sech.
Si gens de tu perli com foll e pech,
guarda, Senyor, ira cruel m'arancha.
Si gens de tu vaig dubtant en null acte,
subtiliant, mon saber no y atur.
Si gens de tu dich mal, Deu sant e pur,
no guarts, Senyor, los merits del contracte.

Tostemps es tu per fe nostre caracte,
rey magnífich, glòria d'Israel.
Tostemps és tu amich de l'homfeel
que t vol servir liberalment, sens pacte.
Tostemps és tu refugi del qui t'ama,
solaç e joy, alegria del trist.
Tostemps és tu vertader, no sofist,
al tribulat que de bon cor te clama.

Ver Deu és tu, tot lo mon te confesa,
ez axí u creu tota cosa viven.
Ver Deu és tu, fist lo mon de nien,
e tot poder devant tu fayll e cessa.
Ver Deu és tu, és algu no t limita
ni pot saber hora, terme ni loch.
Ver Deu és tu, he no es gran ni poch
qui pugua dir hon ta valor abita.

Xanten per tu payre sant ez armita,
apòstol, sant, màrtir e confessor.
Xanten per tu ignocent e doctor,
verges prudents que vicis foragita.
Xanten per tu tot animal campestre,

cel, terra, mar he qui viu d'esperit.
Xanten per tu tot quant has produït,
vist e no vist, celestial, terrestre.

Cors magnífichs, si mon perlar silvestre
e ordonat no és axí sentit,
perdonau me si en res e fallit,
car yo no so per tal afer molt destre.

Foto 1. Lluita d'un cavaller Centelles contra el drac del mercat (Taulell de pisa amb esmalt estannífer de to pallós i amb decoració en blau cobalt, ca. 1401-1450, 20,50 x 20,50 cm x 2,40 cm, Museu Nacional de Ceràmica i de les Arts Sumptuàries «González Martí», València, Víctor Gascón [fotògraf]).

Foto 2. Divisa heràldica amb els cabdells dels Centelles (Taulell de pisa amb coberta estannífera i decorat amb òxid de cobalt, ca. 1450, 25,70 x 13 cm x 2,30 cm, Museu Nacional de Ceràmica i de les Arts Sumptuàries «González Martí», València, Juan García Rosell [fotògraf]).

BIBLIOGRAFIA

- ARAMON I SERRA, Ramon (1963): «Dos planys de la Verge del s. XV», dins *Spanische Forschungen der Görresgesellschaft: Gesamtelte Aufsätze zur Kulturgeschichte Spaniens*, 21, Aschen-dorffche Verlagsbuchhandlung, Münster, pp. 259-276 [reim-près dins *Estudis de Llengua i Literatura*, presentació de Joan A. Argente, prefaci i edició a cura de Jordi Carbonell, Barcelo-na: Institut d'Estudis Catalans, 1997, pp. 187-206].
- ARRONIS, Carme (ed.) (2007): *La vida de sant Vicent Ferrer* [edició digital de l'obra de Miquel Peres] [en línia].
<<https://bit.ly/34krRAS>> [consulta: 15 febrer 2019]
- BADIA, Lola (1990): «La novel·la espiritual de Barlaam i Josafat en el rerafons de la literatura lul·liana», dins *Catalan Review*, vol. IV, 1-2, pp.127-154.
- BONILLO HOYOS, Xavier (2008): *Literatura al 'Llibre de meravelles'*, Barcelona: Universitat Oberta de Catalunya.
- CABRÉ, Lluís (1992): «El jo literari i les noves rimades de Pere March», dins *Caplletra: Revista Internacional de Filologia*, 13, pp. 71-84 [en línia].
<<https://www.raco.cat/index.php/Caplletra/article/view/299541>> [consulta: 3 abril 2019]
- CASTILLO, Jaume (1999): *Alfons el Vell, duc reial de Gandia*, Gandia: CEIC Alfons el Vell.
- CATALÀ, Pere (1979-1993): *Els castells catalans*, Barcelona: Rafael Dalmau Editor.
- D. A. (2008): *Cançoner català de l'Ateneu*, dins «Biblioteca Virtual Miguel de Cervantes Virtual», Alacant: Biblioteca Virtual Joan Lluís Vives [en línia].
<<http://www.cervantesvirtual.com/nd/ark:/59851/bmcg73f2>> [consulta: 5 desembre 2018]
- ESCOLANO, Gaspar (1611): *Segunda parte de la decada primera de la historia de la insigne y coronada ciudad y Reyno de Valencia*, València: Pedro Patricio Mey.
- FERRER, Maria Teresa (1990): *Organització i defensa d'un territori fronterer: la governació d'Oriola en el segle XIV*, Barcelona: Consell Superior d'Investigacions Científiques-Institució Milà i Fontanals.

- (2015): «El rei Martí i el seu regnat a través de textos de cròniques», dins FERRER I MALLOL, Maria Teresa (ed.), *Martí l'Humà: El darrer rei de la dinastia de Barcelona (1396-1410): L'interregne i el Compromís de Casp*, Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, pp. 901-962.
- GALERA, Rubén (2015): «Francesc-Gilabert de Centelles i Queralt, primer comte d'Oliva, a les corts de la Corona d'Aragó del segle XV», dins *Mirabilia/MedTrans*, 1, Barcelona, pp. 128-139.
- (2016): «El comte d'Oliva, Francesc-Gilabert de Centelles i Queralt, durant el regnat de Joan II (1458-1478)», dins *Cabdells*, 14, Oliva: Associació Cultural Centelles i Riusech, pp. 45-88.
- (2018): «Estudi de les fonts d'una *Epistula de amore* d'Antonio Beccadelli adreçada al valencià Francesc de Centelles (1437-1442) sobre la “vis, autpotestas” de l'amor», dins *Scripta: Revista Internacional de Literatura i Cultura Medieval i Moderna*, 12, pp. 220-237.
- GALMÉS, Salvador (1915): *Obres de Ramon Llull. Libre de Sancta Maria. Hores de Sancta Maria. Libre de Benedicta tu in mulieribus*, Palma de Mallorca: Comissió Editora Lul·liana.
- (1948): «Ramon Llull no és l'autor del llibre *Benedicta tu in mulieribus*», dins *Estudis Romànics*, pp. 75-88.
- GARCÍA ROSELL, Juan (fotògraf) (2018): «Azulejo heráldico con los ovillos de los Centelles de Oliva y Nules», dins *CER.es: Colecciones en Red*, Madrid: Ministerio de Cultura y Deporte [en línia]. <<https://cutt.ly/FeV5DZA>> [consulta: 21 febrer 2019]
- GARRIDO I VALLS, Josep-David (2010): *Vida i regnat de Martí I: L'últim rei del casal de Barcelona*, Barcelona: Rafael Dalmau Editor.
- GASCÓN, Víctor (fotògraf) (2018): «Azulejo. Lucha de un caballero Centelles con el dragó del mercat», dins *CER.es: Colecciones en Red*, Madrid: Ministerio de Cultura y Deporte [en línia]. <<https://cutt.ly/reV5LNF>> [consulta: 21 febrer 2019]
- GONZÁLEZ, Manuel (1952a): *Cerámica del Levante español: Siglos medievales: Alicatados y azulejos*, vol. II, Barcelona: Editorial Labor.
- (1952b): *Cerámica del Levante español: Siglos medievales: Azulejos, «socarrats» y retablos*, vol. III, Barcelona: Editorial Labor.

- LLULL, Ramon (1934): *Llibre de meravelles*, Barcelona: Editorial Barcino [edició a cura de Salvador Galmés].
- MARFANY I SIMÓ, Marta (2013): «La llengua poètica del segle XV a través d'una traducció: requesta d'amor de Madama sens mercè», dins CASANOVA, Emili i Cesáreo CALVO RIGUAL (coord.), *Actas del XXVI Congreso Internacional de Lingüística y de Filología Románicas*, vol. 8, pp. 375-384.
- MICHAEL GUGEL, David (2016): *The Social and Cultural Worlds of Elite Valencian Youth, 1300-1500* [tesi llegida al Centre for Medieval Studies de la University of Toronto (en premsa)].
- MOLINA I CASTELLÀ, Anna (2014): «El “Castell d'Amor” de Pedro IV de Aragón. Literatura en la orfebreria de la mesa real», dins *Anales de Historia del Arte*, vol. 24, pp. 357-371.
- NARBONA VIZCAÍNO, Rafael (2015): «L'Interregne de València», dins FERRER I MALLOL, Maria Teresa (ed.), *Martí l'Humà: El darrer rei de la dinastia de Barcelona (1396-1410): L'interregne i el Compromís de Casp*, Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, pp. 767-790.
- OLIVER ESTELLER, B. (ed.) (1918): *Cortes de los Antiguos Reinos de Aragón y de Valencia y Principado de Cataluña: Cortes de Cataluña*, vol. 24, Madrid: Real Academia de la Historia.
- PONS MONCHO, Francisco (2009): «“Erudició Esparsa”: recull d'articles breus de temàtica local», dins *Cabdells*, 6, Oliva: Associació Cultural Centelles i Riusech, pp. 133-202.
- PUTZULU, Evandro (1960): *Dizionario Biografico degli Italiani*, Roma: Istituto dell'Enciclopedia italiana [en línia].
<http://www.treccani.it/biografico/elenco_voci/a> [consulta: 9 març 2019]
- RIQUER, Martí de (1984): *Història de la literatura catalana: Part antiga*, vol. 3, Barcelona: Ariel.
- RIQUER, Isabel (2000): «Las “trobairitz”», dins *Breve historia feminista de la literatura española (en lengua catalana, gallega y vasca)*, vol. 6, Barcelona: Anthropos, pp. 27-39.
- RODRIGO LIZONDO, Mateu (ed.) (2011): *Melcior Miralles: Crònica i dietari del capellà d'Alfons el Magnànim*, València: Universitat de València.
- ROIG, Jaume (2010): *Spill*, València: Acadèmia Valenciana de la Llengua [edició crítica d'Anna Isabel Peirats].

- SANTANACH I SUÑOL, Joan (2002): «Cové que hom faça apendre a son fill los .XIII. articles: la *Doctrina pueril* de Ramon Llull i catequesis medieval», dins BADIA, Lola; CABRÉ, Míriam i Sadurní MARTÍ (ed.), *Literatura i Cultura a la Corona d'Aragó (segles XIII-XV): Actes del III Col·loqui «Problemes i Mètodes de Literatura Catalana antiga* [Universitat de Girona, 5-8 de juliol de 2000], Barcelona: Curial-Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pp. 419-430 [en línia].
<<http://www.narpan.net/documents/La%20doctrina%20pueril.htm>> [consulta: 21 febrer 2019]
- SOLER, A. (2017a): «Els consells d'amor de Guiniforte Barzizza al valencià Francesc de Centelles (Milà, 1439) i la intenció literària del "Curial"», dins *Rivista Italiana di Studi Catalani*, pp. 77-98.
- (2017b): *La cort napolitana d'Alfons el Magnànim: el context de «Curial e Güelfa»*, València-Barcelona: Publicacions de la Universitat de València-Institució Alfons el Magnànim-Institut d'Estudis Catalans.
- TORRÓ TORRENT, Jaume (2018): «El *Curial e Güelfa*, Guiniforte Barzizza i Ramon de Riu-Sec àlies Francesc Gilabert de Centelles», dins *Tirant*, 21, pp. 457-474.

LA BUTLLA ‘MINERVA’ D’OLIVA

ALEJANDRO CARDONA BALLESTER

Llicenciat en Filologia Clàssica i professor de Secundària

1. ESTUDI SOBRE EL PERGAMÍ

La butlla d’adhesió de l’església de l’Assumpció de Santa Maria d’Oliva a la Confraria del Santíssim Sagrament (veg. foto 1) és un document escrit sobre pergamí, que es troba catalogat amb el número 49¹ dins del fons documental conservat a l’arxiu parroquial. El pergamí va ser restaurat l’any 2010 per l’Institut Valencià de Conservació, Restauració i Investigació (IVCRI), de la Conselleria de Cultura de la Generalitat Valenciana, i en l’actualitat es troba emmarcat, per la qual cosa únicament hem pogut estudiar-lo a partir de fotografies fetes solament de la part visible, però no del verso. En la seua localització actual, s’exposa emmarcat en la sagristia de l’església.² Agraïm a Fernando Cremades Costa, rector plebà de la parròquia, les facilitats donades per a la reproducció fotogràfica del document que ens han permés realitzar la present traducció i estudi, així com als professors Javier Calvo (historiador), Francisco Cots (historiador de l’Art) i José Colomar Rubio i Francisco Mestre Cabrera (filòlegs) la seua col·laboració i comentaris sempre oportuns.

2. ALGUNES CONSIDERACIONS HISTÒRIQUES PRÈVIES

La veneració religiosa al Santíssim Sagrament per part dels fidels i de la jerarquia catòlica va anar incorporant-se paulatinament en els ritus i celebracions al llarg de la història de l’Església. Durant el segle XI, el rebuig de l’heretgia de Berenguer,³ qui negava la transsubstanciació

1. J. M. CRUSELLES, R. NARBONA, M. CHINEA i I. ASINS, *El Archivo histórico parroquial de Oliva. Parroquia de Santa María la Mayor de Oliva. Inventario* [s. a.].

2. Per raons de conservació, seria recomanable substituir l’original per una còpia i conservar-lo en un lloc més segur i amb condicions de llum menys agressives.

3. Berenguer de Tours, religiós i teòleg francès del segle XI, va polemitzar amb l’abat del monestir de Bec, a Normandia, i futur arquebisbe de Canterbury, Lanfranco de Pavia, sobre la naturalesa de l’eucaristia, negant la transsubstanciació en el moment de la consagració. Per a Berenguer, el pa i el vi no es transformaven realment en el cos i la sang de Crist, sinó que eren solament un símbol.

en el moment de la consagració, va propiciar la introducció del ritus de l'elevació en la Santa Missa, i passat el temps, durant el concili IV del Laterà (1215) la transsubstanciació va ser declarada dogma de fe. En 1246, el bisbe de Lieja, Robert de Thourotte, va promoure en la seua diòcesi la celebració de la festivitat del Corpus Christi, que propicià l'aparició posterior de les processons teofòriques cristianes, en les quals l'hòstia consagrada era duta en un calze cobert, fins que en 1264 el papa Urbà IV⁴ va instituir la processó del Corpus. La primera confraria eucarística sembla que fou la promoguda pel pare franciscà Cherubino da Spoleto⁵ cap a 1484 a Parma, estenent-se posteriorment a unes altres localitats italianes, fins que arribà en 1501 a l'església romana de San Lorenzo in Damaso.

Pel que fa als territoris espanyols, la tradició diu que la primera confraria d'aquest caire fou fundada a Torrijos (Toledo) l'any 1511 per Teresa Enríquez de Alvarado,⁶ coneguda com *La Loca del Sacramento*. Teresa Enríquez duia amb ella la butlla *Pastoris Aeternis*, expedida a Roma el 21 d'agost de 1508 pel papa Juli II, que concedia indults i especials privilegis per a les confraries eucarístiques que anaven instituint-se sota el patrocini d'aquesta noble dama als distints regnes espanyols. La de Sevilla va esdevenir una de les més importants, en haver-se fundat quan hi va arribar Teresa Enríquez, formant part de la cort del rei Ferran el Catòlic i la seua segona esposa Germana de Foix.

Però serà a l'església de Santa Maria sopra Minerva de Roma, dels pares dominicans, on naix la confraria dedicada a la devoció al Santíssim Sagrament, que tindrà una major difusió i importància. Aquesta confraria es funda amb la intenció de donar veneració adequada al Santíssim Sagrament, en observar alguns fidels que en moltes esglésies era custodiat en llocs poc dignes i era dut fora d'elles sense el decor i la reverència necessaris, per la qual cosa els parroquians de l'església

4. Urbà IV (Troyes, 1200 — Roma, 2 de desembre de 1264): papa 182 de l'Església catòlica entre 1261 i 1264. En 1264, va instituir la festivitat del Corpus Christi mitjançant la butlla *Transiturus de hoc mundo*, en la qual condemnava l'heretgia de Berenguer de Tours per negar la transsubstanciació eucarística.

5. Cherubino da Spoleto (Isola di Negroponte, 1414 — Assís, 4 d'agost de 1484), predicador franciscà itinerant pels territoris italians de la Toscana, Úmbria i Emilia-Romanya.

6. Teresa Enríquez de Alvarado (Medina de Rioseco, ca. 1450 — Torrijos, 4 de març de 1529).

de Minerva, dirigits pel pare dominicà Tomasso Stella, decideixen realitzar una sèrie d'actes pietosos i, passat el temps, demanen al papa Pau III que els reconega i sancione amb la força apostòlica de la seua confirmació, per tal que puguen perpetuar-los en el temps d'una manera més oficial i segura. El Papa aprovarà la institució de la confraria mitjançant la butlla *Dominus noster Iesus Christus*, de 30 de novembre de 1539, la qual cosa suposarà l'inici de la seua proliferació pel món, ajudada posteriorment sens dubte per la doctrina que emana del concili de Trento⁷ sobre la veneració deguda al Santíssim Sagrament (1551). En record dels seus orígens, aquestes confraries són conegudes també amb el nom de Minerves i totes assumeixen les condicions i favors concedits a la confraria fundacional, com també ocorre en el cas d'Oliva que ara ens ocupa.

El pergami d'Oliva és conseqüència directa de l'expansió d'aquesta devoció per terres valencianes i és la resposta que es fa des de Roma a una sol·licitud de la vila d'Oliva a fi que el Papa, aleshores Pau IV, autoritze (4 d'abril de 1559) en l'església de l'Assumpció de Santa Maria la fundació d'una confraria associada a la del Santíssim Sagrament de l'església de Minerva de Roma. Solament feia deu anys que el seu predecessor, el papa Pau III, havia concedit la plebania (12 d'abril de 1549) mitjançant una butlla,⁸ en la qual era designat primer plebà Lluís de Centelles,⁹ membre de la família comtal que governava la població des de feia una centúria (14 d'abril de 1449),¹⁰ i que encapçalava en aquells moments el quart i últim comte, Pere de Centelles Riusech i Cardona, persona mentalment inestable que moria sense descendència l'any 1560, tot encetant el seu traspàs un plet per la successió que es va resoldre finalment amb la integració del comtat en la casa ducal de Gandia. La presència de l'escut dels Centelles, entre els motius decoratius de la sanefa que emmarca el pergami, deixa palesa la implicació de la

7. El concili de Trento fou un concili ecumènic de l'Església catòlica celebrat en períodes discontinus durant vint-i-cinc sessions entre els anys 1545 i 1563 a Trento, ciutat del nord d'Itàlia.

8. D. A., «Apéndice documental. Bula Plebanía de la Iglesia de Oliva», dins *Iniciación a la historia de Oliva*, Oliva: Ajuntament d'Oliva, 1978, pp. 401-418.

9. Lluís de Centelles pren possessió de la plebania el dia 1 de novembre de 1561 i cessa el 26 de juny de 1570, substituït per Pere Saragossa, segon plebà.

10. D. A., «Apéndice documental. Título de Conde y Condado de Oliva», dins *Iniciación a la historia de Oliva*, Oliva: Ajuntament d'Oliva, 1978, pp. 397-400.

casa comtal en la sol·licitud d'adhesió. Tanmateix, sembla una curiosa casualitat que les tres institucions (comtat, plebania i confraria), tot i la seua distància en l'any de fundació (1449, 1549 i 1559, respectivament), coincidisquen en haver-se instituït durant el primer terç del mes d'abril (dies 14, 12 i 4).

3. ASPECTES FORMALS DEL DOCUMENT

D'acord amb les dades que ofereixen els restauradors, les dimensions del pergami són 80 x 58'30 cm. Emmarca el text per les parts superior, dreta i esquerra una sanefa decorada amb diferents motius religiosos i dibuixos ornamentals (veg. foto 2), entre els quals també s'hi troben en la part superior una imatge de la Mare de Déu, probablement l'Assumpció (esquerra) (veg. foto 3), un calze al qual fan costat dos ciris (centre) (veg. foto 4) i un frare franciscà o Sant Francesc (dreta) (veg. foto 5), mentre que en la zona mitjana del pergami trobem l'escut dels Centelles, comtes d'Oliva, a la banda esquerra (veg. foto 6), i a la dreta, un segon escut llueix una olivera, referència al·legòrica d'Oliva (veg. foto 7); a més, hi ha cinc cartel·les amb frases al·lusives al Santíssim Sagrament. El cos del document, l'encapçalament inclòs, està format per noranta-dos renglons de text, la major part imprès, a més de dues línies manuscrites en lletra cursiva en la seua part inferior.

El text principal, escrit amb lletra de tipus humanística cursiva, també coneguda com escriptura itàlica,¹¹ presenta dues tintes de color diferent, negra i roja. Amb tinta negra, està impresa la part més extensa on es relacionen les indicacions generals, que són comunes per tant a totes les confraries d'aquesta advocació. A tinta roja, apareixen manuscrites les parts que afecten el cas d'Oliva, i les circumstàncies particulars de l'adhesió: nom dels testimonis, del bisbe contemporani protector de la confraria, la data, el preu, etc. Tot açò ens permet suposar que la confecció del document està feta en moments distints. En primer lloc, s'hauria

11. Aquest tipus de lletra aparegué poc abans de la meitat del segle xv com una evolució de la lletra gòtica cancelleresca italiana. L'impressor Aldo Manuzio fou el primer a introduir-la en la tipografia de la impremta l'any 1499, tot imitant la cursiva humanista de Poggio Bracciolini, que ja l'havia usada l'any 1408, i emprant uns tipus mòbils creats pel gravador Francesco Griffo, per la qual també era coneguda amb el nom de *grifa* (J. J. MARCOS GARCIA, *La escritura humanista. Desde finales del s. XIV*, 2019 [en línia]).

imprés la part general en tinta negra, tot deixant espais buits on després es faria encabir a mà, amb un tipus de lletra semblant però de color sang, el text que fa referència a les especificitats assenyalades abans. Pensem que aquesta primera elaboració ha estat realitzada a Roma, tant pel control que suposa la redacció del text, que devia ser uniforme i comuna a la de la resta de confraries, com per algunes dades que transmet el mateix document:

a) La referència al segell del bisbe Rodolfo Pio da Carpi, persona encarregada a Roma de la protecció de la confraria en aquest moment; un segell que no es conserva però que era aleshores la marca d'autenticitat del document.

b) El nom italià dels dos ciutadans romans que fan de testimonis: Stephano Macharano i Pompeo de Maximis.

c) El preu expressat en julis (moneda contemporània de plata al Vaticà) que s'ha de pagar pel pergamí, la redacció i l'almoïna al Papa.

Una segona intervenció, també feta a Roma, està conformada per les paraules que hi apareixen escrites en tinta roja i que informen sobre aspectes particulars del document, com ja hem comentat abans. Les dues línies manuscrites amb què conclou el pergamí suposen una tercera intervenció en el document i, per tractar-se de la fe notarial, considerem que també està feta a Roma.

Pel que fa a la sanefa, els motius concrets de la seua decoració i la seua relació amb la localitat (els motius ornamentals i les cinc cartel·les amb text religiós) són segurament el resultat d'una quarta manipulació del pergamí, la qual probablement es faria a Roma seguint algunes indicacions fetes des d'Oliva per tal de singularitzar el document, com puguen ser la referència a l'Assumpció, advocació titular de l'església d'Oliva; als franciscans, pel convent de Santa Maria del Pi; a l'escut dels Centelles, comtes d'Oliva; i a l'escut amb una olivera, com a imatge evocadora del nom de la població.

Si atenem a la llengua, el conjunt de les noranta-dues línies del text principal, així com les dues línies manuscrites finals i les cartel·les de la sanefa, estan completament escrites en llatí, si exceptuem l'anècdota que, en alguna ocasió, l'abreviatura del nom de Crist apareix amb caràcters tipogràfics grecs (*Xpi = Christi; Xpo = Christo*).

4. EL PROCÉS DE TRANSCRIPCIÓ

El pas previ a la traducció del contingut d'un document com aquest ha exigít realitzar un reconeixement formal i una transcripció del text. Pel fet de tractar-se d'un pergami imprés en la seua major part, el reconeixement de les lletres i, per tant, el de les paraules no ha presentat especials dificultats, llevat d'algun cas puntual on es troba esvaïda la tinta. De tota manera, cal assenyalar que en un alt percentatge de casos les paraules apareixen abreujades, per la qual cosa reconéixer-les en la seua forma completa sí que ha resultat una tasca almenys laboriosa, subjecta a una contínua revisió i a correccions, fins i tot durant el mateix procés posterior de traducció. Cal assenyalar també que l'abreujament de les paraules és aleatori i no obeeix a un sistema fix ni constant, per la qual cosa la mateixa paraula pot aparéixer abreviada o no en diferents parts del text i/o també amb una abreviatura diferent, segons el moment. Normalment, les formes abreviades s'hi assenyalen en el pergami amb una marca sobre el lloc on s'ha produït l'abreviació (~) o immediatament després de l'última lletra escrita de la paraula mitjançant una titlla ('); de tota manera assenyalarem que hem trobat paraules amb marques diferents i també ocasions en què no hi figura cap marca, un fet probablement degut a l'oblit durant el procés d'impressió del text.

Hem trobat abreviacions de molt distint tipus: per apòcope (*Card* per *Cardinal*; *dignoscit* per *dignoscitur*), per síncope (*Epus* per *Episcopus*; *hoi* per *huiusmodi*) o per contracció (*Dns* per *Dominus*). Els casos més abundants són aquells que eliminen les grafies *m* i/o *n* en posició interior o final de paraula. En altres casos, també hi hem pogut reconéixer sigles (*SRE* = *Sancta Romana Ecclesia*). Oferim a continuació una classificació amb exemples d'abreviacions d'acord amb els criteris següents:

Taula 1. Abreviatures i sigles de paraules que tenen a veure amb el contingut religiós del text (*nomina sacra* i unes altres).

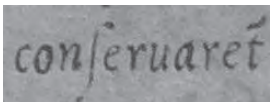
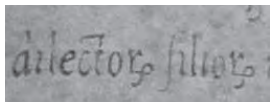
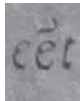

Paraula abreujada	Paraula restituïda	Significat
<i>A</i>	<i>Amen</i>	Amén
<i>Apost</i>	<i>Apostolicae/Apostolorum</i>	Apostòlica/Dels apòstols
<i>Basil</i>	<i>Basilica</i>	Basílica
<i>Card</i>	<i>Cardinalem</i>	Cardenal
<i>Dioc</i>	<i>Dioecesis</i>	Diòcesi

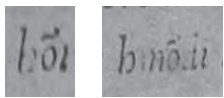
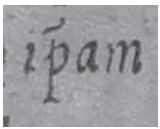
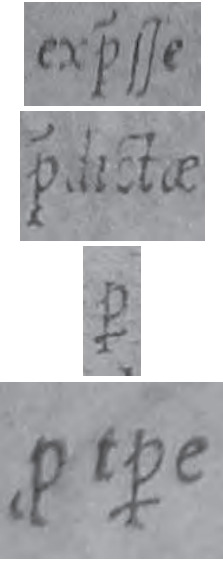
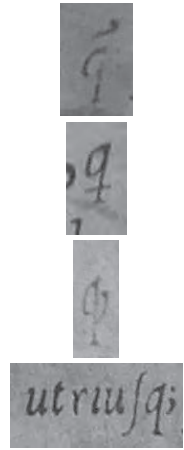
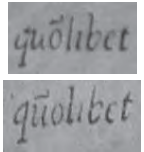
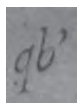
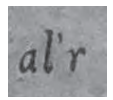
<i>Dns/Dni/Dno</i>	<i>Dominus/Domini/Domino</i>	Senyor
<i>Eccl/Eccles</i>	<i>Ecclesia</i>	Església
<i>Epus</i>	<i>Episcopus</i>	Bisbe
<i>Pont</i>	<i>Pontificatus</i>	Pontificat
<i>PP</i>	<i>Papa</i>	Papa
<i>Rom. Pont.</i>	<i>Romanum Pontificem</i>	El Romà Pontífex
<i>S.</i>	<i>Sanctus/Sancta</i>	Sant/Santa
<i>Sacratiss.</i>	<i>Sacratissimi</i>	Sacratíssim
<i>Sanct. Dns.</i>	<i>Sanctissimus Dominus</i>	Santíssim Senyor
<i>S D N</i>	<i>Sanctissimus Dominus Noster</i>	El Nostre Santíssim Senyor
<i>S R E</i>	<i>Sancta Romana Ecclesia</i>	La Santa Església Romana
<i>Xpi, Xpo (en grec)/ Chr</i>	<i>Christi/Christo</i>	Crist

Taula 2. Sense aquest sentit religiós, un tractament semblant reben les paraules següents:

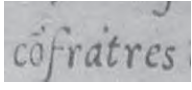
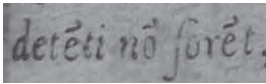
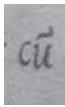
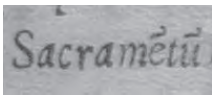
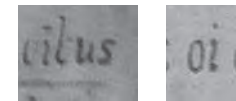
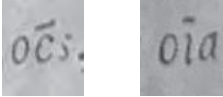
<i>Cpi</i>	<i>Campi</i>	camp
<i>Fe re</i>	<i>Felicis recordationis</i>	de grata memòria
<i>Kal</i>	<i>Kalendas</i>	calendes (primer dia del mes)
<i>Vrb</i>	<i>Urbis</i>	ciutat (Roma)

Taula 3. Abreujament de paraules comunes (substantius, pronoms, conjuncions i formes verbals).

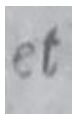

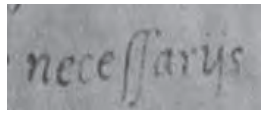
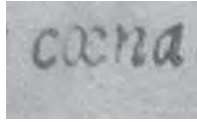
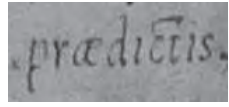
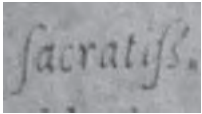
Paraula abreujada	Marca d'abreviatura	Paraula restituïda
	La desinència verbal passiva /-ur/ acostuma abreviar-s'hi mitjançant una titlla (~) sobre la lletra [t] en posició final.	<i>Conservaret[ur]</i>
	L'acabament en /-um/ dels genitius plurals (-orum/-arum) està marcat per una mena de /s/ afegida al biaix a continuació de la [r].	<i>dilector[um] filior[um]</i>
	Amb una titlla (~) sobre la segona [e] s'hi marca la supressió del grup [ss]	<i>e[ss]et</i>
	Amb una titlla (~) sobre [e] s'hi assenyala l'elisió de la part final de la paraula /-iam/, tot marcant la diferència amb la conjunció <i>et</i> .	<i>et[iam]</i>

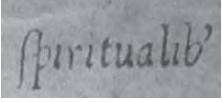
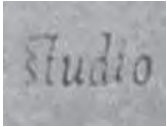
	Amb una titlla (~) sobre [o] s'hi assenyalen les síncopes en aquesta paraula d'ús molt freqüent.	<i>h[uius]modi</i> <i>h[uius]m[o]d[i]</i>
	La titlla (~) sobre la [p] assenyala l'eliminació de la [s] interior	<i>ip[s]am</i>
	una titlla (~) sobre [p]: /pre/ o /prae/ [p] amb una ratlla que creua el pal descendent [p] amb el símbol (c) a l'esquerre del pal descendent [p] interior amb el pal descendent creuat per una ratlla horitzontal.	<i>exp[re]sse</i> <i>p[rae]dictae</i> <i>p[er]</i> <i>p[ro]</i> <i>t[em]p[or]e</i>
	una titlla (~) sobre [q] [q] amb el pal descendent creuat per una ratlla. [q] amb una (c) invertida a la part dreta del pal. [q] seguida immediatament per un (;)	<i>q[uam]</i> <i>q[ui]</i> <i>q[uod]</i> <i>-q[ue]</i>
	una titlla (~) sobre la [u] o la [o]	<i>quo[modo]libet</i>
	L'elisió de la desinència /-us/ s'hi assenyala mitjançant (') al costat de l'última lletra	<i>q[ui]b[us]</i>
	En posició interior de la paraula s'hi assenyala l'elisió mitjançant (')	<i>al[ite]r</i>

Taula 4. Abreviatura per supressió de les grafies [n], [m] en posició interior o final o del grup [mn] en posició interior, assenyalats amb una titlla (~) sobre la lletra precedent o següent. Són els casos més nombrosos en el text.

Exemples	Paraula abreujada	Paraula restituïda
	<i>cofratres</i>	<i>co[n]fratres</i>
	<i>deteti no foret</i>	<i>dete[n]ti no[n] fore[n]t</i>
	<i>cu</i>	<i>cu[m]</i>
	<i>Sacrametu</i>	<i>Sacrame[n]tu[m]</i>
	<i>oibus/oi</i>	<i>o[mn]ibus/o[mn]i</i>
	<i>oes/oia</i>	<i>o[mn]es/o[mn]ia</i>

Taula 5. Lligadures.

		Exemple amb lligadura
<i>Et</i> (conjunció)		
També apareix sense lligadura:	<i>et</i>	
Lligadura /ii/	<i>necessariis</i>	
Diftong /oe/	<i>coena</i>	
Diftong /ae/ Lligadura /ct/	<i>praedictis</i>	
Lligadura /ss/	<i>sacratiss.</i>	

Lligadura /sp/	<i>spiritualib'</i>	
Lligadura /st/	<i>studio</i>	

A l'hora de l'edició, hem considerat oportú restituir la forma completa de les paraules, tot assenyalant però entre claudàtors les lletres que no hi figuren per estar la paraula abreviada.

Al llarg del text, si establim comparació amb les formes clàssiques, hem detectat també paraules que contenen defectes formals o errades, algunes de les quals poden atribuir-se a l'impressor, mentre que unes altres podrien obeir bé a la mà de l'impressor bé a la del redactor del text. En la transcripció, les hem deixades tal com apareixen, però seguides de la indicació [*sic*], encara que en nota a peu de pàgina s'assenyala la forma que considerem més correcta.

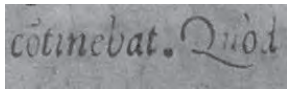
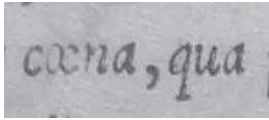
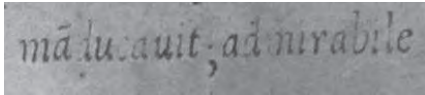
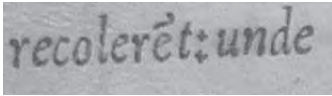
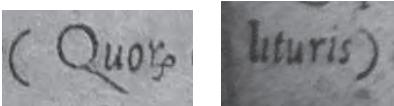
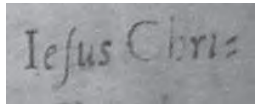
Taula 6. Errades.

Paraula al text	Línia	Forma restituïda
<i>ahiberi</i> (oblit de la lletra /d/)	82	<i>adhiberi</i>
<i>archiospitalis</i> (oblit de la lletra /h/)	30	<i>archihospitalis</i>
<i>coena</i> (hipercorrecció /e/ > /oe/)	4	<i>cena</i>
<i>comonere</i> (abreviació del grup /mm/ sense senyal d'abreviatura)	19	<i>commonere</i>
<i>Cruciate</i> (monoftongació /ae/ > /e/)	47	<i>Cruciatae</i>
<i>dioc[esis]</i> (monoftongació /oe/ > /e/)	87	<i>dioecesis</i>
<i>foelix</i> (hipercorrecció /e/ > /oe/)	42	<i>felix</i>
<i>gadea[n]t</i> (oblit de la vocal /u/)	33	<i>gaudea[n]t</i>
<i>Ghristi</i> (confusió de G per C)	8	<i>Christi</i>
<i>immediate</i> (abreviació del grup /mm/ sense senyal d'abreviatura)	17	<i>immediate</i>
<i>inditione</i> (simplificació del grup /ct/ > /t/)	90	<i>indictione</i>
<i>indugentiis</i> (oblit de lletra /l/)	77	<i>indulgentiis</i>
<i>litteras, litterarum, literis</i> (simplificació del grup /tt/ > /t/)	diverses línies	<i>litteras, litterarum, litteris</i>
<i>p[er]zonas</i> (confusió /z/ per /s/)	72	<i>p[er]sonas</i>
<i>pridiae</i> (ultracorrecció per addició de vocal /a/)	62	<i>pridie</i>

<i>praefertur</i> (monoftongació /ae/> /e/)	13	<i>praefertur</i>
<i>salubroiri</i> (metàtesi de posició. Vocals /io/ > /oi/)	42	<i>salubriori</i>
<i>seculare</i> [m] (monoftongació /ae/> /e/)	39	<i>saecularem</i>
<i>Venris</i> (síncope de la vocal /e/postònica)	17	<i>Veneris</i>

Pel que fa als signes de puntuació, hem trobat els següents:

Taula 7. Signes de puntuació.

Punt [.]	
Coma [,]	
Punt i coma [;]	
Dos punts [:]	
El parèntesi [()]	
Guions a final de línia, per a assenyalar continuïtat de paraula en la línia següent (=)	

Sembla redundant la repetició del mot *nobilibus* en l'expressió *nobilibus nobilibus uiris Stephano Macharano et Pompeo de Maximis* que apareix en la línia 91 del document. S'hi assenjala la incidència en el text amb un [sic] que acompanya l'element repetit.

Tot i que la major part del text està en un bon estat de conservació, hi ha una llacuna en la línia 88 del document que hem tractat d'interpretar. Les paraules restituïdes (*concessa non fuerit*) hi apareixen assenyalades entre claudàtors i amb una nota a peu de pàgina.

Per tal d'aconseguir una millor comprensió del text, en la línia 37 hem introduït la paraula *dierum* (podria haver-hi aparegut també en la forma *dies*), que ha d'acompanyar el numeral *centum* en parlar d'indulgències. També en la línia 55 hem fet el mateix amb la paraula *constitutione*. En tots dos casos, els esmentats mots apareixen entre claudàtors.

5. ELS DIFERENTS TEXTOS DEL PERGAMÍ

5.1 LES CARTEL·LES

Les cartel·les del pergamí al·ludeixen a dos textos religiosos que tenen en comú la referència al cos i la sang de Crist. Es tracta de frases procedents bé de l'*Evangelí de Joan*, bé de l'oració composta en honor al Santíssim Sagrament pel sant dominic italià Tomàs d'Aquino (*Pange lingua* i *Tantum ergo*). La disposició dels textos en les cartel·les no sembla de cap manera arbitrària, sinó que aprofita per a anticipar destacat el missatge religiós de la butlla. Les paraules de les cartel·les estan escrites amb lletres capitals de color negre, les tres superiors sobre fons roig i les dues de la part inferior sobre fons clar.

5.1.1 Cartel·les de l'*Evangelí de Joan*

La cartel·la superior central reproduïx el versicle 14 del capítol 1 de l'*Evangelí de Joan*, on s'identifica un dels misteris fonamentals del cristianisme: la paraula es va encarnar i Déu es va fer home. El dibuix que hi ha sobre la cartel·la reproduïx un calze, al qual fan costat dos ciris encesos, és a dir, tota una declaració de principis: s'ha de venerar el calze que conté el cos i la sang de Crist, home i Déu alhora (veg. foto 8).

VERBUM/CARO FA/CTU[M] EST

El verb es va fer carn.

Tant en la segona com a la tercera cartel·la trobem també versicles, ara del capítol 6 de l'evangelí joànic, que l'exegesi cristiana ha entès sempre referit al misteri eucarístic; tot i que en aquest evangelí, i a diferència dels altres tres, no es fa cap esment sobre la institució de l'eucaristia en el sopar de comiat, sí que se'n fa en aquest moment. Els versicles parlen clarament de l'aliment sacramental, identificat amb el cos i la sang de Crist, que han d'aprofitar els creients per a nodrir l'esperit immortal com puga fer el pa amb el cos mortal.

Cartel·la superior esquerra (*Evangelí de Joan*, 6,55) (veg. foto 9):

CARO MEA VE/RE EST CIBVS ET/SANGUIS MEVS/
VERE EST POTVS

La meua carn és veritable aliment i la meua sang veritable beguda.

Cartel·la superior dreta (*Evangelí de Joan, 6, 51*) (veg. foto 10):

EGO SVM PANIS/VIVVS *QUI DE/COELO DESCE[N]DI*
Jo soc el pa viu que he baixat del Cel.

5.1.2 Cartel·les amb text de Sant Tomàs d'Aquino

Finalment, les dues últimes cartel·les reproduïxen els versos inicials respectius de l'himne i l'antífona de lloançà al Santíssim Sagrament, compostos per Tomàs d'Aquino (1225-1274) a fi de celebrar la solemnitat del Corpus Christi.¹²

***Pange, lingua, gloriosi
Corporis mysterium
Sanguinisque pretiosi,
Quem in mundi pretium.
Fructus ventris generosi
Rex effudit gentium.
Nobis datus, nobis natus
Ex intacta Virgine,
Et in mundo conversatus,
sparso verbi semine.
Sui moras incolatus
Miro clausit ordine.
In supremæ nocte coenæ
Recumbens cum fratribus.
Observata lege plene
Cibus in legalibus,
Cibum turbae duodenæ
Se dat suis manibus.
Verum caro, panem verum
Verbo carnem efficit,
Fitque Sanguis Christi merum,***

**Canta, oh llengua, el misteri
del Cos gloriós**
i de la Sang preciosa
que en rescat del món,
el fruit d'un ventre generós,
el Rei de les nacions va vessar.
Donat a nosaltres, nascut a nosaltres
d'una Verge intacta,
i havent passat la vida en el món,
sembrada la llavor de la seua paraula,
va tancar la pausa de la seua estada
amb una admirable disposició,
en la nit de l'última cena
assegut a taula amb els germans.
Observada plenament la llei
en els aliments legals,
es dona amb les seues mans
com aliment per al grup dels dotze.
Amb el verb transforma
el verdader pa en la carn verdadera,
i el vi pur passa a ser la sang de Crist,

12. Les tres paraules inicials (*Pange, lingua, gloriosi*) són realment creació del bisbe de Poitiers i sant de l'església catòlica, Venanci Fortunat (Treviso, 536 — Poitiers, 14 de desembre de 610), autor de textos hagiogràfics i himnes litúrgics, i les aprofita Tomàs d'Aquino per a iniciar la seua composició.

*Et, si sensus deficit,
Ad firmandum cor sincerum
Sola fides sufficit.*

***Tantum ergo Sacramentum
Veneremur cernui,
Et antiquum documentum
Novo cedat ritui;
Praestet fides supplementum
Sensuum defectui,
Genitori genitoque,
Laus et iubilatio;
Salus, honor, virtus quoque
Sit et benedictio;
Procedenti ab utroque
Compar sit laudatio.
Amen.***

i, si falta el sentit,
a fi d'enfortir el cor sincer
solament la fe és suficient.

**Aleshores venerem, postrats,
tan gran Sagrament,
i l'antic model
done pas al nou ritus.
La fe atorgue reforçament
al defecte dels sentits.
Per al Pare i per al Fill,
hi haja lloança i glòria;
Salut, honor, també virtut
i benedicció;
lloança semblant hi haja
per al qui d'un i l'altre procedeix.
Amén.**

Cartel·la inferior esquerra (veg. foto 11):

PANGE LIN/GVA GLORI/
OSI CORPO/RIS MISTE/RIVM

Cartel·la inferior dreta (veg. foto 12):

TANTVM ERGO/SACRAMEN/
TVM VENE/REMUR CER/NVI

5.2 EL TEXT MANUSCRIT EN LLETRA CURSIVA DE LA PART INFERIOR¹³

Tanquen el pergami per la part inferior dues línies manuscrites en lletra cursiva, que no hem aconseguit llegir en la seua totalitat. De tota manera, les paraules reconegudes, també en llengua llatina, permeten entendre que es tracta de la signatura notarial, que dona fe del que ha estat dit en el text precedent, perquè hi apareix el nom del clergue que actua de notari i la finalitat de l'escrit. Assenyalem seguidament aquestes paraules i la seua traducció (veg. foto 13):

13. Agraïm l'ajuda de l'historiador denier Javier Calvo i l'expert en paleografia de l'Arquebisbat de València, Xavier Serra, que ens han informat sobre part del contingut d'aquestes dues línies manuscrites.

[...] *Andreas Gerardus, clericus Lugdunensis dioecesis* [...] *notarius publicus apostolica auctoritate* [...] *in fidem pr[a]emissorum*

[...] Andreas Gerardus, clergue, de la diòcesi de Lió, [...] notari públic amb autoritat apostòlica [...] en fe de les coses abans dites

Tot i no haver pogut identificar la resta de paraules del text, reproduïm seguidament un document contemporani,¹⁴ signat pel mateix clergue notari, que transcrivim i traduïm a continuació, tot destacant en negreta les paraules coincidents:

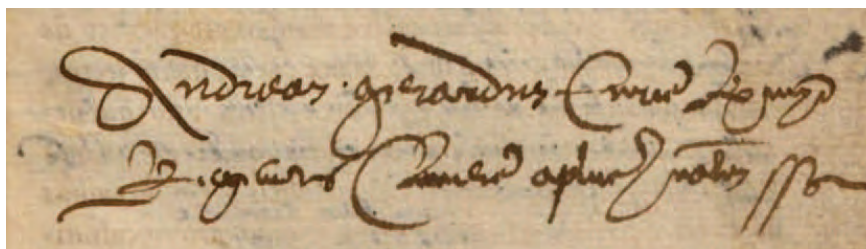
Et quia ego Andreas Gerardus, Clericus Lugdunensis Dioecesis, publicus auctoritate Apostolica, nec non curiae causarum Camerae Apostolicae Notarius, praemissis interfui, eaque in actis meis annotavi; Ideo praesens instrumentum subscripsi, et publicavi, signumque meum hic apposui consuetum, in fidem praemissorum rogatus, et requisitus, omisso sigillo.

I com que jo, Andreas Gerardus, clergue de la diòcesi de Lió, notari públic amb autoritat apostòlica i de la Cambra Apostòlica de les causes de la cúria, he estat present en les circumstàncies abans esmentades i he anotat eixos fets en les meues actes; per aquest motiu, en haver-m'ho demanat i requerit, he subscrit el present document i l'he publicat, i hi he afegit la meua signatura habitual en fe de les coses abans dites. Sense segell.

En un altre document de 1559, apareix la seua signatura igualment com a notari de la Cambra Apostòlica de les causes de la cúria:¹⁵

14. F. SEGUIN (tipògraf), *Institutum Societatis Iesu: Decreta congregationum generalium*, 1830 [en línia]. També es cita el seu nom en el full 12 del document de fundació (2 d'abril de 1560) de la Confraria de la Sang de l'Església de l'Assumpció de Carcaixent (Arxiu Diocesà de València, document disponible en la seu electrònica de l'arxiu).

15. AEDIBUS SOCIETATIS JESU, *Litterae apostolicae, quibus institutio, confirmatio et varia privilegia et indulta Societati Iesu sede Apostolica concessa continentur*, Roma [Llibre conservat a la Kaiserliche Königliche Hofbibliothek de Viena (Àustria)], 1559 [en línia].

Si tenim en compte la coincidència de nom (Andreas Gerardus), d'ofici (notari) i de data (1559), les paraules coincidents i la intenció de donar fe que tots els textos palesen, podem concloure que les dues línies manuscrites del pergamí han de contenir un sentit semblant.

5.3 EL TEXT PRINCIPAL I LES SEUES PARTS

El document del segle XVI que hem traduït procedeix de la cancelleria vaticana. El llenguatge que reproduïx és de caràcter juridicoadministratiu en la seua vessant religiosa i presenta, en general, un llatí amb una gran correcció formal i sintàctica. No podem afirmar que la seua traducció haja estat especialment difícil, però hem de reconèixer que uns períodes excessivament llargs, la successió d'enumeracions, una puntuació caòtica i l'hipèrbaton habitual de la llengua llatina han suposat, de tant en tant, momentanis entrebancs per a la comprensió d'algunes parts i, simultàniament, un repte a l'hora de fer-ne una traducció més comprensible, que desitgem haver aconseguit.

Tot i que, en línies generals, en la transcripció s'ha procurat reproduir l'original de la manera més fidel possible, pel que fa a la puntuació, com que la seua disposició sembla prou arbitrària i, com ja hem advertit, caòtica i tot de vegades, no l'hem tinguda en compte i l'hem adequada per a facilitar una millor comprensió del sentit de la traducció.

D'acord amb el seu contingut, podem distingir en aquest text diferents parts, que analitzem a continuació:

- a) La introducció està encapçalada pel nom del bisbe Rodolfo Pio, protector i encarregat de la Confraria del Santíssim Sagrament a Roma, qui és la persona de la cúria autoritzada en aquells moments per a decidir sobre la sol·licitud d'adhesió a la confraria i qui mana fer còpia i translació literal al pergamí dels dos documents que segueixen (butlla original i *Motu proprio*).

b) El text de la butlla *Dominus noster Iesus Christus*, atorgada el 30 de novembre de 1539 pel papa Pau III a la Confraria del Santíssim Sagrament, fundada en l'església de Santa Maria sopra Minerva de Roma. En ella s'expliquen les raons de la fundació de la primera confraria i els privilegis i les obligacions que tenen els confreres.

c) El *Motu proprio* que el mateix papa Pau III fa, amb posterioritat, per a limitar alguns excessos detectats, i que no du data.

d) L'adhesió a l'esmentada confraria romana de la germandat creada en l'església plebana de Santa Maria d'Oliva, que segons el document ha estat sol·licitada per tota la comunitat de la vila i concedida pel papa Pau IV.

e) Les disposicions finals de caràcter legal i econòmic i la data del document (4 d'abril de 1559).

6. CONTINGUT DEL TEXT PRINCIPAL

6.1 LA BUTLLA 'DOMINUS NOSTER IESUS CHRISTUS' DE 1539

En una primera part, el papa Pau III enumera tots aquells actes de pietat que els devots del Santíssim Sagrament de l'església de Minerva havien acostumat realitzar amb anterioritat a la data fundacional de la confraria (30 de novembre de 1539):

a) Mantenir el Santíssim Sagrament en lloc digne i honorífic amb làmpades enceses dia i nit, les quals, si no podia pagar l'església, havien de sufragar els confreres.

b) Adquirir un pal·li per a quan el Sagrament isquera de l'església, el qual havia de ser acompanyat pels confreres amb torxes enceses.

c) Celebrar missa, cantada o d'un altre tipus, dedicada al Santíssim, amb les torxes enceses en el moment de l'elevació, cada tercer diumenge del mes.

d) Fer una solemne processó anual el primer divendres immediatament següent a la festivitat del Corpus Christi, per l'exterior i al voltant de l'església, portant el Sagrament i acompanyant-lo els confreres amb les torxes enceses.

e) Quan un confrare emmalaltia, un altre confrare havia d'acompanyar el rector a casa del malalt per a advertir-lo que devia confessar els seus pecats i combregar. Si no podia acompanyar-lo, es comprometia que ho fera un parent.

f) Fer determinats tocs de campana, quan havia d'eixir de l'església el Santíssim Sagrament, per tal d'advertir els confreres i perquè acudiren a acompanyar-lo.

g) Dispensar les dones confrresses d'acompanyar el Santíssim pels carrers, tot i que podien aconseguir les mateixes gràcies si, agenollades, resaven cinc parenostres i cinc avemaries, quan sentiren el toc de campana que avisava del pas del Santíssim.

h) Resar els confreres cinc parenostres i cinc avemaries totes les setmanes.

i) Triar com a protector de la confraria un bisbe o cardenal de l'Església, el primer dels quals fou Alessandro Cesarino, cardenal de l'església de Santa Maria in Via Lata.

Seguidament, en la segona part de la butlla, el Papa aprova els esmentats actes pietosos dels fidels, mana que els rectors de les esglésies els observen i confirma la institució de la confraria. Tot seguit, relaciona els favors, les gràcies i les indulgències que els confreres poden aconseguir, si els compleixen:

a) Indulgència plenària tres vegades en la vida per als confreres que ingressaven en la confraria després d'haver-se confessat i haver combregat.

b) Cent dies d'indulgència per a acompanyar al Santíssim Sagrament quan eixia de l'església o participar en les processons i oficis divins.

c) Deu anys d'indulgència per a visitar amb devoció tots els divendres de l'any l'església de Minerva.

d) Deu anys de perdó de les penitències quarantenes imposades per als confreres que visitaven l'església de Minerva en divendres per misericòrdia amb el Senyor.

e) Per a les confrresses, possibilitat de rebre les mateixes indulgències si, agenollades, resaven un parenostre i un avemaria cada vegada que escoltaren el toc de la campana en senyal del pas del Santíssim Sagrament.

f) Possibilitat d'escollir confessor dins del clero secular o regular, el qual podia absoldre tres vegades en la vida tots els seus pecats, fins i tot els reservats a la Santa Seu i als ordinaris dels llocs.

g) A banda, tots els privilegis concedits o que pogueren concedir-se en el futur pels papes a unes altres confraries i germandats que el document relaciona.

A continuació, en una tercera part, el Papa contempla la possible creació futura de noves confraries sota l'advocació del Santíssim Sagrament i estén per a elles els mateixos privilegis, gràcies i indulgències que els concedits a la confraria de l'església de Minerva de Roma.

En la seua part final, la butlla recull el manament papal d'observació de les disposicions contingudes en el document per part de qualsevol autoritat religiosa de qualsevol església o diòcesi (vicaris, canonges, abats, bisbes, arquebisbes o patriarques), mitjançant el qual quedava prohibida a qualsevol persona la seua infracció, imposava penes a aquelles que les contravingueren o als qui molestaren els confreres, tot amenaçant amb la intervenció, si calgués, del braç secular (autoritat civil) i la indignació dels sants apòstols Pere i Pau i de Déu Totpoderós.

La data, 30 de novembre de 1539, i el lloc, la Basílica de Sant Pere de Roma, posen punt final al text de la butlla fundacional.

6.2 'MOTU PROPRIO'¹⁶ (SENSE DATA)

Segueix a la butlla un *Motu proprio* procedent del mateix papa Pau III que limita l'extensió de les gràcies concedides, pels abusos que s'havien detectat en assumir algunes organitzacions religioses beneficis que mai no els hauria concedit la Santa Seu, si li hagueren estat sol·licitats. Davant d'aquest tipus de comportament, el Papa restreny els beneficis a les entitats, a les quals han estat concedits de forma nominal i específica, i prohibeix la possibilitat d'ampliar-los i transmetre'ls de bestreta a unes altres persones i organitzacions diferents. Però el Papa també recorda que de les gràcies i privilegis concedits a la confraria de l'església

16. El *Motu proprio* és un document de l'Església catòlica, que emana directament del Papa, per pròpia iniciativa i autoritat. Conté la promulgació d'una llei particular que modifica i perfecciona la constitució apostòlica (document papal de tipus jurídic i contingut més ampli). El primer *Motu proprio* fou promulgat pel papa Innocent VIII en 1484. Són habitualment documents breus, que afecten qüestions concretes.

de Minerva de Roma sí que poden beneficiar-se'n les altres confraries sota la mateixa advocació que ja estiguen fundades puguen fundar-se en un futur. El document no té data, però ha d'estar compost en el lapse temporal que discorre entre la fundació de la Confraria de l'església de Minerva (30 de novembre de 1539) i la mort del papa Pau III (10 de novembre de 1549).

6.3 ADHESIÓ DE LA VILA D'OLIVA (4 D'ABRIL DE 1559)

En la seua part última i mitjançant el document, el bisbe protector de la confraria a Roma, Rodolfo Pio, atorga el permís a la confraria del Santíssim Sagrament de l'església de l'Assumpció d'Oliva per a la seua vinculació a la instituïda en l'església romana de Minerva, per la qual cosa aquesta accedeix de forma immediata als mateixos privilegis d'aquella.

6.4 DISPOSICIONS FINALS

El bisbe Rodolfo Pio mana fer la còpia del document, que siga signat pel secretari (aleshores, Andreas Gerardus) i que es publique. També li afegeix el seu propi segell (hui desaparegut), a fi que la còpia tinga tanta validesa com s'atorgaria a un document original. Pel pergamí i la feina de copiar el text, inclosa l'almoïna, la confraria d'Oliva ha de pagar 18 julis. La data del document és 4 d'abril de 1559, durant el papat de Pau IV.

7. LES PARTS SUBRATLLADES

Al llarg del text, hem trobat algunes frases i paraules subratllades, la qual cosa probablement haja estat feta ja a Oliva, amb la intenció de destacar el seu sentit. Són les següents (entre claudàtors figuren les lletres que hi falten i entre parèntesis, el número de línia i la traducció):

(29) Ac co[n]fratri[bus] co[n]fraternitatis huiusmodi, nu[n]c, et pro t[em]p[or]e existen[t]ib[us], ac eor[um] singulis q[uod] o[mn]ibus

(I als confreres d'aquesta confraria, existents ara i en qualsevol moment, a cadascun d'ells, concedim i atorguem)

(33) perinde ac si illa eis specialiter, et expresse co[n]cessa fuissent

(d'igual manera que si hagueren estat concedits a ells de forma especial i expressa)

(35) die illor[um] ingressus huiusmodi plenaria[m] ad instar Iubilei, ac eor[um] peccatis

(en el dia de llur ingrés (indulgència) plenària a la manera d'un jubileu i, amb les seues faltes)

(70) p[er]petuo ualitura[m]

(que ha de tenir validesa perpètua)

(70) omnia et singula

(tots i cadascun)

(73) Be[atae] Mariae

(Santa Maria)

Totes aquestes frases i paraules apareixen també subratllades tant en la traducció com en la transcripció del text.

8. CONCLUSIÓ

Podem dir que la fundació a Oliva d'una confraria dedicada al Santíssim Sagrament durant el segle XVI no és un cas distint d'allò que ocorre en unes altres localitats contemporànies valencianes, espanyoles, europees i, fins i tot, del Nou Món aleshores recentment descobert, sinó que més aïna és una conseqüència del moviment espiritual que propicia el concili de Trento i que a més, en el cas valencià, rep l'impuls d'alguns altres elements, que han preparat el camí, com puguen ser la predicació fortament cristocèntrica del pare dominicà Sant Vicent Ferrer durant el segle anterior; la transmissió popular dels miracles eucarístics,¹⁷ que fomenten la devoció; el culte al Sant Calze, venerat en la catedral de València des de 1437, i que ja en l'últim terç del segle XVI s'acreixerà amb l'activitat religiosa de l'arquebisbe de València, Joan de Ribera, entre 1568 i 1611.

La primera confraria valenciana de la qual se'n té notícia és la de la Preciosa Sang de Crist, fundada en l'església de les Santes Justa i Ru-

17. D'exemples de miracles eucarístics podem citar-ne, entre d'altres, el dels Corporals de Llutxent (també anomenats de Daroca) de 1244; el Miracle dels Peixets, que va ocórrer en 1348 al barranc de Carraixet, prop d'Alboraia; el Miracle de Mislata de l'any 1535; o el miracle que piadosament la tradició conta que va ocórrer als camps on ara trobem el carrer anomenat del Santíssim, a Oliva, i que un plafó ceràmic de l'any 1962 commemora en la façana d'una casa del mateix carrer.

fina d'Oriola en 1411, i probablement la segona fou la de Sagunt, poc després de l'expulsió dels jueus en 1492, encara que no està documentada fins al 30 de desembre de 1567.

Com a exemples més pròxims per a acabar, citem seguidament en ordre cronològic de la seua fundació el nom de les poblacions valencianes on també, durant el segle XVI, es va fundar una confraria dedicada al Santíssim Sagrament.¹⁸

Taula 8. Confraries valencianes de Minerva durant el segle XVI.

Localitat	Seu de la Confraria	Fundació de la confraria
València	Sant Miquel i Sant Donís Església de la Sang (des de 1538) Església de Sant Martí	15/03/1535
Alzira	Ermita o capella de la Sang	Anterior a Dijous Sant de 1539
Alcoi	Prop de l'antic hospital de Sant Cristòfol	27/03/1545
Cullera	Parròquia de la Sang de Crist	7/07/1546
Vila-real	Capella de la Sang	ca. 1546
Castelló de la Plana	Capella de la Sang de l'Hospital de Trullols	Anterior a 21/12/1549
Alcalà de Xivert	?	1552
Oliva	Església de l'Assumpció de Santa Maria	4/04/1559
Carcaixent	Església de l'Assumpció de Santa Maria	2/04/1560
Xàtiva	Convent de Sant Francesc	Anterior a 1563
Sagunt	Ermita de la Sang	Anterior al 30/12/1567
Manises	Capella de la Sang a l'església parroquial	Anterior a 1574
Llíria	Església de la Sang	Anterior a 1574
Ontinyent	Convent de religioses del Carme	Aprovada per Sant Joan de Ribera en 1575
Bocairent	Església Major de la Vila de Bocairent	1577
Castalla	Ermita de la Preciosa Sang de Crist	15/07/1577
Pego	Capella del Santíssim Ecce Homo	Anterior a 1579
Xixona	?	1580

18. Gran part de la informació procedeix de B. MOROS CLARAMUNT, *Las cofradías de la Sangre en el Reino de Valencia*, vol. LXIV, núm. 4, Pamplona: Publicaciones de la Universidad de Navarra, 2016.

Elx	Capella de l'Hospital de la Caritat de la vila	1581
Benigànim	Església del Crist de la Sang	1586
Picanya	Església de Sant Pere i Sant Pau (a partir del segle XVII rep el nom de Ntra. Sra. de Montserrat)	1596 Butlla d'Innocent X 1650
Nules	Església de la Sang	Anterior a 1597

A diferència de la majoria d'aquestes poblacions, a Oliva s'ha conservat el pergami fundacional, encara que no podem dir el mateix de la confraria, que va desaparèixer a finals del segle XIX.¹⁹ Però no podem oblidar que, durant segles, l'existència d'aquesta associació religiosa va ser molt important a Oliva; estava integrada principalment per membres del Tercer Orde Franciscà i els personatges olivers més il·lustres hi ocupaven els càrrecs de major prestigi. Entre les seues més rellevants actuacions a Oliva, necessàriament hem de citar l'organització, a l'empara dels franciscans²⁰ fins al moment de l'exclaustració al segle XIX, dels actes de la Setmana Santa, entre els quals destaquen:²¹

a) Dijous Sant: al convent de la Visitació (clarisses) el muntatge del monument funerari per a fer la vetlla i l'adoració del *Lignum Crucis* (Vera Creu).

b) Divendres Sant: pagament dels sermons de les nafres i dels peuet; participació en la processó del Sant Enterrament que eixia des del convent del Pi, incorporant-s'hi el clero de la Confraria de la Sang per a portar el Crist de la Palma des del convent de la Visitació. Almenys, durant el segle XIX, el Sant Sepulcre també era dut pels confreres.²²

19. L'any 1867 va ser creada a la parròquia de Sant Roc una nova Confraria de la Sang sota la invocació del Santíssim Crist de la Fe, que en 1895 tenia set-cents confreres inscrits (J. M. DOMÍNGUEZ i F. PONS MONCHO, *Sant Roc d'Oliva: Apuntes històrics*, Oliva: Impremta Colomar-Junta pro I Centenario del Templo Parroquial de San Roque, 1989, pp. 209-211 i 227).

20. La relació entre el document i els franciscans és evident fins i tot en la decoració, com certifica la representació d'un frare de l'orde o el mateix Sant Francesc en un dels medallons de la sanefa que emmarca el pergami.

21. M. MARTÍ ASCÓ, «Setmana Santa a Oliva: Ahir i hui. Crònica d'una exposició», dins *Setmana Santa d'Oliva*, Oliva: Junta Central de Germandats, 2001.

22. M. MARTÍ ASCÓ, «El culte al Sant Sepulcre a Oliva. Itinerari d'una devoció», dins *Setmana Santa d'Oliva*, Oliva: Junta Central de Germandats, 2002.

c) Diumenge de Resurrecció: celebració festiva amb la processó de la Mare de Déu, amenitzada amb la música de tabal i dolçaina i llançament de coets.

Però, a pesar de la desaparició de la confraria, la veneració religiosa del Santíssim Sagrament es va mantenir amb la celebració d'actes devots que van perdurar durant part del segle XX, com ara els dijous eucarístics o la comunió dels malalts, com descriu per desapareguda Hermelando Morera en un article publicat l'any 1968 en la revista *Sant'Ana* (núm. 66-68):

[Réquiem] al Viático que anunciaba el monaguillo tocando la campanilla, que hacía doblar la rodilla a los transeúntes y que se abrieran los postigos de las casas y aparecieran sus piadosos habitantes alumbrando con velas, capuchinas, linternas o candiles el paso del Señor, al propio tiempo que rezaban por la salud de aquel hermano en trance de muerte.²³

O uns altres que han perviscut fins a l'actualitat, com l'associació catòlica de l'Adoració Nocturna, que va celebrar el centenari de la seua institució a Oliva l'any 1996 i, com no, la festivitat i solemne processó del Corpus que continua celebrant-se tot i que, per exigències del calendari laboral, ja no es fa el dijous posterior a l'octava de Pentecosta, sinó el diumenge immediat següent.

Estem convençuts que la documentació conservada a l'Arxiu Parroquial de Santa Maria encara pot reservar sorpreses sobre la importància d'aquesta confraria durant el temps de la seua existència activa a Oliva.

23. H. MORERA BOSCH, «Aquella Oliva entrañable. Réquiem por nuestras costumbres y cosas muertas», dins *Sant'Ana*, 68-69, Oliva: Ajuntament d'Oliva, 1968 [maig-juny].

Foto 1. Pergamí de la Minerva (Fotografia de l'IVCRI).

Foto 2. Pergamí de la *Minerva*. Creu (Autor de la foto: A. Cardona Ballester).

Foto 3. Pergamí de la *Minerva*. Mare de Déu (Autor de la foto: A. Cardona Ballester).

Foto 4. Pergamí de la *Minerva*. Cartel·la central (Autor de la foto: A. Cardona Ballester).

Foto 5. Pergamí de la *Minerva*. Frare franciscà (Autor de la foto: A. Cardona Ballester).

Foto 6. Pergamí de la *Minerva*. Escut Centelles (Autor de la foto: A. Cardona Ballester).

Foto 7. Pergamí de la *Minerva*. Escut amb olivera (Autor de la foto: A. Cardona Ballester).

Foto 8. Pergamí de la *Minerva*. Text cartel·la *Verbum caro* (Autor de la foto: A. Cardona).

Foto 9. Pergamí de la *Minerva*. Cartel·la *Caro mea* (Autor de la foto: A. Cardona Ballester).

Foto 10. Pergamí de la *Minerva*. Text cartel·la *Ergo sum* (Autor de la foto: A. Cardona).

Foto 11. Pergamí de la *Minerva*. Cartel·la *Pange lingua* (Autor de la foto: A. Cardona).

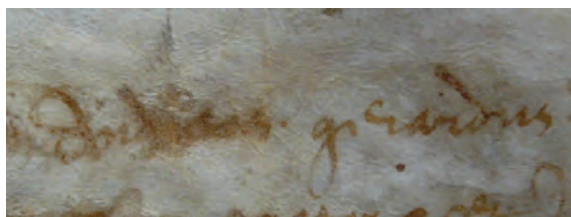

Foto 12 (esquerra). Pergamí de la *Minerva*. Cartel·la *Tantum Ergo* (Autor de la foto: A. Cardona Ballester).

Foto 13 (dreta). Pergamí de la *Minerva*. Signatura d'Andreas Gerardus (Autor de la foto: A. Cardona).

Foto 14. Plafó ceràmic del carrer del Santíssim d'Oliva (Autor de la foto: A. Cardona Ballester).

Foto 15. Combregar de malalts. Plaça de Ganguis. Oliva. Primera desena del segle XX (*Sant'Ana*, núm. 43, abril de 1966).

Foto 16. Processó del Corpus. Carrer Moreres. Oliva. Primer terç del segle xx (Arxiu família Cardona Ballester).

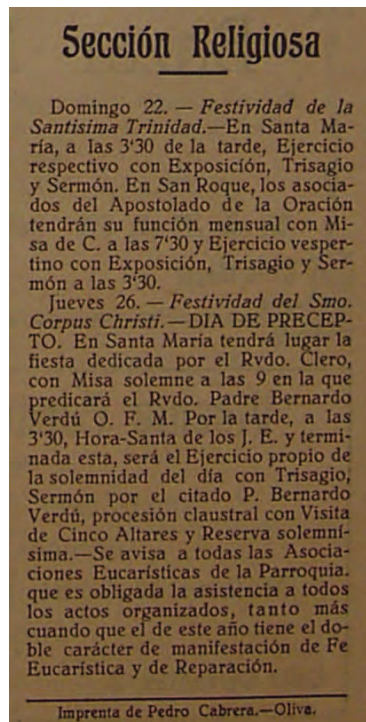

Foto 17. Avis religiós sobre la celebració del Corpus (*Patria Chica*, 10 de maig de 1932).

ANNEX I. Traducció.

EN EL NOM DE CRIST. AMÉN.

Nos, Rodolfo Pio,²⁴ per misericòrdia divina bisbe de Porto, cardenal de la Santa Església Romana, protector i defensor de la pia i universal Confraria del Sacratíssim Cos de Nostre Senyor Jesucrist, instituïda en l'església de la casa de Santa Maria sopra Minerva²⁵ de la ciutat [Roma], de l'Orde dels Frares Predicadors [Dominics],²⁶ a tots i cadascú que inspeccionara, veiera, llegira i de manera semblant escoltara el present document oficial de trasllat, [els desitgem] salvació eterna en el Senyor.

Donem fe i testimoni com Pau III,²⁷ papa per providència divina, de felix memòria, volent donar suport els confreres de l'esmentada confraria amb alguns beneficis espirituals, els va concedir uns documents que contenien el tenor següent:

[BUTLLA DEL PAPA PAU III]

Pau, bisbe, servidor dels servidors de Déu. A fi que hi haja memòria perpètua de l'assumpte.

Nostre Senyor Jesucrist, quan estava a punt de passar d'aquest món al Pare, en la Santa Cena, en la qual va menjar el Corder pasqual amb els seus deixebles, instituï l'admirable Sagrament del seu preciosíssim Cos i Sang, mitjançant el qual tots els cristians podrien celebrar el memorial de la seua caritat eximia, la qual va demostrar durant la seua passió en acostar-s'hi la seua [última] hora;

24. Rodolfo Pio da Carpi (22 de febrer de 1500 — 2 de maig de 1564), cardenal italià humanista i protector de les arts. Va treballar des de la diplomàcia vaticana intercedint en nom del Papa en les relacions entre l'emperador Carles I d'Espanya i Francesc I de França. El papa Pau III el va fer cardenal el 22 de desembre de 1536. El papa Juli III el va promoure titular del bisbat de Porto el 29 de maig de 1555.

25. Església de Santa Maria sopra Minerva de Roma: una de les basíliques menors de Roma. Considerada l'única església d'estil gòtic de la ciutat. Juntament amb la de Santa Sabina, és la principal església dels frares dominicans a Roma. Està construïda sobre un temple pagà dedicat a la deessa Minerva.

26. L'Orde de Predicadors (*Ordo Praedicatorum*, O. P.), coneguts popularment com Dominics o Dominicans, és un orde mendicant fundat per Sant Doménec de Guzmán a Tolosa, a Occitània, durant la Croada albigesa contra l'heretgia dels càtars, i confirmat pel papa Honori III el 22 de desembre de 1216. El seu hàbit és blanc, amb una túnica, escapulari, i caputxa i capa de color negre. Com a símbol més conegut, fan servir la Creu de Caravaca. El lema de l'orde és «lloar, beneir i predicar» (*laudare, benedicere, praedicare*).

27. Pau III és el nom que Alessandro Farnese (Canino, 29 de febrer de 1468 — Roma, 10 de novembre de 1549) va prendre en ser Papa de l'Església catòlica de 1534 a 1549.

[i] per això Nos [el Papa], encara que immerescut vicari d'Aquell [Jesucrist] mentre exercim el [nostre] deure en la terra, decretem reforçar amb protecció apostòlica les coses que observem dignament ordenades a partir de la pietosa devoció dels fidels a Crist en relació a l'honor i veneració d'aquest sacrosant Sagrament,²⁸ a fi que en el futur romanguen a perpetuïtat amb devoció patent, com sembla convenient. I per tal que amb més facilitat els desitjos d'aquests fidels s'encaminen cap a aquesta fi, [decretem] afavorir als mateixos fidels amb beneficis espirituals, i protegir els seus pietosos vots amb dons del cel, a fi que d'acord amb açò es tornen més units a la gràcia divina i siguem mereixedors de tenir com a viàtic de salvació el propi Sagrament en el dia de l'última peregrinació.

Certament, una petició mostrada a Nos fa poc per part de tots els estimats fills, germans de la confraria sota l'advocació del Sacratíssim Cos de Crist, instituïda en l'església de la casa de Santa Maria sopra Minerva de la ciutat [Roma], de l'Orde dels Frares Predicadors [Dominics], contenia que recentment alguns ciutadans romans i curials²⁹ fidels a Crist, considerant pietosament que el Sacratíssim Sagrament de l'Eucaristia abans esmentat es conservava en les esglésies parroquials de la citada ciutat [Roma] amb bastant poc honor i en llocs abjectes sense cap veneració i, quan havia de ser dut a través de la mateixa ciutat per a la comunió dels malalts, era portat habitualment per un sol capellà sense cap decor ni reverència, i moguts per una devoció singular, tot desitjant que l'honor, el culte i la veneració a aquest Sagrament es mostraren degudament, van manar i instituir que una societat o confraria d'ambdós sexes sota la invocació del Sacratíssim Cos de Crist en la citada església de Minerva vetlara per tot allò que havia en ells, i per a [afavorir] la seua profitosa direcció i el seu creixement entre d'altres coses [la petició contenia] que els confreres d'aquesta confraria existents en cada moment o els designats per ells o els que s'hi hagueren de designar en les distintes zones de la ciutat abans citada [Roma] feren i procuraren amb diligència, amb tota cura i esforç que el Sagrament fora conservat i custodiat d'igual manera tant en la de Minerva com en unes altres esglésies parroquials de la ciutat, amb la veneració que és convenient, en un lloc d'honor i digne amb les làmpades enceses dia i nit.

I si les rendes d'aquelles esglésies no foren suficients per a aquesta finalitat, els mateixos confreres proveïrien sobre aquells aspectes necessaris per a una acció d'aquest tipus, i també per a adquirir un pal·li per a cadascuna de les es-

28. Fou el pare dominic Tomasso Stella l'impulsor en 1520 de la fundació de la confraria en l'església de Santa Maria sopra Minerva de Roma, que en 1539 fou aprovada pel papa Pau III mitjançant la butlla *Dominus Noster Jesus Christus*.

29. Religió que té ofici en la cúria romana. Home que té correspondència a Roma per a fer dur les butlles i els rescriptes pontificis.

glésies predites, amb el qual el mateix Sagrament hauria de ser dut cada vegada que calguera ser transportat fora de l'església per a la comunió dels malalts. I [la petició contenia] que el rector de qualsevulla de les esglésies predites, o aquell que ocupara el seu lloc, cada vegada que fora necessari administrar el Sagrament d'aquesta manera a qualsevol malalt i que s'hagués de dur a la casa d'aquell, estiguera obligat a fer sonar una campana de la seua església amb uns determinats tocs, per tal que els confreres veïns de la parròquia d'aquella església conegueren que eren advertits i convocats a acompanyar el mateix Sagrament i a acompanyar-lo per ells mateixos, si no estigueren retinguts per un impediment legítim. En cas contrari, estarien obligats a fer que el predit Sagrament fora acompanyat i custodiat per un dels seus familiars més dignes amb torxes enceses fins a la casa del dit malalt.

I [la petició contenia] que les persones d'ambdós sexes, confreres d'aquesta confraria, existents en cada moment, haurien de congregar-se en la dita església de Minerva cada tercer diumenge³⁰ de qualsevol mes de tot l'any i fer que se celebrara allí una missa cantada o d'altres tipus i mantenir les torxes enceses en el moment de l'elevació del predit Sagrament. A més [haurien de] fer una vegada a l'any, el primer divendres immediatament següent a la festivitat del Corpus Christi,³¹ una solemne processó per l'exterior i al voltant de la predita església de Minerva portant l'esmentat Sagrament amb les torxes enceses en senyal d'honor.

I si succeïra que algun dels confreres d'aquesta confraria emmalaltira, el rector o l'electe nomenat de l'església, de la qual el dit malalt fora parroquià, juntament amb un altre confrere de la mateixa confraria que ha de ser triat específicament en eixe moment pel rector o per l'electe nomenat [haurien de] visitar el malalt, animar[-lo] i aconsellar[-li] piadosament que confessara els seus pecats i rebera el mateix Sagrament.

A més, cada setmana durant tot l'any els mateixos confreres d'un i l'altre sexe estarien obligats a recordar [el Santíssim Sagrament] i resar amb devoció cinc vegades l'oració domínica [parenostre], i tantes altres vegades la salutació angèlica [avemaria] en commemoració del dit Sagrament. I establiren i manaren procurar que fora permés per Nos, segons està dit que consta més completament en els documents oficials o uns altres documents redactats

30. És denominada Missa de Minerva aquella que es celebra el tercer diumenge del mes, com ocorre en llocs on encara es conserva el costum (per exemple, la localitat de Sepúlveda, a Segòvia).

31. Corpus Christi: festivitat catòlica de latria (adoració) del Cos de Crist, que es celebra el dijous posterior a la solemnitat de la Santíssima Trinitat, la qual es commemora el diumenge següent a Pentecosta (és a dir, el Corpus Christi es celebra seixanta dies després de Diumenge de Resurrecció).

abans, a les dones confreres de la dita confraria, per a les quals resulta indecent vagar per la dita ciutat [Roma] a fi d'acompanyar el dit Sagrament, que cada vegada que escoltaren el senyal de la campana, si resaren agenollades l'oració domínica i la salutació angèlica per cinc vegades, com abans s'ha dit, aconseguiren totes i cadascuna de les gràcies i indulgències concedides en cada moment als confreres d'aquesta confraria.

I van elegir com a protector de la dita confraria el nostre dilecte fill Alessandro Cesarino,³² nomenat diaca cardenal de Santa Maria in Via Lata.³³

Per la qual cosa, per part dels mateixos confreres va ser suplicat a Nos humilment que des de la benignitat apostòlica ens dignàrem afegir a la institució d'aquesta confraria, als estatuts i a les ordes, en favor d'una existència més ferma, la força apostòlica de la confirmació i per una altra banda [ens dignàrem] vetlar oportunament en els [assumptes] prèviament exposats.

Nos, així doncs, desitjant molt sincerament que tan gran Sagrament, mereixedor de tota lloança i veneració, siga honorat, lloat i magnificat pel conjunt de fidels, per tal que gràcies a aquest Sagrament siguem capaços d'aconseguir l'anhelada salvació, i donant-li gràcies a Déu Totpoderós, perquè unes accions tan salvífiques com necessàries i útils hagen començat a exercir-se en el nostre temps, i per tal que a perpetuïtat siguem freqüentades i els esmentats fidels a Crist es recolzen en elles amb major fervor, a fi que coneguen que Nos podem ser més liberal cap a ells amb gràcies més extenses i especials i que ells poden refer-se gràcies a açò amb una major devoció de gràcia del cel, volent proveir quant podem amb l'ajut de Déu, mogut per súpriques d'aquest tipus, pel nostre cert saber, amb autoritat apostòlica, pel tenor dels presents [documents], aprovem i confirmem la institució d'aquesta confraria, i també les coses dites abans i totes i cadascuna de les prèviament establides i ordenades sobre el tema pels mateixos confreres i, segons concerneixen a aquelles coses, [aprovem] totes i cadascuna de les contingudes en documents públics o en els predits documents abans redactats i qualsevulla altra que procedisca d'ací.

I substituïm en ells tots i cadascun dels defectes de dret i de fet, si per casualitat n'aparegueren, els afegim la força de consistència perpètua, i decretem que aquests [documents] han de ser fermament observats pels rectors de les

32. Alessandro Cesarino (Roma, ¿? — 13 de febrer de 1542), eclesiàstic italià, d'ascendència noble. Creat cardenal en 1517. Incondicional de la família Medici i partidari de l'emperador Carles V durant les guerres italianes. Fou administrador apostòlic, entre d'altres, de les diòcesis de Pamplona (1520-38), de Jaén (1537-38) i de Conca (1538-42).

33. Santa Maria in Via Lata, església de Roma en l'actual Via del Cors (antigament, Via Lata). Una tradició conta que en la seua cripta, abans de ser església, va estar tancat Sant Pau durant dos anys a l'espera del seu judici.

mateixes esglésies parroquials, o els qui ocupen el seu lloc existents en cada moment, i unes altres [persones] a les quals afecta.

I no obstant, en favor d'una major cautela, per l'autoritat i el tenor predits, establím i ordenem de nou a perpetuïtat totes i cadascuna de les normes prèvies, establides i ordenades pels mateixos confreres, com està dit abans.

I als confreres d'aquesta confraria, existents ara i en qualsevol moment, a cadascun d'ells, concedim i atorguem que podran usar, posseir i gaudir com vulguen en el futur, d'allò que [ara] usen, posseeixen i gaudeixen, [és a dir], de tots i cadascun dels privilegis, indults, exempcions, liberalitats, immunitats, indulgències fins i tot plenàries, perdó dels pecats i unes altres gràcies espirituals i temporals [ja] concedides per qualsevol Romà Pontífex predecessor nostre i que hagen de ser concedides per qualsevol Romà Pontífex successor nostre per a aquells confreres de la imatge del Salvador *ad Sancta Sanctorum*,³⁴ de la Caritat, de l'Arxihospital de Sant Jaume a Augusta, de Sant Joan Baptista i dels Sants Cosme i Damià de la nació de Florència, del nostre hospital de l'Esperit Sant a Sàxia, de l'Orde de Sant Agustí, i de les confraries del Camp Sant de la mateixa ciutat [Roma], que hi existisquen en qualsevol moment, i de les [confraries] de Santa Maria del Populo, també a les esglésies de la ciutat [Roma], i per als fidels de Crist que les visiten.

Els tenors d'aquests [documents], com si s'inseriren paraula a paraula [literalment], volem que siguin tinguts per expressats per als presents [documents]. I concedim i atorguem que des d'ara i a perpetuïtat [els] usen, posseïsquen, gaudisquen i [els] puguin lliurement i lícita usar, posseir i gaudir en tot i per tot, d'igual manera que si hagueren estat concedits a ells de forma especial i expressa i [si] es concediren en el futur.

I amb la mateixa autoritat i el mateix tenor estenem i els comuniquem els mateixos privilegis, indults, exempcions, liberalitats, immunitats, indulgències, fins i tot les plenàries, perdó dels pecats i unes altres gràcies als confreres d'aquesta Confraria del Santíssim Cos de Crist, i als seus capellans, ministres i persones, que hi haja en cada moment.

A més a més, [concedim i atorguem] als fidels de Crist abans esmentats, els quals ingressaren en aquesta Confraria del Santíssim Cos de Crist, en el dia de llur ingrés [indulgència] plenària a la manera d'un jubileu i, amb les seues faltes confessades prèviament i havent rebut amb devoció el Sagrament d'aquesta manera, [els concedim i atorguem indulgència] plenària de tots els seus pecats tres vegades en la vida de forma semblant. I a eixos mateixos

34. L'Hospital del Santíssim Salvador ad Sancta Sanctorum (Hospital de Sant Joan), fundat a Roma pel cardenal Giovanni Colonna entre 1216 i 1223, fou administrat per la Societat del Salvador. Hi va haver una confraria que tingué la tasca de custodiar la imatge del Salvador en la capella Sancta Sanctorum.

confreres, que acompanyaren a administrar el predit Sagrament als malalts o, estant impedit, feren acompanyar-lo, com està dit, i assistiren a les processons i als oficis divins que per aquells confreres, com s'ha dit, ocorregués fer que es celebraren, cada vegada que feren açò, [els concedim i atorguem] cent [dies d'indulgència].

Per altra banda, als qui visitaren amb devoció la dita Església de Minerva el divendres de qualsevol setmana de tot l'any [tots els divendres de l'any], cada vegada que açò feren misericordiosament amb el Senyor, concedim i atorguem deu anys d'indulgències i perdons i un altre tant de penitències quarantenes³⁵ imposades a ells.

També a les dones d'aquesta mateixa confraria, per a les quals no és lícit per decència deambular per qualsevulla part de la mateixa ciutat [Roma], si cada vegada que escoltaren el senyal de la campana, resaren agenollades amb devoció una vegada l'oració domínica i la salutació angèlica,³⁶ [concedim i atorguem] que puguen obtenir i obtinguen totes i cadascuna de les indulgències, concessions i gràcies atorgades als altres confreres que hi assisteixen.

I als confreres d'un i l'altre sexe i a cadascú d'ells [concedim i atorguem] que puguen triar de confessor propi qualsevol prevere secular o regular de qualsevulla orde, tant [si estan] en perill de mort com si la mort en eixos moments no és imminent, el qual, escoltades les confessions diligentment, els absolga tres vegades en la vida a ells i a cadascun d'ells de tots i cadascun dels seus pecats, crims, excessos i delictes, per molt greus i enormes [que siguen], comesos per ells i per cadascun d'ells en el seu temps, fins i tot els reservats a la Seu Apostòlica i als [ministres] ordinaris dels llocs, excepte els continguts en els escrits que solen llegir-se Dijous Sant,³⁷ i els impose la penitència salvadora.

També als administradors de la confraria i als confreres, que hi haja en cada moment, en pro de dirigir una situació més favorable d'aquesta [confraria], [concedim i atorguem] que [puguen] redactar i fer qualsevol estatut lícit i honest, ordenaments, administració favorable, pròsper estat, i governament d'aquells [confreres] i de qualsevol assumpte espiritual i temporal, que els afecte de qualsevol manera i, cada vegada que els semble, els [puguen] canviar, alterar, limitar, corregir, publicar, modificar i millorar. Després que aquests [documents] hagen estat editats, canviats, alterats, limitats, corregits, publicats, modificats i millorats, i que hagen sigut confirmats en eixe mateix moment per la mateixa Seu [Apostòlica] i siguen considerats efectius, amb l'autoritat i tenor abans dits [els] atorguem i concedim llicència de cap a peus lliure i plena.

35. Penitències de quaranta dies.

36. Parenostre i avemaria.

37. *Dies coenae Domini* = Dijous Sant.

No obstant això, a fi que la devoció dels fidels de Crist a tan salvador Sagrament es propague amb major fervor i els fidels de Crist s'animen molt més a llur veneració i a realitzar obres semblants de caritat, per la predita autoritat i pel tenor dels presents [documents] establím i manem que totes les altres i cadascuna de les confraries, instituïdes o que puguen instituir-se onsevulla sota la mateixa advocació del Sacratíssim Cos de Crist, es servisquen, posseïsquen i gaudisquen i puguen i hagen de servir-se, posseir i gaudir dels mateixos privilegis, concessions, indulgències, facultats, gràcies i indults concedits per Nos i que puguen ser concedits a la confraria instituïda d'aquesta manera en l'església de Minerva.

Determinant [Nos] que els presents documents, i les indulgències i el perdó dels pecats en ells continguts, de cap manera estan inclosos en qualsevol revocació, suspensió i modificació d'indulgències i cartes semblants o diferents, fins i tot [fetes] per Nos i els nostres successors, ni tampoc en els ordenaments de la Cancelleria Apostòlica publicats en cada moment encara que siga a favor de la Fàbrica de la Basílica del Príncep dels Apòstols de la mateixa ciutat [Roma]³⁸ i de la Santa Croada, sinó que s'han de considerar i són exempció completa d'aquells.

I [determinant Nos] que així deu ser jutjat i definit per qualsevol dels jutges que detente qualsevulla autoritat, llevada a ells i a qualsevol d'ells qualsevulla autoritat i facultat de jutjar i interpretar [açò] d'altra manera, i que allò que ocorreguera intentar-se en sentit contrari, [siga] invàlid i sense efecte.

A més [determinant Nos] que al trasllat dels presents [documents], subscrits per mà d'un notari públic i garantits pel segell de qualsevol cúria eclesiàstica o de persona revestida de dignitat eclesiàstica, s'hi haja de donar en un judici i fora d'ell absolutament la mateixa fe, que s'hi atorgaria als mateixos [documents] presents, si foren exhibits o mostrats.

Per la qual cosa, mitjançant escrits apostòlics, a tots els venerables germans nostres patriarques, arquebisbes i bisbes, als estimats fills abats, i a unes altres persones investides de dignitat eclesiàstica, també als canonges de les esglésies metropolitanas i unes altres catedrals, i als vicaris en assumptes espirituals i als oficials generals dels patriarques, arquebisbes i bisbes constituïts onsevulla manem [que] ells personalment, o dos o un d'ells per si, per un altre o per uns altres facen que les cartes presents i les clàusules que contenen siguen fermament observades i que els mateixos confreres les fruïsquen en pau, publicant solemnement les cartes presents i allò contingut en elles, on i quan fora necessari i cada vegada que foren requerits [a fer-ho] pels confreres, que hi haja en cada moment, de la Confraria del Sacratíssim Cos de Crist, instituïda en l'església de Minerva i assistint-los amb la protecció d'una eficaç defensa en les coses abans dites.

38. La Basílica de Sant Pere a Roma va ser construïda entre els anys 1506 i 1626.

No permetent que ells [els confreres] siguen molestats de cap manera per cap persona contra el tenor dels [documents] presents, tot reprimint qualsevol contradictori rebel mitjançant censures i càstigs eclesiàstics, denegada l'apel·lació, i citant a qualsevol que [ells] pensen que està interessat, fins i tot mitjançant un edicte públic que ha de ser exposat en llocs públics, si es considera l'accés a ells de manera sumària com a no segur, i fent prohibició pel que fa a aquests i uns altres [documents] semblants cada vegada que fora necessari, i agreujant les censures i les mateixes penes fins i tot freqüents vegades, invocat també per a aquesta finalitat, si calguera, l'auxili del braç secular.³⁹

No obstant la [doctrina] del papa Bonifaci VIII,⁴⁰ predecessor nostre de felicitat memòria, per la qual es vigila que cap [persona] no siga convocada a judici fora de la seua ciutat o diòcesi, a no ser en casos excepcionals, i en eixos [casos] no més enllà d'una dieta [jornada] des dels límits de la seua diòcesi, i que els jutges, designats per la Seu [Apostòlica] pre dita, ni accepten actuar contra qualsevol [persona] fora de la ciutat o diòcesi, en les quals han estat designats, ni [accepten] traspasar les seues facultats a unes altres [persones]; [no obstant la doctrina] publicada en el concili general sobre dues dietes [jornades], de manera que més enllà de tres dietes [jornades] cap [persona] no siga conduïda a judici; [no obstant] l'autoritat dels presents [documents], qualsevol altre [document] apostòlic, constitucions i ordenaments generals o especials publicats en els concilis provincials i sinodals, ni [obstant] tampoc els privilegis i indults apostòlics esmentats abans ni uns altres decrets concedits, aprovats i innovats tant per a qualsevulla altra confraria de l'Església com per a les persones sota qualsevol tenor i forma i amb qualsevulla clàusula derogatòria de les derogatòries i clàusules irritants,⁴¹ per a tots els quals [documents], almenys en aquesta ocasió, deroguem de forma especial i expressament el seu

39. Autoritat civil que dictava les sentències i executava les condemnes (per exemple, la pena de mort). Els tribunals eclesiàstics no aplicaven directament les condemnes, sinó que lliuraven les víctimes al braç secular. Aquest procés de lliurament dels reus, mitjançant el qual se'ls comunicava la condemna i rebien el càstig, era denominat «relaxació».

40. Bonifaci VIII (1235 — 11 d'octubre de 1303). Fou elegit Papa el 24 de desembre de 1294. Promulga la butlla *Unam Sanctam*, on s'exposa un sistema jeràrquic amb supremacia pontifícia segons el qual hi ha dos governs, l'espiritual i el temporal, i tots dos pertanyen a l'Església, perquè l'espiritual està en mans del Papa, i el temporal, tot i recaure en els reis, aquests no poden fer-ne ús, si no és mitjançant l'Església.

41. Clàusula irritant: és l'expressió negativa que consagra com d'ordre públic el precepte del legislador, i que sol formular-s'hi amb les paraules «sota pena de nul·litat» o altres equivalents, que priven de tot efecte allò que està prohibit, si no comporten unes altres sancions. S'entén que, concebuda de manera negativa o de forma prohibitiva una norma, no hi ha necessitat de clàusula irritant, perquè la nul·litat està aparellada a l'actitud legal. Poden anomenar-se també «invalidants».

tenor, tot tenint [Nos] per als presents [documents] per suficientment expressats els seus tenors, com si foren inserits paraula a paraula sense cap omisió en absolut i observada la forma tramesa en ells, i havent-se de mantenir ells en un altre moment en el seu vigor, i [deroguem els seus tenors] per a qualsevol altre [document] contrari. O si algunes [persones] obtenen en comú o individualment indult d'aquesta Seu [Apostòlica], [manem] que no puguin ser objecte de prohibició, ser suspesos, ser excomunicats o, fora o més enllà de certs llocs, ser convocats a judici mitjançant cartes apostòliques que no facen plena i expressa menció d'aquesta manera, paraula per paraula, sobre l'indult. Per consegüent, a cap home siga lícit infringir aquest document de la nostra aprovació, confirmació, complementació, adició, decret, estatut, ordenament, concessió, indult, voluntat, extensió, comunicació, prodigalitat, mandat i derogació, ni anar contra ell amb atreviment temerari.

Però, si algú gosara incomplir açò, es sabrà immers en la indignació de Déu Totpoderós i del sants apòstols Pere i Pau.

A Sant Pere de Roma. Any 1539 de l'Encarnació del Senyor. Dia 30 de novembre. Any sisé del nostre Pontificat.

[ACABA LA BUTLLA DEL PAPA PAU III]

I després havent editat de grat el Sant Papa, senyor nostre, la infrascrita constitució o *Motu proprio*, i havent fet que es publicara, [Nos] vam fer que als presents [documents] s'hi incorporara el tenor d'aquesta constitució o *Motu proprio*, que és el següent:

[‘MOTU PROPRIO’ DEL PAPA PAU III]

Pau III papa, *Motu proprio* [per decisió pròpia], etc. A fi que hi haja futura memòria de l'assumepte.

S'hi aprecia que pertany a la prudent atenció de la Seu Apostòlica que, [segons exigeixen les característiques dels assumeptes i dels temps], amplie o restrenya les [gràcies] concedides alguna vegada per ella, tal com [la Seu Apostòlica] vigila que siga profitosament convenient en el Senyor.

Observant, així doncs, que amb molta freqüència ocorre que per múltiples raons són concedits i permesos per aquesta Seu i també per Nos a diverses esglésies, monestirs, hospitals, societats, confraries i uns altres llocs de devoció diversos privilegis, facultats, indulgències i unes altres gràcies en la forma dels privilegis, facultats, indulgències i unes altres gràcies concedides al nostre hospital de l'Esperit Sant a Sàxia, a l'associació de caritat, i a unes altres esglésies i llocs de devoció per a l'ànima, de la nostra ciutat [Roma] i potser d'uns altres llocs,

I segons afirmen persones dignes de crèdit,⁴² alguns rectors, governadors, guardians o altres oficials i ministres d'esglésies, d'hospitals, de societats,

42. Segons l'afirmació de (persones) dignes de crèdit (fidedignes).

de confraries i d'uns altres llocs predits han assumit i assumeixen de bestreta ampliar els privilegis, facultats, indulgències i unes altres gràcies, concedides a ells a través de l'esmentada generalitat de paraules per la dita Seu [Apostòlica], als privilegis, facultats, indulgències i unes altres gràcies potser concedides de forma nominal i específica al dit hospital de l'Esperit Sant, a l'associació de la caritat, i uns altres llocs de devoció, i de vegades [ampliar-los] a aquells [llocs] que aquesta mateixa Seu [Apostòlica] difícilment hauria concedit, si se li hagueren demanat, i una vegada així ampliat [ells han assumit i assumeixen de bestreta] publicar-los i comunicar-los a uns altres, transgredint de vegades pel que fa als seus oficis, governació, administració o pràctiques, els límits dels privilegis especials, de les indulgències, de les facultats i d'unes altres gràcies sota el pretext d'aquesta generalitat de paraules, [uns fets] a partir dels quals han nascut greus escàndols en privat i en públic, i en el futur podrien sorgir-ne de més greus encara, si no es prenen oportunament mesures previsoras.

Nos, pensant en proveir un oportú remei en els [assumptes] susdits, per voluntat pròpia, a partir d'un coneixement cert i des de la plenitud de la potestat apostòlica, mitjançant aquesta constitució nostra que ha de tenir validesa perpètua, restringim pel tenor dels presents [documents] tots i cadascun dels privilegis, facultats, indulgències i unes altres gràcies [concedides] per a qualsevulla església, hospital i uns altres llocs de devoció tant de l'esmentada ciutat [Roma], com d'uns altres llocs en una altra part, sota la dita generalitat de paraules, i a la manera d'uns altres privilegis, facultats, indulgències o unes altres gràcies, potser concedides fins ara per la mateixa Seu [Apostòlica] i per Nos al dit hospital nostre de l'Esperit Sant, a la societat de caritat i a uns altres llocs de devoció [els restringim] als privilegis, facultats, indulgències i unes altres gràcies concedides a ells de forma nominal i específica, i a eixos mateixos llocs, col·legis, universitats i persones, als quals han estat concedits [els privilegis] per la mateixa Seu [Apostòlica] i per Nos en especial, particularment i a excepció de la facultat de comunicar-los a uns altres, o ocórrega que siguin concedits *a posteriori*.

Així no obstant, [decretem] que totes i cadascuna de les altres confraries instituïdes o que puguen instituir-se en qualsevol lloc sota aquesta mateixa advocació facen ús, aconseguisquen i fruïsquen dels privilegis i dels indults concedits de forma nominal i específica per Nos als estimats fills de la confraria instituïda sota la invocació del Sacratíssim Cos de Crist en l'església de Santa Maria sopra Minerva, com si eixos mateixos privilegis i indults hagueren estat concedits especialment i de forma particular a qualsevulla d'aquestes mateixes confraries.

Decretant [Nos] que qualsevulla de les altres concessions, privilegis, facultats, indulgències i unes altres gràcies, fetes per aquesta Seu [Apostòlica] i per Nos

sota la dita generalitat de paraules, a la seua manera, tant de forma nominal com específica, segons està promulgat, no tenen ni tindran el vigor ni la força de comunicar a uns altres les facultats, privilegis i unes altres gràcies predites, [si han estat] concedides de forma nominal i específica.

Prohibint [Nos] prou severament a totes i cadascuna de les esglésies, als rectors, governadors, administradors, oficials, ministres dels hospitals, societats, confraries i uns altres llocs de devoció predits, i a unes altres [persones] a les quals afecta d'alguna manera, que d'ara endavant, sota pena de la nostra indignació, ni públicament ni de manera oculta, amb qualsevol pretesa excusa, directament o indirecta, per virtut dels documents apostòlics concedits per la mateixa Seu [Apostòlica] sota la dita generalitat de paraules, no gosen ni s'atrevisquen a fer-ne ús de cap dels privilegis, facultats, indulgències i gràcies que puguen ser concedides, a no ser solament a través de la forma d'especials privilegis, facultats, indulgències o unes altres gràcies [concedides] a ells fins ara de forma nominal i específicament per la mateixa Seu [Apostòlica] i mitjançant els seus documents apostòlics, i en els llocs i a favor d'aquelles persones, col·legis i universitats, per als quals en particular van ser concedides o es concediran en el futur, a més sense la facultat de comunicar-les a uns altres, ni de cap altra manera ni forma, encara que foren iguals, semblants o menors a aquelles que en els predits documents apostòlics han estat concedides, ni [gosen] exercir-les de qualsevol manera ni a publicar-les ni a comunicar-les a altres.

Decretant [Nos] també des d'ara com invàlid i sense efecte, si ocorre que en el futur de qualsevol manera s'actua en contra o d'una forma diferent per part de qualsevol [persona] amb qualsevol autoritat, de forma conscient o inconscient. I disposant [Nos] que els presents [documents] de cap manera s'amplien als privilegis, facultats, indulgències i unes altres gràcies a favor de la Fàbrica de la Basílica del Príncep dels Apòstols de la ciutat [Roma] i als concedits fins ara per al seu col·legi i oficials,

Enviant [Nos] escrits als mateixos col·legi i diputats de la dita Fàbrica Apostòlica, a fi que manen i facen que totes i cadascuna [de les disposicions] emeses prèviament siguen observades inviolablement per aquells als quals afecta o podrà afectar de qualsevol manera en el futur.

Reprimint amb la nostra autoritat als contradictors i rebels mitjançant censures i uns altres càstigs, que els parega, denegada l'apel·lació, i invocat, si fora necessari, l'auxili del braç secular.

I desitjant [Nos] per la predita autoritat que la present constitució de la qual volem que solament la nostra signatura siga suficient, i que subscrietes les seues translacions o còpies per la mà d'un únic notari públic, i segellades amb el segell d'alguna persona revestida de dignitat eclesiàstica, es done fe, i publicada i fixada en les valves de l'esmentada Basílica i en el cantó del Camp de

Flora⁴³ obligue igualment a qualsevol [persona] com si li hagués estat exhibida i presentada personalment.

No obstant els [documents] predits, i les constitucions, els manaments apostòlics, també els privilegis i indults i, fins i tot, les cartes apostòliques, que puguen haver estat concedides a les predites esglésies, hospitals i uns altres llocs de devoció, als rectors i a unes altres [persones] predites, mantenint [Nos] el tenor de tots i cadascun d'aquells per suficientment expressats en els presents [documents], deroguem [el seu tenor] de forma especial i expressa per a aquests [documents] i per a qualsevol altre [document] contrari.

Sembla correcte el *Motu proprio* i així ho manem. Amén

[ACABA EL 'MOTU PROPRIO' DEL PAPA PAU III]

En haver vist [Nos] successivament els documents i el *Motu proprio* prèviament inserits, havent-los inspeccionat amb diligència i trobant que mancaven completament de tot vici i sospita,

[L'efecte dels quals el Santíssim Senyor Nostre Juli III,⁴⁴ papa per la divina Providència, havia suspés a beneplàcit seu i de l'Apostòlica Seu amb la publicació de la carta apostòlica⁴⁵ del present any del jubileu quinquagèsim,⁴⁶ els quals o el mateix efecte dels quals amb posterioritat contra la suspensió va restituir, va reposar i va reintegrar plenament per manifestació de viva veu al seu vigor original, en el qual estaven abans d'aquesta suspensió, per tal que siguem vàlids a perpetuïtat, excepte en l'any del jubileu]

[CONCESSIÓ A LA VILA D'OLIVA]

A instància de **tota la comunitat de la vila d'Oliva, diòcesi de València, en favor de la venerable Confraria del Sacratíssim Cos de Nostre Senyor Jesucrist, erigida o que s'haja d'erigir en l'església, declarada plebania, de la susdita vila d'Oliva**, vam manar [Nos] que aquelles [cartes] foren convertides, per gràcia i amor de Déu, en aquesta forma pública de translació per l'infrascrit secretari de la dita confraria, a condició que una gràcia semblant no haja estat concedida per Nos en una altra ocasió abans **en la susdita vila d'Oliva**.

43. Campo dei Fiori és una plaça de Roma construïda, l'any 1456, per encàrrec del papa Calixt III, en el lloc on hi havia un camp de flors, del qual va adoptar el nom.

44. Juli III (Roma, 10 de setembre de 1487 — Roma, 23 de març de 1555) fou Papa de l'Església catòlica entre 1550 i 1555.

45. *Litterae apostolicae* = carta apostòlica.

46. La celebració de jubileus va ser iniciada pel papa Bonifaci VIII l'any 1300, i l'èxit d'afluència de pelegrins va propiciar la seua continuïtat. El jubileu al qual fa esment el text és el celebrat pel papa Juli III a partir de la seua elecció al febrer de l'any 1550. Tot i que el jubileu havia començat a preparar-lo el seu predecessor, Pau III, la mort d'aquest l'any 1549 va endarrerir el seu inici, per la qual cosa la celebració es va prolongar fins a l'Epifania de l'any següent.

Decretant [Nos] que haurà d'atorgar-se tanta credibilitat a aquest present [document] de translació com s'atorgaria als mateixos documents originals i al *Motu proprio*, si foren exhibits o mostrats.

En fe de totes i cadascuna d'aquestes coses i en testimoni de les prèviament anunciades, [Nos] hem manat per consegüent que les cartes presents o aquest present document públic siguin confeccionats, que siguin subscrits pel mateix secretari i que siguin publicats, i ordenem i fem que estiguen protegits pel pes del nostre segell.

A Roma, a casa nostra, el dia **4 d'abril** de l'any 1559 de la Nativitat del Senyor, indicció⁴⁷ **II**, any **quart** del Pontificat del Santíssim Pare en Crist i Senyor Nostre, En Pau IV,⁴⁸ papa per providència divina, **essent presents com a testimonis els nobles senyors Stephano Macharano i Pompeo de Maximis⁴⁹ ciutadans romans, convocats per als assumptes abans esmentats, per gràcia i amor de Déu, excepte 18 julis⁵⁰ pel pergami, l'escriptura i l'almoïna.**⁵¹

ANNEX II. Transcripció del text en llatí.

IN CHRISTI NOMINE AME[N]¹

NOS RODVLPHVS PIVS miseracione diuina E[pisco]pus Portuen[sis] S[anctae] R[omanae] E[cclesiae] Cardinalis Piae et Vniuersalis Confraternitatis sacratissimi corporis Domini nostri Iesu Christum in Ecclesia domus beatae Mariae supra Mi² nerva[m] de Vrbe, ordinis fratru[m] praedicatoru[m] institutae Protector, et defensor, Vniuersis et Singulis p[rae]sens publicu[m] tra[n]sumpti instrume[n]tu[m] inspecturis, uisuris, lecturis, pariter et audituris, Salutem in Do[mino] sempiterna[m]. Fide[m] facimus et attestamus, qualiter Fe[licis] re[cordationis] ³ Paulus diuina prouide[n]tia Papa III uole[n]s dictae co[n]fraternitatis co[n]fratres

47. Indicció: període de quinze anys per a exigir un tribut. La indicció com a cicle temporal va estar molt en ús en les cancelleries reials d'època medieval i en la del Papa fins al segle xx.

48. Pau IV (Capriglia Irpina, 28 de juliol de 1476 — Roma, 18 d'agost de 1559) fou Papa entre 1555 i 1559. Està enterrat en l'església de Santa Maria sopra Minerva.

49. Lectura difícil, però els noms dels testimonis coincideixen amb els que apareixen en el llibre d'institució de la Confraria de la Sang de l'Església de l'Assumpció de Carcaixent l'any 1560 (Arxiu Diocesà de València).

50. Juli: moneda de plata encunyada per ordre de Juli II (1443-1513), Papa entre 1503 i 1513.

51. L'almoïna ha de ser entesa com la quantitat que cobrava la Santa Seu per l'emissió del document.

aliquibus spiritualib[us] prosequi munerib[us], quasda[m] eis co[n]cessit literas⁵² [sic] tenore[m] qui sequitur co[n]tin[entes].

[BUTLLA DEL PAPA PAU III]

PAVLVS Episcopus seruus seruor[um] Dei. Ad perpetua[m] rei memoria[m]. D[omi]n[u]s noster Iesus Chri /⁴ stus, transiturus de hoc mu[n]do ad patre[m], in ultima coena [sic], qua pascha⁵³ cu[m] discipulis suis ma[n]ducauit, admirabile Sacramentu[m] praetiosissimi corporis et sanguinis sui instituit, per quod uniuersi Christicolae memoria[m] suae charitatis eximiae, quam in sua passione, hora /⁵ eius appropinqua[n]te ostendit, recolere[n]t:

unde Nos, illius uices licet immeriti gere[n]tes in terrisdebitu[m], ce[n]semus ut ea quae in huius sacrosancti Sacramenti honore[m] et ueneratione[m] ex pia Christi fidelium deuotione digne ordinata co[m]perimus, ut p[er]petuis futuris temporib[us] /⁶ permanea[n]t pro[m]pta deuotione, prout decet, apostolico praesidio solidemus, et ut ad id fidelium eorunde[m] uota facilius concurrant, fideles ipsos spiritualib[us] munerib[us] prosequamur, et eorum pia suffragia donis coelestibus confoueamus, ut exinde diuinae gratiae aptiores /⁷ redda[n]tur, et Sacrame[n]tu[m] ipsum in die p[er]egrinationis extremae sibi fore uiaticu[m] salutare merea[n]tur.

Sane p[ro] parte dilector[um] filior[um] uniuersor[um] Confratr[um] co[n]fraternitatis sub inuocatione sacratissimi corp[oris] Christi in Ecclesia domus beatae Mariae supra Minerua de Vr /⁸ be ordin[is] fratru[m] predicatorum institutae, nobis nup[er] exhibita petitio co[n]tinebat. Quod nuper no[n] nulli cives Ro[mani] et curiales Ghristi⁵⁴ [sic] fideles pie co[n]sidera[n]tes sacratissimu[m] Eucharistiae Sacramentu[m] praedictu[m] in parochialibus Eccl[esiis] dictae Urbis minus honorifice, et in locis abie /⁹ ctis sine ulla ueneratione co[n]seruari, et cum p[er] ip[s]am Vrbe[m], pro co[m]munionem infirmor[um] defere[n]du[m] erat ab uno ta[n]tu[m] capellano sine ullis decore, et reuer[e]ntia solitu[m] deferri, ac singulari deuotione ducti, cupie[n]tes praemissis. et ut eide[m] Sacrame[n]to honor, cultus et ueneratio /¹⁰ debite exhibere[n]tur, qua[n]tum in eis erat prouidere, una[m] societate[m], seu co[n]fraternitate[m] utriusq[ue] sexus sub inuocatione eiusde[m] sacratiss[imi] corp[oris] Christi in dicta Eccle[sia] de Minerua ordinaru[n]t et instituerunt, ac pro eius salubri directione, et incremento inter alia, q[uod] con /¹¹ fratres co[n]fraternitatis huiusmodi pro t[em]p[or]e existe[n]tes, seu ab eis p[er] singulas regiones Urb[is] p[rae]dictae, deputati aut deputa[n]di dilige[n]ter, ac

52. litteras

53. Pascha = Pascha, Paschatis (n) i Pascha, Paschae (f), al text s'empra la forma neutra. Significat: Pasqua/Corder pasqual/Crist.

54. Christi (errata tipogràfica)

o[mn]i cura et studio facere[n]t et procurare[n]t, ut Sacramentu[m] huiusmodi ta[m] in de Minerua q[uam] in singulis aliis parochialibus Ecclesiis Vrb[is] /¹² huiusmodi ea qua decet ueneratione in loco honorifico et honesto la[m] padibus accensis, die noctuq[ue] conseruaret[ur], et custodiretur.

Et si earunde[m] Eccl[esi]arum redditus, ad id no[n] sufficere[n]t, ipsi co[n] fratres illis de necessariis ad huiusmodi opus, necno[n] ad eme[n]du[m] unu[m] palliu[m] pro singu /¹³ lis Eccl[esi]is praedictis cu[m] quo sacrame[n]tu[m] ipsum quotiescumq[ue] illud pro co[m]munionem infirmoru[m] extra Eccl[esi]am defere[n]du[m] e[ss]et, deferri deberet, prouidere[n]t.

Ac q[uod] Rector cuiuslibet ex Eccl[esi]is praedictis, seu illius locu[m] tene[n]s quotiescumq[ue] esset necessariu[m] Sacramentu[m] huiusmodi alicui /¹⁴ infirmo ministrari, et ad illius domu[m] deferri, ca[m]pana[m] suae Eccl[esi]ae certis ictib[us] pulsari facere teneretur, ad hoc ut co[n]fratres uicini parochiae illius Eccl[esi]ae se moneri et co[n]uocari ad associa[n]du[m] Sacramentu[m] ips[um] cognoscere[n]t, et per se ipsos associare, si legitimo impedimento /¹⁵ dete[n]ti no[n] fore[n]t, Alioquin per unu[m] de suis digniorib[us] familiarib[us] Sacrame[n]tu[m] praedictum ad domu[m] dicti infirmi facib[us] acce[n]sis associari et comitari facere tenerentur.

Ac quod utriusq[ue] sexus p[er]sonae co[n]fraternitatis huiusmodi co[n]fratres pro t[em]p[or]e existe[n]tes tertia quaque die Do /¹⁶ minica cuiuslibet me[n]sis totius anni in dicta Eccl[esi]a de Minerua co[n]gregari et inibi una[m] missa[m] in ca[n]tu, uel alias celebrari facere, ac in eleuatione p[raedi]cti Sacramenti faces acce[n]sas habere debere[n]t, necno[n] prima die Venris⁵⁵ [sic] statim post festu[m] corporis Christi⁵⁶ imediate⁵⁷ [sic] sequenti /¹⁷ sole[m] ne[m] processione[m] extra, et circu[m] praefata[m] Eccl[esi]am de Minerua Sacrame[n]tu[m] p[raedi]ctu[m] honorifice facib[us] acce[n]sis deferendo annuatim facere.

Et si aliquem ex co[n]fratribus confraternitatis huiusmodi aegrotare co[n]tingeret, rector, aut electus nominatus Eccl[esi]ae, cuius dictus infirm[us] /¹⁸ parochianus existeret una cu[m] alio co[n]fratre eiusde[m] co[n]fraternitatis per Rectore[m], seu Electu[m] nominatu[m] h[uius]modi pro t[em]p[or]e eligendo dictu[m] infirmu[m] uisitare, et ad confitendu[m] peccata sua, ipsumq[ue] Sacramentu[m] suscipiendu[m] pie adhortari, et comonere⁵⁸ [sic]. Necnon singulis hebdoma /¹⁹ dis totius anni ipsi utriusq[ue] sexus co[n]fratres quinquies orationem Dominica[m], et totiens salutatione[m] Angelica[m] in co[m]memorationem dicti sacramenti deuote recitare, et co[m]memorare

55. Veneris

56. Xpi= Christi

57. imediate

58. commonere

tenere[n]tur, Ac mulierib[us] co[n]fratrib[us] dictae confraternitatis, q[ui]bus indecens esset per dicta[m] /²⁰ Urbem uagari ad associandu[m] dictum Sacramentu[m], ut quotiens signu[m] ca[m]panae audire[n]t, flexis genibus oratione[m] dominicam et salutatione[m] angelicam huiusmodi quinquies, ut praefertur⁵⁹ [sic], recita[n]do, o[mn]es, et singulas gratias, et indulgentias confratrib[us] confraternitatis huiusmodi /²¹ pro te[m]pore co[n]cessas consequerentur; p[er] nos co[n]cedi procurare statuerunt, et ordinaru[n]t, prout in instrumentis, seu aliis documentis desup[er] co[n]fectis plenius contineri dicitur.

Ac dilectu[m] filiu[m] nostru[m] Alexandru[m] s[an]ctae Mariae in via Lata diaconum Card[inalem] de Caesarinis nu[n]cu /²² patu[m] in protectore[m] dictae co[n]fraternitatis elegeru[n]t.

Quare pro parte eorunde[m] confratru[m] nobis fuit humiliter supplicatu[m], ut institutioni co[n]fraternitatis ac statutis et ordinationib[us] huiusmodi, pro illor[um] subsistentia firmiori, robur apostolicu[m] confirmationis adiciere /²³ ac alias in p[rae]missis opportune prouidere de benignitate ap[osto]lica dignaremur.

Nos igitur tantu[m] sacramentu[m], omni laude et ueneratione dignu[m], a cunctis fidelib[us], ut p[er] hoc desiderata[m] salutem consequi valea[n]t, honorari, laudari, et magnificari, si[n]ceris desideriis exop[er]antes, ac omnipote[n]ti Deo, quod ta[m] saluberrima tamq[ua]m necessaria, et utilia opera nostro t[em]p[or]e exerceri inceperint gratias agentes, et ut illo perpetuo frequententur; ac Chr[ist]i fideles praefati eis feruentius insista[n]t, quo nos erga eos amplioribus, et specialiorib[us] gratiis libera /²⁵ liores seq[ue] p[er] hoc maiori coelestis [sic] gratiae deuotione refici posse cognouerint: quantu[m] cu[m] Deo possumus, prouidere uole[n]tes, huiusmodi supplicationib[us] inclinati, institutione[m] co[n]fraternitatis huiusmodi, necno[n] p[rae]dicta, ac o[mn]ia, et singula alia per eosdem confratres circa prae /²⁶ missa statuta, et ordinata, ac prout illa co[n]cernunt o[mn]ia, et singula in instrume[n]tis, seu docume[n]tis desup[er] co[n]fectis p[rae]dictis co[n]te[n]ta, et inde secuta quaecumq[ue], ex certa nostra scie[n]tia, auctoritate apost[olica] tenore praesentium approbamus et co[n]firmamus, ac o[mn]es et singulos iuris, /²⁷ et facti defectus, si q[ui] forsitan interuenerint in eisde[m] supplemus, illisq[ue] p[er]petuae firmitatis robur adiicimus, et ea per ip[s]arum parochialiu[m] Eccl[esi]arum Rectores, seu eor[um] loca tene[n]tes pro t[em]p[or]e existe[n]tes, et alios ad quos spectat firmiter obseruari debere decernimus.

Et nihilominus /²⁸ pro potiori cautela, praemissa o[mn]ia, et singula alia, per eosde[m] co[n]fratres, ut p[rae]fertur, statuta, et ordinata, de nouo, auctoritate et tenore p[rae]dictis, p[er]petuo statuimus et ordinamus.

59. praefertur

Ac co[n]fratri[bus] co[n]fraternitatis huiusmodi, nu[n]c, et pro t[em]p[or]e existen[ti]b[us], ac eor[um] singulis q[uod] o[mn]ibus /²⁹ et singulis priuilegiis, indultis, exe[m]ptionib[us], libertatib[us], immunitatib[us], indulgentiis et[iam] plenariis, et peccator[um] remissionib[us], ac aliis gratiis spiritualib[us], et temporalib[us] confratrib[us] imaginis Saluatoris ad Sancta Sanctor[um] necno[n] Charitatis, et archiospitalis⁶⁰ [sic] S[ancti] Iacobi in /³⁰ Augusta, ac s[ancti] Ioanis Bap[tistae] necno[n] sanctor[um] Cosmae et Damiani nationis Flore[n]tinae, ac hospitalis nostri s[ancti] Spiritus in Saxia ordinis s[ancti] Augustini, et Campi sa[ncti] confraternitatu[m] eiusde[m] Urbis, pro t[em]p[or]e existe[n]tibus, illar[um]que ac beatae Mariae de Populo, et[iam] de urbe Eccl[esiis] /³¹ ac Christi fidelib[us] illas uisita[n]tibus, per quoscunq[ue] Rom[anos] Pont[ifices] p[rae]decessores nostros, et successores co[n]cessis, et co[n]cedendis et quib[us] illi utunt[ur], potiunt[ur], et gaude[n]t, acuti, potiri, et gaudere poterunt quo[modo]libet in futur[um],

Quor[um] tenores, ac si de uerbo ad uerbum insererentur /³² praesentib[us] pro expressis haberi uolumus: ex nunc, et in perpetuu[m], utant[ur], et gadeant /⁶¹ [sic], ac uti, potiri, et gaudere libere et licite ualeant in omnib[us], et per o[mn]ia, perinde ac si illa eis specialiter, et expresse co[n]cessa fuissent et in futur[um] co[n]cederent[ur], co[n]cedimus, et indulge /³³ mus.

Ipsaque priuilegia, indulta, exe[m]ptiones, libertates, immunitates, indulge[n]tias, et[iam] plenarias, ac peccator[um] remisiones, et alias gratias ad co[n]fratres co[n]fraternitatis Sanctiss[imi] Corporis Chri[sti]⁶² huiusmodi, ac illius capellanos, ministros et p[er]sonas, pro t[em]p[or]e existe[n]tes eisde[m] /³⁴ auctoritate, et tenore exte[n]dimus, et eis co[m]municamus.

Necno[n] Christi fidelib[us] p[rae]fatis, q[ui] dicta[m] co[n]fraternitate[m] Sacratiss[imi] Corporis Chri[sti]⁶³ ingredient[ur], die illor[um] ingressus huiusmodi plenaria[m] ad instar Iubilei, ac eor[um] peccatis prius co[n]fessis, et Sacramento huiusmodi per eos /³⁵ deuote recepto, ter in uita similiter, plenaria[m] omniu[m] peccator[um] suor[um] ipsisque confratribus, qui praefatu[m] /⁶⁴ [sic] Sacramentu[m] eisde[m] infirmis ministra[n]du[m] associauerint, seu impediti associari, ut p[rae]fertur, fecerint, ac eisde[m] processioneib[us], et diuinis officiis, quae per eosde[m] co[n]fratres, /³⁶ ut praefert[ur] /⁶⁵ [sic], celebrari facere co[n]tingerit, interfuerint, quotie[n]s id fecerint, ce[n]tu[m] [+ dierum +].⁶⁶

60. archiospitalis

61. gaudeant

62. Xpi = Christi

63. Xpi = Christi

64. praefatum

65. praefertur

66. Centum dierum (o dies): suplim la paraula que no figura en el text.

Qui uero dicta[m] Eccl[esi]am de Minerua diebus Veneris cuiuslibet hebdomadae totius a[n]ni deuote uisitauerint, d[e]ce[m] annor[um], et totidem quadragenar[um] iniunctar[um], eis poenitentiar[um], indulgentias, et ³⁷ remissiones, quotie[n]s id fecerint misericorditer in d[omi]no co[n]cedimus, et elargimur.

Necno[n] mulierib[us] eiusde[m] co[n]fraternitatis, q[ui]b[us] propter honestatem no[n] licet per Vrbe[m] ipsa[m] passim uagari, si quotie[n]s signu[m] ca[m]panae h[uius]modi audierint, semel oratione[m] d[omi]ni ca[m], et totie[n]s salutatio ³⁸ ne[m] angelica[m] flexis genib[us] deuote recitauerint, ut o[mn]es, et singulas indulge[n]tias, co[n]cessiones, et gratias aliis co[n]fratrib[us] interessentib[us] concessas consequatur, et consequi ualeat.

Aceisde[m] utriusq[ue] sexus co[n]fratrib[us], et eorum singulis, ut quemcumq[ue] praesbiterum seculare[m]⁶⁷ [sic], uel ³⁹ cuiusuis ordinis regulare[m] et[iam] in mortis articulo, etia[m] si mors tu[n]c no[n] subsequatur, in suu[m] possint eligere confessore[m], q[ui] eor[um] confessionib[us] diligenter auditis, eos et eor[um] singulos, ab omnibus et singulis eor[um] peccatis, criminib[us], excessib[us], et delictis quantuncunq[ue] grauib[us] et enor ⁴⁰ mib[us] p[er] eos et eor[um] singulos, pro t[em]p[or]e p[er]petratis, et[iam] Sedi Apost[ostolicae] et locor[um] ordinariis reseruatis, praeterq[uam] a co[n]te[n]tis in literis⁶⁸ [sic] in die coenae [sic] D[omi]ni⁶⁹ legi solitis, ter in uita absoluere, et eis poenitentia[m] salutare[m] iniungere.

Necno[n] eiusde[m] co[n]fraternitatis Administratoribus, et ⁴¹ co[n]fratrib[us], p[ro] t[em]p[or]e existe[n]tib[us], pro illius statu salubroiri⁷⁰ [sic] dirige[n]do, ut quaecunq[ue] licita, et honesta statuta, et ordinationes, foelix⁷¹ [sic] regimen, et prosper[um] statu[m] ac gubernatione[m] illor[um] et aliar[um] quaruncunq[ue] rer[um] spiritualiu[m] et temporaliu[m], eos quo[m]modo libet concernentia condere ⁴² et facere, eaq[ue] quotie[n]s uidebit[ur] mutare, et alterare, limitare, corrigere, declarare, modificare, et in melius reformare. Quae postq[uam] aedita⁷² [sic], mutata, alterata, limitata, correcta, declarata, modificata, et in melius reformata fuerint, eo ipso per sede[m] ea[n]dem confirmata ⁴³ sint, et esse ce[n]seant[ur] auctoritate et tenore supradictis, indulgemus, ac plena[m] et libera[m] de sup[er]⁷³ [sic] facultate[m] co[n]cedimus.

67. saecularem

68. litteris

69. Die coenae Domini = Dijous Sant.

70. salubriori

71. felix

72. Edita (ultracorrecció).

73. Desuper

Et nihilominus, ut Christi⁷⁴ fidelium deuotio ad ta[m] salubre Sacramentu[m] ferue[n]tius inualescat, ac Christi⁷⁵ fideles ad illius uenerationem, et similia charitatis opera /⁴⁴ exerce[n]da per a[m]plius excite[n]tur, quod o[mn]es aliae et singulae co[n]fraternitates sub eade[m] inuocatione sacratiss[imi] corporis Christi⁷⁶ ubilibet et institutae et institue[n]dae, eisdem priuilegiis, co[n]cessionib[us], indulgen[tiis], facultatib[us], gratiis, et indultis co[n]fraternitati in Eccl[esia] de Minerua institutae /⁴⁵ h[uius]modi per Nos co[n]cessis, et co[n]cede[n]dis uta[n]tur, poti[a]ntur et gaudea[n]t, acuti potiri, et gaudere possint, et debea[n]t, praefata auctoritate etia[m] praesentiu[m] tenore statuimus et ordinamus.

Decerne[n]tes praesentes literas⁷⁷ [sic], et in eis conte[n]tas indulge[n]tias, et peccator[um] remissiones sub /⁴⁶ q[ui]busuis reuocationib[us], suspen[sionib[us]] et modificationib[us] similiu[m] uel dissimiliu[m] indulgentiar[um] et litterar[um], etia[m] per Nos, et successores nostros, ac Ca[n]cellariae Apost[olicae] regulis pro t[em]p[or]e aeditis⁷⁸ [sic] et[iam] in fauore[m] Fabricae Basilicae Principis Apost[olorum] de eade[m] Vrbe ac Cruciate⁷⁹ [sic] sa[n]ctae /⁴⁷ nullatenus comprehe[n]sas, sed ab illis omnino exceptas esse, et ce[n]seri.

Et sic per quoscunq[ue] iudices quauis auctoritate funge[n]tes, sublata eis, et eor[um] cuilibet quauis aliter iudica[n]di, et interpetra[n]di facultate et auctoritate iudicari, et diffiniri debere ac q[ui]cunq[ue] dsecus atte[n]tari /⁴⁸ contigerit, irritu[m], et inane.

Necno[n] p[rae]sentiu[m] tran[s]umptis manu notarii publici subscriptis, et sigillo alicuius curiae ecclesiast[icae] seu p[er]sonae in dignitate ecclesiast[ica] constitutae munitis, ea[n]dem prorsus fide[m] in iudicio et extra adhibendam fore, quae eisdem praesentibus adhi /⁴⁹ beret[ur] si forent exhibitae, uel ostensae.

Quocirca uenerabilib[us] fratribus nostris uniuersis Patriarchis, Archiepiscopis, et Ep[iscop]is, ac dilectis filiis Abbatibus, et aliis personis in dignitate ecclesiast[ica] co[n]stitutis, necno[n] Metropolitan[arum] et aliar[um] cathedraliu[m] Eccl[esi]arum] Canonicis /⁵⁰ ac eoru[n]dem Patriarchar[um], Archiepiscopor[um], et Episcopor[um] Vicariis in spiritualib[us] et officialib[us] generalib[us] ubilibet co[n]stitutis, per apost[olica] scripta

74. $X\rho\iota$ = Christi

75. $X\rho\iota$ = Christi

76. $X\rho\iota$ = Christi

77. litteras

78. Editis (ultracorrecció).

79. Cruciatas

ma[n]damus, quatenus⁸⁰ ipsi, uel duo aut unus eor[um] per se, uel aliu[m] seu alios p[rae]sentes literas⁸¹ [sic] et in eis contenta quaecunq[ue] ubi et /⁵¹ q[ua]n[do] opus fuerit, ac quotie[n]s pro parte confratru[m] co[n]fraternitatis sacratissimi corporis Christi⁸² in Eccl[esia] de Minerua institutae huiusmodi pro t[em]p[or]e existentiu[m] desuper fuerint requisiti sole[m]niter publicantes, eisq[ue] in p[rae]missis efficacis defensionis praesidio assiste[n]tes facia[n]t p[rae]sentes li /⁵² teras⁸³ [sic], et in eis conte[n]ta h[uius]mo[d]i firmiter obseruari, ipsosq[ue] confratres illis pacifice gaudere.

No[n] permittentes eos desuper per quoscunq[ue] co[n]tra praesentiu[m] tenore[m] quo[modo]libet molestari. Co[n]tradictores quoslibet, et rebelles per censuras et poenas Ecclesiast[icas], appellatione postpositi /⁵³ ta, co[m]pescendo, ac quoscunq[ue] sua interesse puta[n]tes et[iam] p[er] edictu[m] publicu[m] locis publicis affigendu[m] constituto⁸⁴ summarie de no[n] tuto ad eos accesu cita[n]do, ac illis necno[n] aliis q[ui]bus et quotie[n]s opus fuerit inhibendo ce[n]surasq[ue] et poenas ipsas, et[iam] iteratis uicibus aggrauando /⁵⁴ inuocato et[iam] ad hoc, si opus fuerit auxilio brachii saecularis.

No[n] obsta[n]tib[us]⁸⁵ [+ constitutione +]⁸⁶ fe[l]icis re[cordationis] Bonifacii P[a]P[ae] VIII, p[rae]decessoris nostri, qua cauetur ne q[ui]s extra sua[m] ciuitatem, uel dioecesim, nisi in certis exceptis casibus, et in illis ultra una[m] dieta[m], a fine suae dioecesis ad iudicium euo /⁵⁵ cet[ur] neue iudices a sede p[rae]dicta deputati extra ciuitate[m] uel dioecesim, in q[ui]bus deputati fuerint, co[n]tra quoscu[n]q[ue] p[ro]cedere, aut aliis uices suas co[m]mittere p[rae]sumant, ac [+ constitutione +] de duab[us] dietis in co[n]cilio generali aedita⁸⁷ [sic], du[m]modo ultra tres dietas aliq[ui]s auctoritate p[rae]sentiu[m] ad iudicium /⁵⁶ no[n] trahat[ur], et q[ui]busuis aliis ap[osto]licis, ac in prouincialib[us], et synodalib[us] co[n]ciliis aeditis⁸⁸ [sic] generalib[us] uel specialib[us] co[n]stitutionib[us], et ordinationib[us] necno[n] priuilegiis, et indultis ap[osto]licis supradictis, et q[ui]busuis aliis Eccl[esia]e co[n]fraternitatis

80. *Quatenus*: ‘fins a quin punt, fins on, fins quan/ja que’. En aquest tipus de textos té valor de conjunció completiva.

81. *litteras*

82. *Xpi = Christi*

83. *Litteras*

84. *Constito*: participi no clàssic, format < de *consto*, *constiti*, *constaturus* o de *consisto*, *constiti*.

85. *Obstantibus* en plural manté concordança amb tota la successió d’ablatius que continuen en el text.

86. Sembla faltar una paraula femenina (per concordança amb *qua* i *aedita*) que restituïm per comparació amb uns altres documents semblants.

87. *Edita* (ultracorrecció).

88. *Editis* (ultracorrecció).

fraternitatib[us], et p[er]sonis sub q[ui]buscu[n]quetenorib[us], et formis /⁵⁷ accu[m] q[ui]busuis et[iam] derogatori[um] derogatoriis clausulis, necno[n] irritantib[us] et aliis decretis co[n]cessis approbatis et innouatis, q[ui]bus o[mn]ibus illor[um] tenores, ac si de uerbo ad uerbu[m] nihil penitus omisso, et forma in illis tradita obseruata insererentur, p[rae]sentibus pro sufficienter /⁵⁸ exp[re]ssis habe[n]tes illis alias in suo robore perma[n]suris, hac uice du[m] taxat, specialiter et exp[re]sse derogamus, co[n]trariis q[ui]buscu[n]que. Aut si aliq[ui]bus co[m]muniter uel diuisim, ab eade[m] sit sede indultu[m], quod interdicti, suspen[n]di, uel exco[m]municari, aut extra uel ultra certa loca ad /⁵⁹ iudiciu[m] euocari no[n] possint per literas⁸⁹ [sic] apost[olicas] no[n] facie[n]tes plena[m] et expressa[m], ac de uerbo ad uerbu[m] de indulto h[uius]mo[d]i i mentione[m].

Nulli ergo omnino hominu[m] liceat ha[n]c pagina[m] nostrae approbationis, co[n]firmationis, suppletionis, adiectionis, decreti, statuti, ordinationis, con /⁶⁰ cessionis, indulti, uolu[n]tatis, exte[n]sionis, co[m]municationis, elargitionis, ma[n]dati, et derogationis infringere, uel ei ausu temerario co[n]traire.

Si quis aut[em] hoc atte[m]ptare p[rae]sumpserit, indignantione[m] omnipote[n]tis Dei, ac beator[um] Petri et Pauli Apost[olorum] eius se nouerit incursum /⁶¹

Dat[is] Romae apud S[anctum] Petru[m] Anno incarnationis D[omi]nicae MDXXXIX. Pridiae⁹⁰ [sic] Kal[endas] Decem[bris]. Pont[ificatus] Nos[tri] Anno Sexto.

[ACABA LA BUTLLA DEL PAPA PAU III]

Et deinde cu[m] p[er]libetus Sanct[us] D[omi]n[us] noster Papa infrascripta[m] Co[n]stitutione[m], seu Motu[m] p[ro]p[ri]u[m] edidisset, et publicari fecisset, Co[n]stitutionis, seu /⁶² Motus p[ro]p[ri]i h[uius]mo[d]i tenore[m] et[iam] praesentib[us] inseri fecimus, qui talis est.

[‘MOTU PROPRIO’ DEL PAPA PAU III]

PAVLVS P[AP]A III Motu proprio etc. Ad futuram rei memoria[m].

Ad prouida[m] circu[m]spectione[m] Sedis Apost[olicae] p[er]tinere dignoscit[ur], ut nonnunq[ua]m co[n]cessa per ea[m] [prout negotior[um], et te[m]por[um], qualitates /⁶³ exigunt] ampliet uel restringat, sicut in d[omi]no prospicit salubriter expedire.⁹¹

Atte[n]den[tes] itaq[ue] q[uod] saepe numero⁹² co[n]tingit diuersis eccl[esiis], monasteriis, hospitalib[us], societatib[us], co[n]fraternitatib[us], et aliis

89. *Litteras*

90. *Pridie* (ultracorrecció).

91. *Expedire*: ús impersonal, ‘és convenient’.

92. *Saepe numero*: de vegades s’escriu junt (‘amb freqüència, amb molta freqüència’).

locis piis, multiplicib[us] ex causis per sede[m] ea[n]de[m] et[iam] per nos diuersa priuilegia, /⁶⁴ facultates, indulgent[ias] et alias gratias ad instar priuilegior[um], facultatu[m], indulgen[tiarum] et aliar[um] gratiar[um] hospitali nostro s[ancti] Spiritus in Saxia, societati Charitatis, et aliis Eccl[esiis] et locis piis almae urbis nostrae et forsán alior[um] locor[um] concessor[um], co[n]cedi et indulgeri.

Et sicut /⁶⁵ h[ab]et fidedignor[um] assertio. No[n]nulli Eccl[esiarum], hospitaliu[m], societatu[m], confraternitatu[m] et alior[um] locor[um] praedictor[um] Rectores, Gubernatores, Guardiani et alii oficiales et ministri, priuilegia, facultates, indulgen[tias] et alias gratias eis p[er] dicta[m] generalitate[m] uerbor[um], per dicta[m] sede[m] /⁶⁶ co[n]cessa, ad priuilegia, facultates, indulgen[tias] et alias gratias nominatim et specifice dicto hospitali s[ancti] Spiritus, societati Charitatis, et aliis locis piis forsán co[n]cessa, et pleru[m]q[ue] ad ea quae eade[m] Sedes si sibi expressa fuissent, minime concessisset exte[n]dere, et sic exte[n]sa /⁶⁷ publicare, ac illa aliis co[m]municare praesumpseru[n]t, et p[rae]sumu[n]t, eor[um] officia gubernatione[m] et administratione[m] uel exercitia, metas specialiu[m] priuilegior[um], indulgen[tiarum], facultatu[m] et aliar[um] gratiar[um] sub p[rae]textu generalitatis uerbor[um] h[uius]modi i[n]terdu[m] tra[n]sgredie[n]tes, ex q[ui]b[us] grauius /⁶⁸ sca[n]dala priuatim, et publice sunt suborta, et in futur[um], nisi de super opportune prouideant[ur] grauiora suboriri possent.

Nos intenden[tes] in praemissis de opportuno prouidere remedio, Motu proprio, et ex certa scientia, ac de apost[olica] potestatis plenitudine, per hanc no[n] /⁶⁹ stra[m] p[er]petuo ualitura[m] constitutione[m], omnia et singula priuilegia, facultates, indulgen[tias] et alias gratias q[ui]busuis ecclesiis, hospitalib[us] et aliis locis piis, ta[m] dictae urbis, q[uam] alias ubiq[ue] locor[um], sub dicta generalitate uerbor[um], et ad instar alior[um], priuilegior[um], facultatum, indulgen[tiarum] /⁷⁰ seu aliar[um] gratiar[um], dicto hospitali nostro s[ancti] Spiritus, societati Charitatis, et aliis locis piis hactenus p[er] enade[m] sedem, et p[er] Nos forsán concessor[um] ad priuilegia, facultates et indulgen[tias] et alias gratias eis nominatim, et specifice co[n]cessas, et ad loca ipsa, necno[n] collegia, /⁷¹ uniuersitates et p[er] zonas⁹³ [sic], quib[us] in specie et particulariter et citra facultate[m] illa aliis co[m]municandi per eande[m] sede[m] et[iam] per Nos co[n]cessa sunt, uel in poster[um] co[n]cedi co[n]tinget, tenore p[rae]sentiu[m] restringimus. Ita t[ame]n quod priuilegiis et indultis dilectis filiis confraternitatis sub inuocatio[n]e s[acratissimi] Corporis Christi⁹⁴ in Eccl[esia] Be[atae] Mariae /⁷²

93. personas

94. Xpi = Christi

sup[er] Minerua[m] institutae, nominatim et specifice p[er] nos co[n]cessis, o[mn]es et singulae aliae co[n]fratern[itates] sub eade[m] inuocatione ubilibet institutae et institue[n]dae utant[ur], potiant[ur] et gaudea[n]t, perinde ac si cuilibet ipsar[um] co[n]fraternitatu[m] /⁷³ in specie et particulariter priuilegia et indulta ipsa co[n]cessa essent.

Decernen[tes] quascunq[ue] alias co[n]cessiones, priuilegia, facultates, indulgentias et alias gratias sub dicta generalitate uerbor[um] et ad insta[r] et nominatim et specifice, ut p[er]fert[ur] p[er] ea[n]de[m] Sede[m] et[iam] p[er] Nos factas, necno[n] /⁷⁴ facultates, priuilegia et alias gratias p[rae]dictas, et[iam] nominati[m] et specifice co[n]cessas aliis communica[n]di, nullius fore et e[ss]e roboris, uel mome[n]ti,

districtius inhi[n]tes omnib[us] et singul[is] Ecclesiis hospitaliu[m], societ[at]um, co[n]fratern[itatum] et alior[um] locor[um] pior[um] p[rae]dictor[um], rectorib[us], gubernatorib[us], administrato /⁷⁵ rib[us], officialib[us], et ministris ac aliis, ad quos quo[modo]libet spectat, Ne de caetero⁹⁵ sub indignationis nostrae poena audeant uel p[rae]sumant publice uel occulte aut quouis quaesito colore, directe uel indirecte uirtute literar[um]⁹⁶ [sic] apost[olicarum] sub dicta generalitate uerbor[um] per eandem Se /⁷⁶ de[m] co[n]cessar[um], et co[n]ceden[dis] aliquib[us] priuilegiis, facultatib[us], indulgentiis⁹⁷ [sic] et gratiis nisi du[n]taxat p[er] forma[m] specialiu[m] priuilegior[um], facultatu[m], indulgentiarum et aliar[um] gratiar[um] eis hactenus nominatim et specifice p[er] Sede[m] eande[m], et p[er] suas litteras apost[olicas] ac in locis, et pro illis p[er]sonis /⁷⁷ collegiis et uniuersitatib[us], quib[us] particulariter co[n]cesase fueru[n]t, aut in futur[um] concedent[ur], et[iam] absq[ue] facultate illa aliis co[m]municandi et no[n] aliter nec alio quouis modo, et[iam] si paria, similia uel minora forent, his quae in praefatis literis⁹⁸ [sic] apost[olicis] sunt co[n]cessa uti, aut illa quo /⁷⁸ uis modo exercere, seu publicare aut aliis co[m]municare. Decernen[tes] et[iam] ex nu[n]c irritu[m] et inane si secus uel aliter a quoq[ue] quauis auctoritate scie[n]ter uel ignoranter continget in poster[um] quo[modo]libet⁹⁹ attemptari.

Ac praesentes ad priuilegia, facultates, indulgentias, et alias gra /⁷⁹ tias in fauore[m] Fabricae Basil[icae] Principis Apost[olorum] de Vrbe illiusq[ue] collegio et officialib[us] hactenus co[n]cessa, et conceden[tes] minime se exte[n]dere,

95. *De caetero*: ‘D’ara endavant’.

96. *litterarum*

97. *indulgentiis*

98. *litteris*

99. *Quolibet* = *quomodolibet*

eisde[m] collegio et deputatis dictae Fabricae apost[olicae] scripta ma[n] da[n]tes ut p[rae]missa o[mn]ia et singula p[er] illos ad quos spectat, aut spectare /⁸⁰ poterit quo[modo]libet¹⁰⁰ in futur[um] iniuolabiter obseruari ma[n]de[n]t et facia[n]t.

Co[n]tradictores quoslibet et rebelles p[er] ce[n]suras et alias, de quib[us] sibi uidebit[ur] poenas, appellatio[n]e postposita auctoritate nostra co[m] pesce[n]do, inuocato si opus fuerit auxilio brachii secularis.

Ac uolentes /⁸¹ auctoritate p[rae]fata q[uod] p[rae]sens co[n]stitutio cuius sola[m] signatura[m] nostra[m] sufficere, illiusq[ue] transumptis seu copiis manu unius Notarii publici subscriptis, et sigillo alicuius p[er]sonae in dignitate ecclesiast[ica] co[n]stitutae sigillatis, fide[m] ahiberi¹⁰¹[sic] uolumus, et in ualuis Basilicae p[rae]fatae /⁸² ac acie Ca[m]pi Florae affixa et publicata p[er]inde arctet quoslibet ac si fuisset cuilibet p[rae]sentialiter exhibita et p[rae]sentata.

No[n] obstan[tibus] p[rae]missis ac co[n]stitutionib[us] et ordinationib[us] apost[olicis], priuilegiis quoq[ue] et indultis ac literis¹⁰² [sic] et[iam] apost[olicis] p[rae]fatis eccl[esiis], hospit[alibus] et aliis locis piis, /⁸³ rectorib[us] et aliis p[rae]fatis forsitan co[n]cessis, q[ui]bus illor[um] o[mn]ium et singulor[um] tenores praesentib[us] pro sufficie[n]ter expressis habe[n]tes specialiter et expresse derogamus, caeterisq[ue] co[n]trariis q[ui]buscu[m] q[ue].

Placet Motu proprio, et ita mandamus A[men].

[ACABA EL 'MOTU PROPRIO' DEL PAPA PAU III]

Successiue cu[m] nos literas¹⁰³ [sic], et /⁸⁴ Motu[m] propriu[m] p[rae]insertos uidissemus, et diligenter inspexissem[us] et eosde[m] o[mn]i prorsus uitio, et suspitione carere reperissemus

[Quor[um] effectu[m] S[anctissimus] D[ominus] N[oster] Iulius diuina prouidentia P[a]P[a] III ad suu[m] et apost[olici] sedis beneplacitu[m] publicatione literar[um]¹⁰⁴ [sic] apost[olicarum] p[rae]sentis a[n]ni Iubilei /⁸⁵ Quinquagesimi suspe[n]derat, quosq[ue] seu quar[um] ipsu[m] effectu[m] postea aduersus suspe[n]sione[m] h[uius]modi uiuae uocis oraculo in pristinu[m] et eu[m] uigore[m] in quo ante suspe[n]sione[m] eande[m] quo[modo]libet era[n]t restituit, reposuit et plenarie reintegrauit praeterq[ue] in anno Iubilei p[er]petuo ua /⁸⁶ lituris]

100. Quolibet = quomodolibet

101. adhiberi

102. Litteris

103. Litteras

104. litterarum

[CONCESSIÓ A LA VILA D'OLIVA]

*illas*¹⁰⁵ *ad instantia[m] totius Communitatis oppidi de OLIVA Valentin[ae] dioc[esis]*¹⁰⁶ [sic] *pro uenerabili Confraternitate eiusdem sacratissimi corporis domini nostri IESV CHRISTI erecta uel erigen[da]*¹⁰⁷ *in Ecclesia Pleba* /⁸⁷ *nia nuncupata praefati Oppidi de OLIVA du[m]modo similis gratia prius alteri per nos in praedicto oppido de Oliua [concessa no[n] fuerit*¹⁰⁸ *p[er] infrascriptu[m] dictae co[n]fraternitatis Secretariu[m] gratis et amore Dei in ha[n]c publica[m] tra[n]su[m]pti forma[m] redigi ma[n]da* /⁸⁸ *uimus*

*Decern[entes] huic p[rae]senti tra[n]su[m]pto ta[n]ta[m] fide[m] adhibe[n]da[m] fore qua[n]ta[m] ipsis originalib[us] literis*¹⁰⁹ [sic], *et Motu p[ro]prio adhiberet[ur], si fore[n]t exhibiti uel ostensi.*

*IN QVORVM omniu[m] et singulor[um] fide[m] ac testimoniu[m] praemissor[um], praesentes literas*¹¹⁰ [sic] *siue hoc praesens pu* /⁸⁹ *blicum instrumentu[m] exinde fieri, et per eu[n]de[m] Secretariu[m] subscribi et publicari ma[n]dauim[us] nostriq[ue] Sigilli iussimus et fecimus appe[n]sione muniri.*¹¹¹

*Datu[m] Romae in aedib[us] nostris sub anno a Natiuitate D[omi]ni MDLVIII, inditione*¹¹² [sic] *II, Die uero III[I]*¹¹³, *Me[n]sis April[is]* /⁹⁰ *Pont[ificatus] Santiss[imi] in Christo*¹¹⁴ *patris, et D[omi]ni N[ostri] D[omi]ni* [sic] *PAVLI Diuina prouide[n]tia Papae IIII, Anno quarto praesentibus nobilibus nobilibus* [sic] *uiris Stephano Macharano et Pompeo de Maximis, Ciuibus*

105. *Illas* (litteras).

106. *diocesis*

107. Tinta esvaïda, text de lectura difícil. Text contrastat amb el document de fundació de la Confraria de la Sang de l'Església de l'Assumpció de Carcaixent (Arxiu Diocesà de València).

108. Tinta esvaïda, text de lectura difícil. Text contrastat amb el document de fundació de la Confraria de la Sang de l'Església de l'Assumpció de Carcaixent (Arxiu Diocesà de València).

109. *litteris*

110. *Litterae*

111. Lectura difícil. Text contrastat amb el document de fundació de la Confraria de la Sang de l'Església de l'Assumpció de Carcaixent (Arxiu Diocesà de València).

112. *Indictione*

113. Tinta esvaïda: III[I]. De tota manera, la data ha de ser 4 d'abril, com s'hi assenyala en el document de resposta del clero d'Oliva a l'arquebisbe Andreu Mayoral el 27 de gener de 1769 (Arxiu Parroquial de Santa Maria d'Oliva, Llibre II de la Confraria de la Sang).

114. *Xpo* = *Christo*

Romanis testibus ad praemissa uoc[atis] /⁹¹ gratiis¹¹⁵ et amore Dei praeter Iulios XVII[¿I?]¹¹⁶ pro membrana, scriptura et elemosina.

BIBLIOGRAFIA

- AEDIBUS SOCIETATIS JESU (1559): *Litterae apostolicae, quibus institutio, confirmatio et varia privilegia et indulta Societati Iesu sede Apostolica concessa continentur*, Roma [Llibre conservat a la Kaiserliche Königliche Hofbibliothek de Viena (Àustria)] [en línia].
<<https://bit.ly/33jtCNA>> [consulta: 8 juliol 2019]
- CRUSELLES, J. M.; NARBONA, R.; CHINEA, M. i I. ASINS (s. a.): *El Archivo histórico parroquial de Oliva. Parroquia de Santa María la Mayor de Oliva. Inventario*.
- D. A. (1978): *Iniciación a la historia de Oliva*, Oliva: Ajuntament d'Oliva.
- DOMÍNGUEZ, J. M. i F. PONS MONCHO (1989): *Sant Roc d'Oliva: Apuntes históricos*, Oliva: Impremta Colomar-Junta pro I Centenario del Templo Parroquial de San Roque.
- LORITE MARTÍNEZ, María Isabel (2017): *Pere de Centelles i el destí de la Casa d'Oliva*, Piles: Edicions del Sud [III Beca Serafi de Centelles].
- MARCOS GARCIA, J. J. (2019): *La escritura humanista. Desde finales del s. XIV* [en línia].
<http://guindo.pntic.mec.es/jmag0042/escritura_humanista.pdf> [consulta: 8 juliol 2019]
- MARTÍ ASCÓ, Manel (1999a): «¿Coneixem la història de la nostra Setmana Santa?», dins *Setmana Santa d'Oliva*, Oliva: Junta Central de Germandats.
- (1999b): «Sobre l'antiga confraria de la Sang d'Oliva», dins *Cabdells*, 1, Oliva: Associació Cultural Centelles i Riusech, pp. 101-122.

115. Tinta esvaïda, text de lectura difícil. Text contrastat amb el document de fundació de la Confraria de la Sang de l'Església de l'Assumpció de Carcaixent (Arxiu Diocesà de València).

116. Tinta esvaïda: XVII[¿I?]. Probablement 18, tot i que l'última unitat solament s'intueix. En el document de fundació de la Confraria de la Sang de l'Església de l'Assumpció de Carcaixent (any 1560), són 18 julis (Arxiu Diocesà de València)

- (2001): «Setmana Santa a Oliva: Ahir i hui. Crònica d'una exposició», dins *Setmana Santa d'Oliva*, Oliva: Junta Central de Germandats.
 - (2002): «El culte al Sant Sepulcre a Oliva. Itinerari d'una devoció», dins *Setmana Santa d'Oliva*, Oliva: Junta Central de Germandats.
- MORERA BOSCH, Hermelando (1968): «Aquella Oliva entrañable. Réquiem por nuestras costumbres y cosas muertas», dins *Sant'Ana*, 68-69, Oliva: Ajuntament d'Oliva [maig-juny].
- MOROS CLARAMUNT, Baltasar (2016): *Las cofradías de la Sangre en el Reino de Valencia*, vol. LXIV, núm. 4, Pamplona: Publicaciones de la Universidad de Navarra.
- PAREDES, J.; BARRIO, M.; RAMOS-LISSÓN, D. i L. SUÁREZ (1998): *Diccionario de los Papas y Concilios*, Barcelona: Editorial Ariel.
- SEGUIN, Francisci (tipògraf) (1830): *Institutum Societatis Iesu: Decreta congregationum generalium* [en línia].
<<https://bit.ly/2XLgCz4>> [consulta: 8 juliol 2019]

LA CONFRARIA DEL SANT SAGRAMENT DE SANTA MARIA LA MAJOR D'OLIVA

JOAN FRANCESC PI I APARICI
Doctor en Història

ACCEPCIONS DE CONFRARIA

Les confraries eren les associacions piadoses posades sota l'advocació d'un sant patró. Durant l'Edat Mitjana, les confraries i les corporacions de tot tipus, artesanals, polítiques o religioses, estaven estretament unides. La religió i la professió es trobaven lligades i, en conseqüència, aquests dos tipus d'organització es presentaven units. La confraria és la reunió d'individus que s'organitzaven per una finalitat determinada, en una associació piadosa i de caritat. L'associació la composaven persones d'un mateix ofici o que s'encomanaven a una mateixa advocació religiosa per a fins mutualistes o espirituals.¹

Les confraries d'associacions civils agrupaven artesans de diferents oficis i els membres d'una corporació podien pertànyer a confraries distintes. La confraria organitzava les cerimònies religioses al sant advocat a qui s'encomanava, s'ocupava dels pobres i administrava les finances de la comunitat. A partir del segle XII, sorgiren les confraries gremials, un dels objectius dels quals era l'ajuda mútua. De les confraries, doncs, sorgiren els gremis i durant el segle XVIII l'auge del filantropisme laic va motivar la substitució de les confraries de beneficència per les societats de socors mutus.

Les confraries religioses tenien, i tenen, la finalitat d'acréixer el culte públic en el cristianisme proselitista. Algunes d'elles estan vinculades a ordes religiosos, prenen el seu nom o títol dels misteris de la religió cristiana, de les festes del senyor, de la verge, dels sants, o de la finalitat de l'associació. Es dona el nom d'arxiconfraria a aquella que té el dret d'agregar a si mateix unes altres congregacions de la mateixa espècie.

Aquest article es centrarà en la confraria religiosa del Santíssim Sagrament de Crist, fundada en Santa Maria la Major d'Oliva i agregada a la Confraria de l'Església de Minerva de Roma que va fundar Pau III.

1. Hilario RODRÍGUEZ DE GRACIA, *Cofradías Toledanas*, Madrid: Universidad Complutense de Madrid-Servicio de Publicaciones [tesi doctoral], 1982, p. 89. Hem fet servir l'exemplar de la Biblioteca Universitària de València.

1. INTRODUCCIÓ

Els límits cronològics de les associacions de Santa Maria La Major d'Oliva van del segle XVI al XVIII. En algun cas, també arriben al segle XIX, com succeeix amb la de la Tercera Orden de Penitencia, actualment orde seglar franciscà, que no tractarem a hores d'ara.

És indubtable l'interés de les associacions piadoses de Santa Maria perquè es poden fer d'elles estudis de mentalitats, incidir en aspectes de la vida social i econòmica, a més a més dels purament religiosos. Les confraries de Santa Maria prenen com a titular de la seua denominació l'onomàstica religiosa del moment —Roser— o la preferida del lloc —Sant Vicent Ferrer, Nostra Senyora de la Salut— o dels dogmes de l'església —Minerva, Immaculada—. ² En uns altres casos, el caràcter caritatiu apareix més clar —hospitals—; o bé, els seus membres pertanyien a una elit social —confraria de Sant Jaume, de nobles—. Tot i que el nombre de membres pot ser elevat, en funció de complir els requisits vocacionals estipulats en les regles i estatuts de la confraria per a ingressar, les tasques de la direcció l'exercien els religiosos i una elit social que accedia als càrrecs públics de l'Ajuntament d'Oliva. És el cas de la Confraria del Santíssim Sagrament de Crist, dirigida per un prior i una elit social, que eren els regidors de l'ajuntament.

2. FONTS DOCUMENTALS I MARC POLÍTIC I RELIGIÓS

En l'Arxiu Parroquial de Santa Maria la Major d'Oliva, s'han conservat diversos documents de les distintes confraries, en particular els del Santíssim Sagrament, com són el títol de confirmació dels privilegis de la confraria i el llibre de comptes i elecció de càrrecs.

Unes altres fonts que fem servir per a l'estudi d'aquesta religiositat local són les visites pastorals, pel seu caràcter d'inspecció dels comptes econòmics de la parròquia, de les confraries i dels seus responsables.

2. María Milagros CÁRCCEL ORTÍ i Vicente PONS ALÓS, «Religión y sociedad en Carcaixent. Aportación al estudio de sus cofradías (siglos XVI-XVIII)», dins *Al-Gezira: Revista d'Estudis Històrics de la Ribera Alta*, 2, Ajuntament d'Alzira, 1986, pp. 133-171. També, Marie Claude GERBERT, «Les confréries religieuses à Cáceres de 1467 à 1523», dins *Mélanges de la Casa de Velázquez*, 7, Madrid: Casa de Velázquez, 1971, pp. 75-114.

El marc polític religiós del segle XVI que abraça l'erecció de la Confraria del Santíssim Sagrament de Santa Maria d'Oliva fou el concili de Trent i l'aplicació dels nous dictats a l'arxidiòcesi de València, que acabaren amb els mals de l'Església Catòlica³ a ulls de Roma: l'absentisme i el pluralisme; i van donar un gran impuls renovador a l'organització diocesana de clero regular, secular, benifets, parròquies i confraries.

L'administració civil també va participar en la convergència religiosa a través del consistori municipal. L'ajuntament tenia les seues pròpies devocions per a aplacar les calamitats diverses que afectaven la població i el municipi, com eren les sequeres, les inundacions, les plagues agràries o les malalties corpòries. Per tals motius, treia la imatge religiosa corresponent a cada calamitat en processó i costejava les principals festes religioses i patronals. D'aquesta manera, Sant Josep es treia contra la llagosta, Sant Sebastià i Sant Roc contra el contagi, els sants Abdó i Senent contra la pedra i el temporal, Sant Esteve i Sant Cristòfol contra els terratrèmols i Sant Ponç contra els cucs i els animals que es menjaven els ceps.

L'ajuntament mantenia dos altars en el temple de Santa Maria, el de Sant Sebastià i el de Santa Anna; fomentava que, per a organitzar i pagar les festes de Sant Roc i dels Sants de la Pedra, les sufragaren quatre homes fadrins, dos per la vila —Oliva— i dos pel raval;⁴ i mantenia l'ermita de Nostra Senyora dels Desemparats, que estava ubicada en l'Hospital d'Oliva. Com hem avançat en el text, els regidors municipals optaven per ocupar el càrrec de majorals de la Confraria del Santíssim Sagrament.

3. Eliseo VIDAL BELTRÁN, «El cuadro de un visitador de moriscos», dins *Estudis*, 8, València: Departament d'Història Moderna de la Universitat de València, 1979-80, pp. 35-69. També, Ernesto RIBERA MARÍ, «Hermandad de enfermos capellanes de la Iglesia de Santa María», dins *Revista del Rebollet*, Oliva: Festers del Rebollet, 1986.

4. Llibre *De las renta de esta Iglesia de Santa María la Mayor de Oliva en censales, debitorios y legados* [novembre de 1745] (APSMO, signatura XI-22). També, José CASTELL BOMBOÍ (1987): «Ntra. Sra. del Rebollet y el Manual de diferentes cosas», dins *Revista del Rebollet*, Oliva: Festers del Rebollet, 1987; «Rogativa a Ntra. Sra. del Rebollet por la sequía, 1738», op. cit., 1988; «Procesión de rogativa en 1785 contra la epidemia de calenturas», op. cit., 1989. També, José SANCHIS COSTA, «Religiosidad olivense a lo largo del siglo XVIII», dins *Revista del Rebollet*, Oliva: Festers del Rebollet, 1994.

3. ORGANITZACIÓ ADMINISTRATIVA I ECONÒMICA

Totes les confraries estan organitzades seguint un mateix model segons un principi fraternal: anualitat de càrrecs, la col·legialitat i el control dels seus membres. Tanmateix, aquests tres punts bàsics no garanteixen la igualitària accessibilitat de tots els seus membres als diferents càrrecs. Els confreres es reunien en junta i decidien sobre l'ingrés dels nous, sobre l'elecció dels oficials, dels càstigs i penes que s'imposaven a qui incomplia els seus deures i de les esmenes als capítols fundacionals, però era la selecció dels càrrecs la tasca primordial de la junta. La designació dels oficials de la confraria del Sant Sagrament la duïen endavant els regidors de l'ajuntament, junt amb el plebà, per ser els del municipi els principals confreres i elets.⁵ Els càrrecs més importants, de manera genèrica, són els de prior, clavari, majorals i escrivà.

El prior tenia el poder de demanar i demandar en judici qualsevol quantitat de diners i unes altres coses que se li degueren a la confraria, pensions, censos, interessos de dèbits, obres pies i almoïna, i, especialment, aquelles quantitats procedents de les rendes de la confraria que el col·lector del clero no haguera percebut. I també, el poder d'inscriure confreres i de presidir totes les juntes per a nomenar oficials. Els prenia els comptes i zelava per l'observança.

El clavari era l'encarregat de buscar el predicador per al sermó i donava compte de les despeses dels anys davant el visitador pastoral.

L'escrivà tenia com a missió anotar els nous ingressats en el llibre de la confraria, la facultat per a rebre afers i escriptures i alçar acta de cada reunió.

Un càrrec de visibilitat social era el de macip, que podia rebre diversos noms, com el d'«andador». La missió d'aquest era avisar els confreres de l'hora de l'enterrament d'un soci. Aquesta és una clara tradició olivera que a diari es practica en els carrers de la població amb «l'andana».

La junta era elegida cada any, el 27 de desembre, en la Confraria del Sant Sagrament. En teoria, tots els membres podien accedir a tots els càrrecs. Tanmateix, com hem dit, una elit acaparava els càrrecs. A

5. *Informe de don Luis Vidal per al Consejo de Castilla en el año 1769, sobre el estado de las confradías y hermandades de las parróquias* [Llibre segon de la Confraria del Sant Sagrament] (APSMO, signatura VI-3).

manera d'exemple, els llinatges del patriciat urbà de ciutadans⁶ i nobles sense titulació amb major freqüència d'ocupació i ostentació foren els Salelles, Ciscar, Climent, Savall, Arnal, Ibiza, Sancho, Maians, Vives, Mompó, Pasqual i Navarro, per aquest ordre. Els càrrecs totals de la confraria, doncs, eren el d'«andador» o macip, clavari/tresorer, escrivà/secretari, llumener/*lumbrero*, majoral (sempre dues persones en el mateix any), prior, obrera major, pare de pobres i comissari de culte.

4. EL PATRIMONI I LA SEUA GESTIÓ

Els professors Cárcel Ortí i Pons Alós (Alzira, 1986) enuncien que el patrimoni de les confraries el constituïen els censos i les terres que procedien de les donacions testamentàries i els ingressos en metàl·lic amb motiu de la quota d'entrada dels nous membres —encara que no establiren una relació exacta—. Segons la documentació estudiada en Santa Maria, l'últim concepte no era obligatori ni preceptiu.

A mitjan segle XVIII, *don* Luis Vidal, vicari temporal de la parròquia, va elaborar un informe, a instància del Consejo de Castilla, per a posar-lo al corrent de les confraries i germandats que hi hagué en la comunitat i, com així se'l va ordenar, que indicara la seua organització i administració.⁷ El capellà va escriure que en la del Sant Sagrament els confreres no pagaven res per a inscriure's, tampoc cap quota setmanal, ni al mes ni a l'any. Només, quan arribava el temps de les collites de la seda, el blat, panís i garrofes, eixien el prior i els majorals per a demanar almoïna i cada confrare, en cadascuna de les collites, contribuïa per a les seues despeses en aquella porció que volia i com volguera. Per acord d'aquesta confraria de 25 de març de 1877, es va determinar que tots els socis estaven obligats a contribuir anualment amb 20 rals, a excepció de qui portava la col·lecta, que estava obligat a pagar els ciris que corresponien tant als dies de Minerva com a les quaranta hores. I era obligació de tots ells assistir als actes de processó que acompanyaren

6. Per a accedir als càrrecs municipals, els Furs de València exigien ser generosos, cavallers o ciutadans.

7. Remetem al lector al contingut de la nota 5. A més a més, en la Biblioteca Universitària de València es troba l'informe que al respecte va confeccionar la ciutat d'Alacant en l'any 1770. El document està transcrit i publicat en 1974 (signatura F/284 12).

al senyor en número de sis, que portarien els sis cirials i signarien per cada acte que es fera. L'obligatorietat de l'annualitat va desaparèixer en 1895,⁸ i aleshores es va sostenir amb les almoines voluntàries sobre les despeses de la cera en el tercer diumenge de cada mes. No tenia junta directiva ni llibre de comptabilitat.

Els majorals del Sagrament tenien l'obligació de costejar les festivitats que es feren el divendres immediat a la festivitat del Sant Sagrament i les processons que es realitzaren en cada tercer diumenge de mes. Els altres càrrecs de pagament eren multes per infringir algun capítol, imatges, retaules i uns altres objectes litúrgics per a l'ornat de les capelles i celebracions litúrgiques.

El finançament econòmic de les confraries, en general, fou un problema que sols unes poques famílies pogueren resoldre en comparança amb la resta de la societat del moment, i pot explicar la limitació d'accés als càrrecs. A manera d'exemple i segons la visita pastoral de l'any 1654, la Confraria de Sant Miquel i de Nostra Senyora va desaparèixer en l'any administratiu de 1650-51, perquè tots els anys els seus majorals quedaven creditors en els comptes d'aquella, els seus càrrecs estaven ocupats per famílies que també ostentaven els d'altri. Podria ser que açò també justificara la manca de liquiditat, però també pot ser a causa de la crisi econòmica del segle XVII, com a conseqüència de l'expulsió dels moriscos. No obstant això, es va revalidar la seua fundació, a Roma, l'any 1654.

5. LA CONFRARIA DEL SANTÍSSIM SAGRAMENT

Un imprés que es guarda, genèricament, en l'arxiu parroquial i en particular en la sagristia de Santa Maria la Major d'Oliva, és l'autorització papal per a fundar la confraria del Sant Sagrament de Crist, de data de 4 d'abril de 1559, expedida a Roma.

En l'any 1608, la confraria va obtenir el decret de la Sagrada Congregació d'Indulgències perquè els confreres pogueren guanyar aqueixes

8. És una informació barrejada amb els actes de la confirmació de joves: «dia 20 en Santa Maria.- padrins l'alcalde José Martí de Vesés i Cardona i Dª Ramona Sancho Ibiza; dia 21 en Sant Roc.- padrins D. José Martí de Vesés i Dª Irene Pi Belamí; dia 22 en Sant Roc.- padrins D. Julio Miralles y Martí de Vesés, jutge municipal, i Dª Dolores Miñana Cervera, consort de D. Higinio Pi Belamí».

concedides per la butlla de la Confraria de l'Església de Minerva fundada a Roma per Pau III. En l'any 1629, el doctor i prevere Joan d'Osta, rector de l'església parroquial de Sant Martí de la ciutat de València, va exercir de procurador del plebà d'Oliva i d'uns altres particulars, que sol·licitaven la fundació de la confraria, i al·legaren que «en Santa María había una cofradía del Sacramento desde antiguo y aún hoy buscando la institución y fundación de la cofradía no se pudo hallar». Es degué aconseguir i així, el 29 de maig de 1652, va obtenir el decret del tribunal de la butlla de la Santa Croada, que alçava la suspensió de les indulgències concedides a les anteriors butlles amb la condició que, per a guanyar-les, els confreres haurien de prendre la butlla de la santa croada. A excepció dels documents ja referits, els registres d'aquesta confraria s'han conservat des de l'any 1653.

Va mantenir relacions amb el convent de les Clarisses d'Oliva,⁹ allí tenia un altar del sant crucifix fet a expenses d'ella. Segons l'informe esmentat de *don Luis Vidal* per al Consejo de Castilla, la confraria no guardava els capítols pels que es governava. Quan moria un membre, la confraria contribuïa amb una lliura com almoïna i per ella se li donaven dos ciris de 4 diners cadascú. Els majorals assistien a la processó del seu soterrament i la resta de la confraria als funerals.

La confraria tenia l'obligació de pagar, per mitjà dels majorals, les festivitats de Divendres Sant i el tercer diumenge de cada mes i, en cada un d'aquests dies, les processons respectives, així com les dotze misses resades pels confreres difunts; i també, el Diumenge de Pasqua de Resurrecció cinc misses cantades per les ànimes dels confreres difunts i dos sermons, un a Nostra Senyora dels Desemparats i un altre al Sant Sagrament en les festivitats respectives.

El càrrec de llumener i el de pare de pobres es registren en el *Llibre de la Confraria* des de l'any 1747, per decisió i acord de l'ajuntament, ja que eren els únics elets, a més del plebà.

9. José CASTELL BOMBOÍ i Juan Francisco PI Y APARICI, *Aproximación histórica al Convento de la Visitación de Nuestra Señora a Santa Isabel de las Clarisas Descalzas de Oliva, 1564-1998*, Oliva: Ajuntament d'Oliva, 1999. També, J. AGULLÓ PASCUAL, *Los monasterios de las federaciones de las Clarisas y de las Concepcionistas de Valencia, Aragón y Baleares*, València, 1979. També, Carmen SORIANO TRIGUERO, «La reforma de las clarisas en la Corona de Aragón (S. XV-XVI)», dins *Revista de Historia Moderna: Anales de la Universidad de Alicante*, Alacant: Universitat d'Alacant, 1995, pp. 185-198.

ÍNDEX O TAULA ONOMÀSTICA DE CÀRRECS
DE LA CONFRARIA DEL SANT SAGRAMENT
DE SANTA MARIA LA MAJOR D'OLIVA

A

ALCARAZ I BERTOMEU, Francisco

Soci en l'any 1861, sign. VI-3

APARICIO, Francisco de Elías, plebà

President i dipositari en 1862, sign. VI-3

Viceministre del 3r Orde de Penitència en 1862, sign. VI-5

ARLANDIS

Síndic de l'ajuntament en 1798, sign. VI-2

ARMÚNIA, Nadal

Majoral del Roser en 1661, sign. VI-1

Majoral del Sant Sagrament en 1760, sign. VI-3

Clavari del Roser en 1664-65, sign. VI-2

ARNAL, Francisco

Majordom de Nostra Senyora i Sant Miquel en 1755, sign. III-12

Majoral del Sant Sagrament en 1760, sign. VI-3

Majoral del Roser en 1763 i 1797, sign. VI-2

Alcalde d'Oliva en 1811, sign. VI-2

ARNAL, Joan

Escrivà del Sant Sagrament en 1670, 1675 i 1703, sign. VI-3

Majoral del Roser en 1677 i 1695 i de 1704 a 1706, sign. VI-2

ARNAL, Josep

Majoral del Sant Sagrament en 1720, sign. VI-3

AZNAR, Ambròs

Majoral del Sant Sagrament en 1676 i 1690, sign. VI-3

Majordom de Nostra Senyora i Sant Miquel en 1678-79, sign. III-6

Majoral del Roser en 1682 i 1698

B

BERTOMEU, Germán

Majoral en 1785, sign. VI-3

Majoral del Roser en 1787, sign. VI-2

BERTOMEU, León

Majordom de Nostra Senyora i Sant Miquel en 1756

Majoral en 1759
Majoral del Roser en 1760
Ministre del 3r Orde de Penitència en 1781
BERTOMEU, Mateu
Majoral en 1763
Majoral del Roser en 1765
Regidor de l'Ajuntament d'Oliva en 1794
Regidor de l'ajuntament en 1794
BERTOMEU, Miquel
Majoral en 1609 i 1617, sign. Caixa núm. 38
Majoral de Nostra Senyora i Sant Miquel en 1615-16, 1618-19, 1623-24, 1628-27, 1630-31, 1634-35 i 1645, sign. 2 i Caixa 38
BERTOMEU, Miquel
Majoral en 1723
Majoral de Nostra Senyora i Sant Miquel en 1745, 1747 i 1751, sign. III-12
Majoral del Roser en 1748
BERTOMEU, Vicente
Majoral en 1742
Majoral de Nostra Senyora i Sant Miquel en 1746
Majoral del Roser en 1757
BERTOMEU I FUSTER, Vicente (menor)
Majoral en 1775
Majoral del Roser en 1778
BLAI, Francisco
Majoral del Roser en 1672
Majoral en 1673
BLAI, Mariano
Majoral en 1779
Majoral del Roser en 1781
BLAI, Pere
Majoral del Roser en 1651, 1657 i 1660, sign. VI-1
Majoral en 1658, 1666 i 1700
BLAI, Pere (major)
Regidor de l'Ajuntament d'Oliva en 1732 i 1733
Majoral en 1736
Majoral del Roser en 1740 i 1745

Majordom de Nostra Senyora i Sant Miquel de 1740 a 1744, sign. III-11

Clavari de Nostra Senyora i Sant Miquel de 1752 a 1753, sign. III-12

BLASCO, Juan, vicari

Prior en 1653, 1654 i 1658

BLAY

veg. BLAI

BORRÀS, Eugeni

Majoral en 1747

BORRÀS, Francisco

Majoral en 1724

Pare de pobres del Sagrament en 1747

Majordom de Nostra Senyora i Sant Miquel en 1753

BORRÀS, Jaume

Justícia d'Oliva en 1678, sign. VI-2

BORRÀS, Josep

Prior de 1722 a 1725, sign VI-3

BORRÀS, Josep

Majoral en 1762, sign. VI-3

Ministre del 3r Orde de Penitència en 1746, 1752 i 1764, sign. VI-5

BORRÀS, Vicente

Regidor de l'ajuntament en 1795, sign VI-2

C

CANYAMÀS, Antonio

Clavari de 1796 a 1799, sign. VI-5

CANYAMÀS, Francesc

Jurat d'Oliva en 1679, sign. VI-2

CANYAMÀS, Josep

Regidor de l'ajuntament en 1725 i 1730, sign. VI-3

CANYAMÀS, Miguel

Clavari en 1605, Caixa 38

CISCAR I PASQUAL, Andrés

Majoral del Roser en 1753, sign. VI-2

Ministre del 3r Orde de Penitència en 1759, sign. VI-5

Majoral en 1761, sign. VI-3

Alcalde ordinari d'Oliva en 1769

Clavari de Nostra Senyora i Sant Miquel en 1775, sign. III-3, III-4

CISCAR, Antonio

Majoral en 1698, sign. VI-3

Majoral del Roser en 1701, sign. VI-2
CISCAR, Carlos
Majoral en 1716
Regidor de l'ajuntament en 1725 i 1728
Clavari en 1737 i 1738, sign. VI-3
CISCAR, Gaspar
Majoral en 1701 i 1730
Clavari en 1723 i 1724
Regidor de l'ajuntament en 1725
Alcalde ordinari en 1731, sign. VI-3
CISCAR, Joan
Majoral en 1667 i 1678, sign. VI-3
Governador d'Oliva en 1678, sign. VI-2
Clavari de 1680 a 1701, sign. VI-3
Majoral del Roser en 1694 i 1700, sign. VI-2
CISCAR I ORDUÑA, Luis
Soci en 1861, sign. VI-3
CISCAR, Miguel
Majoral del Roser en 1649 i 1673 i de 1678 a 1680, sign. VI-1 i VI-2
Majoral en 1676, sign. VI-3
CISCAR, Pedro (Juan)
Clavari del Roser des de 1603 a 1619, va morir el 3 d'agost de 1619,
el va substituir Antonio Siscar (veg. CISCAR, Pedro Antonio), sign.
Caixa 38
Majoral del Sant Sagrament en 1604 i 1613
CISCAR, Pedro Antonio
Majoral en 1610. Caixa 38
Majoral de Sant Miquel en 1617-18, sign. VI-3
CISCAR, Pedro
Majoral en 1688
CISCAR, Pedro
Majoral del Roser en 1753
Majoral en 1761
Clavari del Sant Sagrament de 1739 a 1745
CLIMENT, Josef
Ministre del 3r Orde de Penitència en 1801
Regidor de l'ajuntament en 1811
Majoral en 1788

CLIMENT, Pere Joan

Majoral en 1692

Majoral del Roser en 1695

CLIMENT, Pedro [Juan]

Escrivà de 1723 a 1725 i de 1735 a 1765

Regidor de l'ajuntament en 1725

Majoral en 1726 i 1734

Majoral del Roser de 1743 a 1754

Secretari del 3r Orde de Penitència en 1749 i de 1752 a 1754

Ministre del 3r Orde de Penitència en 1751

Escrivà del Roser en 1756 i 1757

CLIMENT I SAVALL, Pedro [Juan]

Diputat en 1798 i 1799, sign. VI-2

Síndic del 3r Orde de Penitència de 1822 a 1829

CLIMENT, Vicent

Majoral en 1758

Síndic de l'ajuntament en 1769

Viceministre del 3r Orde de Penitència en 1772

Ministre del 3r Orde de Penitència en 1773

COLOMA, Gabriel

Obrer major en 1864

COLLADO, Josep

Majoral del Roser en 1788, sign. VI-2

Regidor de l'ajuntament en 1794, sign. VI-2

COTS, Francisco

Majoral en 1704, sign. VI-3

COTS, Vicent [de Francisco]

Majoral en 1710, sign. VI-3

Majoral del Roser en 1728 i 1729, sign. VI-2

D

DOMINGUES, Francisco

Prior des de 1682 fins a 1698, sign. VI-3

E

EGUAL, Miquel

Escrivà de l'ajuntament de 1725 a 1732, sign. VI-3

Escrivà del Sant Sagrament de 1726 a 1732, sign. VI-3

ESCRIVÀ, Diego
Majoral en 1654, sign. VI-3
Majoral del Roser en 1656, sign. III-4
ESCRIVÀ, Diego [major]
Regidor de l'ajuntament en 1727, sign. VI-3
Majoral en 1728, sign. VI-3
Alcalde d'Oliva en 1734
Majoral del Roser en 1761, sign. VI-2
ESCRIVÀ, Diego [menor]
Majoral en 1749, sign. VI-3
Majordom de Sant Miquel en 1750, sign. III-12
Majoral del Roser de 1755 a 1766, sign. VI-2
ESCRIVÀ, Francisco
Jurat d'Oliva en 1679, sign. VI-2
Majoral en 1680, 1683 i 1703
Majoral del Roser en 1710, sign. VI-2
ESCRIVÀ, Francisco [de Diego]
Majoral en 1740, sign. VI-2
Majoral del Roser en 1751, sign. VI-2
ESCRIVÀ I SALELLES, Francisco [de Francisco]
Majoral del Roser en 1779, sign. VI-2
Ministre del 3r Orde de Penitència en 1799, sign. VI-5
Regidor segon de l'Ajuntament d'Oliva en 1802, sign. VI-2
ESCRIVÀ I VIDAL, Francisco
Obrer major en 1863, sign. VI-3
ESCRIVÀ, Gaspar
Majoral del Roser en 1653, sign. VI-1
Majoral en 1655 i 1663, sign. VI-3
Majoral del Sant Miquel en 1657, sign. III-4
ESCRIVÀ, Ilario [*sic*]
Majoral en 1757, sign. VI-3
ESCRIVÀ, Luis
Majoral en 1746, sign. VI-3
Majordom de Sant Miquel en 1749, sign. III-12
Majoral del Roser en 1761, sign. VI-2
ESCRIVÀ, Marcelo
Majoral en 1707, sign. VI-3

ESCRIVÀ, Miguel Gerónimo

Majoral del Sant Miquel en 1605-06 i 1616-17, sign. Caixa 38

Majoral en 1619, sign. VI-3

ESCRIVÀ, Miquel

Majordom de Sant Miquel en 1676-77, sign. Caixa III-6

Justícia d'Oliva en 1679, sign. VI-2

Majoral en 1699, sign. VI-3

ESCRIVÀ, Vicente

Majoral en 1709, sign. VI-3

F

FAUS, Pere Juan [*sic*]

Majoral en 1670, sign. VI-3

FENOLLAR, Francisco

Majoral en 1718, sign. VI-3

FERRANDIS DE MESSA, Miguel

Majoral del Roser en 1684, sign. VI-2

Majoral en 1686, sign. VI-3

FERRANDIS DE MESSA, Miguel

Majoral del Roser en 1711, 1716, 1717, 1721 i 1734, sign. VI-2

Regidor de l'Ajuntament d'Oliva en 1725

Alcalde ordinari en 1730, sign. VI-3

Síndic de l'Ajuntament d'Oliva en 1732 i 1733, sign. VI-3

Clavari de Sant Miquel de 1731 a 1739, sign. III-10 i III-11

FERRANDIS DE MESSA, Pere [Juan]

Majoral en 1689 i 1717, sign. VI-3

Majoral del Roser en 1697, sign. VI-2

Clavari de Sant Miquel de 1724 a 1732, sign. III-9

FERRANDIS DE MESSA, Simó

Majoral en 1677, 1684 i 1697

Majoral del Roser en 1689, 1699, 1718, 1719 i 1721

FERRANDIS DE MESSA, Simó

Majoral en 1727, sign. VI-3

FERRANDIS DE MESSA, Simó

Governador d'Oliva en 1769, sign. VI-3

FERRANDO, Francisco (de Joan)

Majoral en 1618, Caixa 38

FERRANDO, Miquel (menor)
Majoral en 1702, sign. VI-3
FERRANDO, Pedro Joan
Majoral de Sant Miquel en 1607-1608, 1612-13 i 1616-17, sign. Caixa
38
Majoral en 1612, sign. Caixa 38
FERRER, Francisco
Regidor de l'ajuntament en 1725
Majoral en 1743 i 1744, sign. VI-3
FERRER, Vicent (de Francisco)
Majoral en 1763, sign. VI-3
Majoral del Roser en 1765, sign. VI-2
FONT, Vitorino
Prior en 1655 i de 1659 a 1671, sign. VI-3
FORRAT, Joseph
Regidor de l'ajuntament en 1798, sign. VI-2
Escrivà de l'Ajuntament d'Oliva en 1799 i 1811, sign. VI-2
FORRAT, Manuel (escrivà)
Majoral del Roser en 1764, sign. VI-2
Secretari del 3r Orde de Penitència en 1767 i 1768, sign. VI-5
Majoral en 1771, sign. VI-3
Escrivà del Roser en 1768 i de 1787 a 1797, sign. VI-2
Escrivà del Sant Sagrament de 1787 a 1796, sign. VI-3
FUSTER, Antoni
Majoral del Roser en 1665, 1669, 1673, 1676, 1681, 1686, 1692, 1693
i 1694, sign. VI-2
Majoral en 1659, 1679, 1690 i 1697, sign. VI-3
FUSTER, Francés[c]
Majoral del Roser en 1664, sign. VI-2
Majoral en 1665, sign. VI-2
FUSTER, Francisco
Majoral en 1711 i 1733, sign. VI-3
Regidor de l'Ajuntament d'Oliva en 1727, 1734 i 1737, sign. VI-2 i
VI-3
FUSTER, Juan [*sic*] Antoni
Majoral en 1713, sign. VI-3

FUSTER, Vicent
Regidor d'Oliva en 1726, sign. VI-3

G

GARCÍA, Francisco (notari)
Majoral en 1770, sign. VI-3
Majoral del Roser en 1772, sign. VI-3
GARCIA, Joseph
Governador d'Oliva en 1799, sign. VI-2
GARCIA, Lorenzo
Regidor de l'Ajuntament d'Oliva en 1770 i 1798, sign. VI-2
GARCIA, Llorenç
Regidor de l'ajuntament en 1725, sign. VI-2
GILABERT, Felipe
Majoral en 1769, sign. VI-3
Majoral del Roser en 1783, sign. VI-2
GILABERT, Francisco
Majoral en 1743 i 1744, sign. VI-2
GILABERT, Francisco
Majoral en 1764
Escrivà de del Roser en 1771, sign. VI-2
GILABERT, Manuel
Majoral en 1765, sign. VI-3
Majoral del Roser en 1771, sign. VI-2
GILABERT, Pere
Majoral en 1779 i 1780, sign. VI-3
GINER, Damià
Majoral en 1696, sign. VI-3
GINER, Jaume (notari)
Majoral de Sant Miquel en 1630-31, sign. III-2
Majoral en 1656, sign. VI-3
Majoral del Roser en 1662, sign. VI-1
GIRAU, Antonio
Prior de 1787 a 1796, sign. VI-3
GIRAU, Bautista (de Pedro)
Majoral del Roser en 1776, sign. VI-2
Majoral en 1786, sign. VI-3

GISBERT, Francés[c]
Majoral en 1706, sign. VI-3
GISBERT, Francisco
Ministre del 3r Orde de Penitència de 1811 a 1813, sign. VI-5
Regidor de l'Ajuntament d'Oliva en 1811, sign. VI-2
GISBERT, Pere
Majoral en 1683, sign. VI-3
GRIFO, Juan Bautista
Majoral en 1691, sign. VI-3

H

HOSTA, de
veg. OSTA, de

I

IBIZA
veg. IVISSA
IVISSA, Antoni Vicent
Majoral en 1731, sign. VI-3
IVISSA ARASIL, Domingo
Majordom de 1838 a 1840, sign. VI-3
IVISSA, Francisco
Majordom de Sant Miquel en 1671-72, sign. III-5
Majoral en 1699, sign. VI-3
IVISSA, Francisco (de Antonio)
Majordom de Sant Miquel en 1755, sign. III-12
Majoral en 1768, sign. VI-3
Majoral del Roser en 1773, sign. VI-2
IVISSA, Jaume (de Joseph)
Majoral en 1709 i 1711, sign. VI-3
Regidor de l'ajuntament en 1726 i 1730, sign. VI-3
IVISSA, Jayme Joan
Majoral en 1611, sign. Caixa 38
IVISSA, Joseph
Majoral en 1662, sign. VI-3
IVISSA, Joseph
Majoral del Roser en 1683, 1691 i 1710, sign. VI-2

Majoral en 1687
IVISSA, Juan Batiste [*sic*]
Majoral en 1722 i 1738, sign. VI-3
Regidor de l'ajuntament en 1725, 1731 i 1734, sign. VI-2
IVISSA, Juan Bautista (de Ivisa)
Majoral en 1796, sign. Vi-3
Alcalde ordinari d'Oliva en 1800, sign. VI-2
IVISSA, Pedro (de Ventura)
Majoral en 1773, sign. VI-3
IVISSA, Pedro (de Pedro)
Majoral en 1775, sign. VI-3
IVISSA, Pere
Majoral en 1739, sign. VI-3
Majoral del Roser en 1745, sign. VI-2
IVISSA, Tomàs
Majoral en 1603, sign. Caixa 38
IVISSA, Ventura
Majoral en 1741, sign. VI-3
Majordom de Sant Miquel en 1749, sign. III-12
IVISSA I VIDAL, Vicente
Majoral del Roser en 1811, sign. VI-2
Majordom del Santíssim Sagrament de 1820 a 1828, sign. VI-3

L

LERES, Antonio
Alcalde ordinari en 1797, sign. VI-2

LL

LLIDÓ, Francisco
Regidor de l'Ajuntament d'Oliva en 1799, sign. VI-2
Majoral del Roser en 1809
LLOPIS, Gregori
Majoral en 1675, sign. VI-3
LLORCA, Francisco
Majordom de Sant Miquel en 1748, sign. III-12
Majoral en 1750, sign. VI-3
Majoral del Roser en 1759, sign. VI-2

LLORENS, Manuel
Majoral del Roser en 1767
Majoral en 1772
Discret del 3r Orde de Penitència en 1781
Ministre del 3r Orde de Penitència en 1787

M

MAIANS, Francés[c]
Majoral en 1617
MAIANS, Francés[c]
Majoral en 1662, 1663, 1668 i 1678
Majoral del Roser en 1666 i 1676
Clavari de Sant Miquel en 1673-74
Majoral del Roser en 1660, 1674 i 1685
Mostassaf d'Oliva en 1678
MAIANS, Josep
Majoral en 1685
MAIANS, Josep
Clavari en 1702 i 1708
MAIANS, Juan Antonio (cavaller)
Majoral del Roser en 1655, 1663 i 1680, sign. VI-1, VI-2
Majoral en 1670 i 1675, sign. VI-3
MAIANS I PASQUAL, Luis
Majoral en 1688
Alcalde ordinari d'Oliva en 1728
Clavari de 1730 a 1735
MAIANS, Pasqual
Majoral en 1696 i 1730
Regidor d'Oliva en 1725 i 1731
Majoral del Roser en 1725
Clavari en 1729
MAIANS, Pedro
Majoral en 1716
MARCO, Batiste
Jurat d'Oliva en 1680
MARQUÉS, Juan (cirurgià)
Majoral en 1661

Clavari i majordom de Sant Miquel en 1670, sign. III-5
MARTÍ, Bernat
Prior de 1739 a 1742
MARTÍ, Josep
Majoral en 1710, sign. VI-2
MARTÍ, Josep
Majoral del Roser en 1764
Majoral en 1771
MARTÍ DE VESES, Bartolomé
Majoral en 1607, sign. Caixa 38
MARTÍ DE VESES I SANCHIS, Francisco
Majoral en 1684 i 1726, sign. VI-3
MARTÍ DE VESES, Francisco
Majoral en 1787, sign VI-3
Majoral del Roser en 1795, sign. VI-2
Regidor de l'ajuntament en 1798
MARTÍ DE VESES, Josefa
Obrera major en 1862, sign. VI-3
MARTÍ DE VESES, Joseph
Secretari del 3r Orde de Penitència en 1731 i 1732, sign. VI-5
Majoral en 1729, sign. VI-3
MARTÍ DE VESES, Luis
Majoral en 1736
Majoral del Roser en 1747, 1752 i 1766
MARTÍ DE VESES, Miquel
Majoral en 1666
MARTÍ DE VESES, Ventura
Majoral en 1689
MARTÍ DE VESES, Vicent
Majoral de Sant Miquel en 1635-36, sign. III-2
Majoral del Roser en 1657, sign. VI-1
Majoral en 1663 i 1672
MARTÍNEZ, Alonso
Majoral en 1603 i 1608, sign. Caixa 38
Majoral de Sant Miquel en 1614-15, 1619-20 i 1624-25, sign. Caixa 38
i III-2
MASQUEFA, Bautista
Majoral en 1773

Majoral del Roser en 1775
MASQUEFA, Cristòfol
Majoral en 1779
Majoral del Roser en 1781
MASQUEFA, Jaume
Majoral en 1718 i 1721
MASQUEFA, Miquel (metge)
Majoral en 1754 i 1755
MINYANA, Francisco
Majoral en 1751
Majoral del Roser en 1759
MINYANA, Miquel
Majoral en 1751, 1766 i 1784
Majordom de Sant Miquel en 1752
Majoral del Roser en 1762 i 1774
Regidor de l'ajuntament en 1769
Escrivà del Roser des de 1779 fins a 1783
Viceministre del 3r Orde de Penitència en 1788
Ministre del 3r Orde de Penitència en 1789
MIRÓ, Joan Batiste (generós)
Governador d'Oliva en 1679 i 1680, sign. VI-2
MOMPÓ, Francisco
Majoral en 1746
Síndic de l'Ajuntament d'Oliva en 1757, sign. VI-2
MOMPÓ, Joseph
Majoral en 1742
Majordom de Sant Miquel en 1746, sign. III-12
Clavari del Sant Sagrament de 1746 a 1765
Viceministre del 3r Orde de Penitència en 1762
Ministre del 3r Orde de Penitència en 1763
MOMPÓ, Vicente
Síndic personer de l'Ajuntament d'Oliva en 1798, sign. VI-2
MONCHO
veg. MONJO
MONJO, Pere
Prior en 1680-81
MONJO, Vicente
Regidor de l'Ajuntament d'Oliva en 1795

MONTANER, Luis Manuel

Majoral en 1760

Majoral del Roser en 1763

MOÑINOS

veg. MONYINOS

MONYINOS, Joan

Escrivà del Roser des de 1652 fins a 1675, sign. VI-1, VI-2

Majoral del Roser en 1651

Majoral en 1667

MONYINOS, Vicent

Majoral en 1665 i 1669

Majoral del Roser en 1670

Jurat d'Oliva en 1680, sign. VI-2

MORERA, Bautista (de Francisco)

Majoral en 1767

Majoral del Roser en 1769

Ministre del 3r Orde de Penitència en 1785

Síndic procurador de l'ajuntament en 1800

MORERA, Miguel

Majoral en 1788

N

NADALES, Gil

Majoral del Roser en 1798

Clavari de Sant Miquel des de 1799 fins a 1819, sign. III-15

Regidor quart de l'ajuntament en 1802, sign. VI-2

Secretari del 3r Orde de Penitència des de 1809 fins a 1819

NAVARRO, Antonio

Clavari de 1787 a 1795

NAVARRO I CLIMENT, Carlos

Comissari de cult de la Confraria del Sagrament en 1867

NAVARRO, Francés[c]

Majoral en 1655

Majoral de Sant Miquel en 1657, sign. III-4

Majoral del Roser en 1671 i 1685

Mostassaf d'Oliva en 1680, sign. VI-2

NAVARRO, Jaume (Gaume) [*sic*]

Escrivà del Roser en 1649

Escrivà del Sant Sagrament en 1654
Majoral en 1663
NAVARRO, Jaume
Majoral en 1674
Escrivà del Roser de 1676 a 1710
NAVARRO, Joseph
Majoral en 1702 i 1712
Escrivà del Roser de 1711 a 1735
Alcalde ordinari d'Oliva en 1727
Síndic del 3r Orde de Penitència de 1728 a 1735
Regidor d'Oliva en 1730
NAVARRO, Salvador
Majoral en 1780

O

ORTOLÀ, Joseph
Prior de 1672 a 1679
OSTA, Beltrán de
Majoral de Sant Miquel en 1611-12, 1619, 1627-28, 1631-32, 1632-33,
1637-38 i 1640-41, sign. III-2
Majoral en 1614, sign. Caixa 38
OSTA, Juan
Majoral en 1654

P

PALOMINO, Damián
Majoral en 1619 i 1653, sign. Caixa 38
Majoral de Sant Miquel en 1622-23, 1625-26, 1645, 1647 i 1655, sign.
III-2, III-3, III-4
PARRA, Diego
Majoral en 1747
PARRA, Ignacio
Majoral del Roser en 1767
Majoral en 1772
PARRA, Joseph
Majoral en 1784
PARRA, Juan Antonio
Governador d'Oliva en 1798, sign. VI-2

PASCUAL

veg. PASQUAL

PASQUAL, Bartolomé

Prior en 1716 i de 1725 a 1731

Ministre del 3r Orde de Penitència en 1733

PASQUAL, Batista

Prior en 1738

PASQUAL, Geroni

Majoral en 1656 i 1673

Majoral del Roser en 1672, 1675 i 1676

Clavari del Roser de 1677 a 1720

Jurat d'Oliva en 1679

PASQUAL, Geroni

Majoral en 1717

PASQUAL, Geroni

Plebà d'Oliva en 1725

PASQUAL, Jaime [Joan]

Majoral de Sant Miquel en 1604-05, 1610-11 i 1613-14, sign. Caixa 38

Majoral en 1615, sign. Caixa 38

PASQUAL, Jaume

Majoral en 1677 i 1682

Majoral de Sant Miquel en 1680-81, sign. III-6

Majoral del Roser en 1681, 1700 i 1702

PASQUAL IVISSA, Luis

Majoral en 1740

Majoral del Roser en 1752

Alcalde d'Oliva en 1795, sign. VI-2

PASQUAL I MAIANS, Luis

Alcalde d'Oliva en 1729

Majoral en 1732

PASQUAL, Miguel Gerónimo

Majoral en 1618, sign. Caixa 38

Majoral de Sant Miquel en 1619, sign. Caixa 38

PASQUAL I CISCAR, Pedro

Majoral en 1698 i 1716

Governador d'Oliva en 1725 i de 1727 a 1730

PASQUAL I MIRALLES, Pedro

Clavari del Roser des de 1721 a 1776

Governador d'Oliva en 1725
Majoral en 1732
PELLISSER, Josep (de Pasqual)
Majoral en 1762 i 1782
PENYA, Ambròs
Majoral en 1704
PENYA, Antonio (de Manuel)
Majoral en 1783
PENYA, Juan [*sic*] Antoni
Majoral en 1725
PENYA, Manuel
Majoral en 1754 i 1755
Majoral del Roser en 1758
PERELLÓ, Francés[c] Joan
Majoral en 1659 i 1672
Majoral del Roser en 1661, 1664 i 1675
Mostassaf d'Oliva en 1679, sign. VI-2
PERELLÓ, Francisco
Majoral en 1707
Clavari del Sant Sagrament de 1709 a 1722
Tresorer del Sant Sagrament en 1724
Alcalde d'Oliva en 1725, sign. VI-2
Majoral del Roser en 1726
PERELLÓ, Miguel
Majoral en 1716
Majoral del Roser en 1754
PERELLÓ, Miquel
Majoral en 1681
PI, Batiste
Majoral en 1694
PI, Francisco
Majoral en 1687, 1713 i 1733
Majoral del Roser en 1704, 1705, 1706, 1714, 1715 i 1739
Secretari del 3r Orde de Penitència de 1728 a 1730
Regidor d'Oliva en 1730
PI, Ignacio
Majordom de Sant Miquel en 1685-86
Majoral del Roser en 1689

Majoral en 1691
PI, Joseph
Regidor de l'Ajuntament d'Oliva en 1737
Majoral en 1758
PI, Juan [*sic*] Antoni
Majoral en 1745
PI IVISSA, Pablo [Pau Pi]
Discret del 3r Orde de Penitència en 1781
Viceministre del 3r Orde en 1782
Ministre del 3r Orde de Penitència en 1783
Síndic de l'Ajuntament d'Oliva en 1799
POLOP, Joaquín
Majoral en 1780
POLOP, Vicente
Majoral en 1770
Majoral del Roser en 1772

R

RIPOLL, Batiste
Prior de 1746 a 1753
Ministre del 3r Orde de Penitència en 1753 i 1777
Viceministre del 3r Orde de Penitència en 1776
ROCHER
veg. ROGER
RODRIGUES
veg. RODRÍGUEZ
RODRÍGUEZ, Josep
Regidor de l'Ajuntament d'Oliva en 1725
ROGER, Batiste
Jurat d'Oliva en 1678
Majoral en 1731 i 1738
ROGER, Blas
Majoral en 1748
Majoral del Roser en 1756
ROGER, Felip
Majoral 1723, 1729
Majoral del Roser en 1746

Regidor de l'Ajuntament d'Oliva en 1725, 1728, 1729, 1732 i 1733,
sign. VI-3

ROGER, Francisco

Regidor de l'Ajuntament d'Oliva en 1731 i 1737, sign. VI-2

Secretari del 3r Orde en 1734

Majoral en 1735

ROGER, Geroni

Majoral del Roser en 1691

Majoral en 1692 i 1724

Regidor de l'Ajuntament d'Oliva en 1726, sign. VI-3

ROGER, Josep

Majoral en 1693 i 1748

ROGER, Joseph (de Joseph)

Majoral en 1752, 1766 i 1768

Majoral del Roser en 1782

ROGER, Joseph (de Geroni)

Majoral del Roser en 1783

Majoral en 1785 i 1786

Viceministre del 3r Orde de Penitència en 1798

Regidor tercer de l'Ajuntament d'Oliva en 1800, sign. VI-5

ROGER, Juan [Bautista]

Prior en 1743, 1744 i 1745

Ministre del 3r Orde de Penitència en 1744

ROGER, Pasqual

Majoral en 1741

Majoral del Roser en 1747

Viceministre del 3r Orde de Penitència en 1796

Ministre del 3r Orde de Penitència en 1797

ROS, Felipe

Majoral del Roser en 1674 i 1683

Regidor de l'Ajuntament d'Oliva en 1725

ROS, Joan

Majoral del Roser en 1655 i 1668

Majordom de Sant Miquel en 1666

Majoral en 1669

RUIS

veg. RUIZ

RUIZ, Josep
Majoral en 1778
Majoral del Roser en 1780

S

SALA, Bartolomé
Majoral en 1607 i 1614, sign. Caixa 38
SALA, Jaime
Majoral de Sant Miquel en 1609-10, sign. III-3
Majoral en 1613, sign. III-3
SALA, Joan
Majoral en 1610, sign. Caixa 38
Majoral de Sant Miquel en 1647, sign. III-3
SALA, Sebastià
Majoral en 1611
SALELLES, Ausiàs
Majoral en 1604 i 1615, sign. Caixa 38
SALELLES, Cristòfol
Majoral en 1727
Síndic de l'Ajuntament d'Oliva en 1731
Majoral del Roser en 1734 i 1741
Ministre del 3r Orde de Penitència en 1741 i 1755
SALELLES, Gil
Majoral en 1682 i 1701
Majoral del Roser en 1697
SALELLES, Isidoro
Majoral en 1669
Majoral del Roser en 1671
Síndic de l'Ajuntament d'Oliva en 1678-80, 1688 i 1698, sign. VI-2
SALELLES, Joseph
Majoral en 1714
Majoral del Roser en 1738
Viceministre del 3r Orde de Penitència en 1771
Ministre del 3r Orde de Penitència en 1772
SALELLES, Juan
Prior de 1708 a 1717
SALELLES, Luis
Majoral en 1756

SALELLES, Roc

Majoral en 1685 i 1700

Escrivà del Sant Sagrament de 1704 a 1722 i en 1733 i 1734

Regidor d'Oliva en 1734

Majoral del Roser en 1703, 1712 i 1740

Escrivà del Roser en 1741 i 1742

SALELLES, Vicent

Majoral de Sant Miquel en 1636-37 i 1656

Majoral del Roser en 1654

Majoral en 1664

SALELLES, Vicent (de Gil)

Majoral en 1708 i 1745

Majoral del Roser en 1711, 1741 i 1751

Síndic de l'Ajuntament d'Oliva en 1734

Ministre del 3r Orde de Penitència en 1769

Viceministre del 3r Orde de Penitència en 1777

SALELLES, Vicent (de Joseph, ciutadà)

Ministre del 3r Orde de Penitència en 1745

Clavari del Sant Sagrament de 1766 a 1786

SALORT, Francisco

Majoral en 1719 i 1721

SANCHIS, Bautista

Majoral en 1766

Majoral del Roser en 1768 i 1777

Síndic de l'Ajuntament d'Oliva en 1769

Viceministre del 3r Orde de Penitència en 1778

SANCHIS, Francisco

Prior de 1718 a 1721 i de 1734 a 1737

Prior del Roser de 1742 a 1752

Ministre del 3r Orde de Penitència en 1742

SANCHIS, Joseph (major)

Majoral en 1735, 1766 i 1796

Enllumener o obrer en 1747

Majoral del Roser en 1749 i 1762

Majordom de Sant Miquel en 1753, sign. III-12

SANCHIS, Roc

Regidor de l'Ajuntament d'Oliva en 1727

SANCHO, Francisco
Majoral del Roser en 1720 i 1737
Majoral en 1739
SANCHO, Francisco
Prior de 1766 a 1786
Ministre del 3r Orde de Penitència en 1758
SANCHO, Jaume
Majoral en 1674
Majoral de Sant Miquel en 1681-82, sign. III-6
SAVALL, Baltazar
Majoral en 1693
SAVALL, Carlos
Majoral en 1769
Majoral del Roser en 1774
SAVALL, Francisco Joan
Majoral de Sant Miquel en 1607-08, 1619-20 i 1635-36, sign. Caixa 38
i III-2
Majoral en 1609, sign. Caixa 38
SAVALL, Francisco (de Francisco)
Majoral en 1720
Regidor de l'Ajuntament d'Oliva en 1728 i 1731
Majoral del Roser en 1730, 1732, 1733, 1737 i 1777
SAVALL, Francisco (major) (de Miguel)
Regidor de l'Ajuntament d'Oliva en 1725, 1729 i 1734
SAVALL, Francisco (menor)
Regidor de l'Ajuntament d'Oliva en 1725, 1769 i 1774, sign. VI-3
SAVALL, Joan
Majoral en 1606, sign. Caixa 38
SAVALL, Joaquín (de Francisco)
Majoral en 1768
Majoral del Roser en 1776
SAVALL, Josep (de Juan)
Majoral en 1719 i 1725
Regidor de l'Ajuntament d'Oliva en 1732 i 1733
SAVALL, Joseph
Jurat en cap d'Oliva en 1678, sign. VI-2
SAVALL, [Juan] Antonio
Majoral en 1764

Escrivà del Sant Sagrament de 1766 a 1786
Secretari de l'Ajuntament d'Oliva en 1769
Escrivà del Roser en 1769 i 1770 i de 1772 a 1783
SAVALL, Manuel
Majoral en 1765
Majoral del Roser en 1771
SAVALL, Miquel (de Francisco)
Regidor de l'Ajuntament d'Oliva en 1732 i 1733
Majoral en 1752
SEBASTIÀ, Francés[c]
Majoral en 1706
SELLÉS, Miquel
Majoral en 1612, sign. III-3
SEMPERE, Joseph (menor)
Majoral en 1725 i 1750 i de 1766 a 1768
Majordom de Sant Miquel en 1751, sign. III-12
Majoral del Roser en 1757 i 1769
SENDRA, Miguel
Clavari del Roser en 1797
Regidor de l'Ajuntament d'Oliva en 1797
SERVENT I PÉREZ, Joaquín
Secretari del 3r Orde de Penitència de 1755 a 1765 i en 1769 i 1770
Majoral en 1757
Escrivà del Roser de 1758 a 1767
SISCAR
veg. Ciscar
SITI, Gregorio
Macip en 1701
SITI, Joan
Macip de l'Ajuntament d'Oliva en 1679 i 1680
SOLIVA, Cristòfol
Majoral en 1714
Majoral del Roser en 1728 i 1729
SOLIVA, Francisco
Majoral en 1734
Majoral del Roser en 1736 i 1750
SÒRIA, Pascual
Regidor de l'Ajuntament d'Oliva en 1794

Alcalde d'Oliva en 1798
SUSA, Sebastián
Majoral en 1608, sign. Caixa 38

T

TECLES, Joseph
Regidor de l'Ajuntament d'Oliva en 1795, sign. VI-2
TISSO, Francisco (doctor en Medicina)
Majoral en 1661
TODO, Francisco
Majoral en 1774
TODO, Jacinto
Escrivà de l'ajuntament en 1737
TORRES, Francesc
Governador d'Oliva en 1794
TUR, Francesc
Majoral en 1657 i 1660
Majoral del Roser en 1665 i 1669
Justícia d'Oliva en 1680, sign. VI-2
TURCH
veg. TUR

V

VECES
veg. MARTÍ DE VESES
VERDÚ, Bautista
Regidor de l'Ajuntament d'Oliva en 1796, sign. VI-2
VICEDO, Josep
Prior de 1700 a 1707, sign. III-6
VILARNAU, Pere
Jurat de l'Ajuntament d'Oliva en 1651, sign. VI-1
VILELLA, Domingo
Regidor de l'Ajuntament d'Oliva en 1725
VILELLA, Josep
Prior de 1754 a 1765
VIVES, Antoni
Majoral en 1703

VIVES, Francés[c]

Majoral en 1657

Clavari de Sant Miquel en 1668 i 1674-75, sign. III-5

Majoral del Roser en 1670, 1686 i 1688

VIVES, Ignacio

Majoral en 1671 i 1681

Majordom de Sant Miquel en 1677-78, sign. III-6

Jurat d'Oliva en 1680, sign. VI-2

VIVES, Ignacio

Regidor d'Oliva en 1712, sign- VI-2

Majoral del Roser en 1735, 1738 i 1742

Síndic del 3r Orde de Penitència en 1739

Majoral en 1755

VIVES, Ignacio

Viceministre del 3r Orde de Penitència en 1774

Ministre del 3r Orde de Penitència en 1775

Alcalde d'Oliva en 1797, sign. VI-2

VIVES, Ignacio (de Josep Vives d'Ignacio)

Majoral en 1715

Síndic de l'Ajuntament d'Oliva en 1729

VIVES, Jaume

Majoral en 1671

Majordom en Sant Miquel en 1684-85, sign. III-6

VIVES, Joseph

Jurat de l'Ajuntament d'Oliva en 1651, sign. VI-1

Majoral en 1660 i 1668

Majoral del Roser en 1667, 1677, 1684 i 1699

Clavari de Sant Miquel en 1675-76, sign. III-5

Majordom de Sant Miquel en 1679-80 i 1683-84, sign. III-5

VIVES, Joseph (d'Ignacio)

Majoral en 1686 i 1715

Majoral del Roser en 1718 i 1719

Regidor de l'ajuntament en 1725, sign. VI-3

Alcalde d'Oliva en 1726

VIVES, Joseph (fill de Joseph)

Majoral en 1708

Majoral del Roser en 1724, 1735 i 1742, sign. VI-2

Regidor de l'ajuntament en 1725
VIVES I TORRES, Joseph (net de Miquel)
Regidor de l'ajuntament en 1727
Majoral en 1728
Alcalde d'Oliva en 1732 i 1733, sign. VI-3
VIVES, Josep
Prior en 1732 i 1733
VIVES, Josep (de Miquel)
Majoral del Roser en 1779
Majoral en 1787
VIVES I GILABERT, Josep
Majoral en 1782
VIVES, Juan Antonio
Majoral del Roser en 1714, 1715 i 1739
Regidor de l'Ajuntament d'Oliva en 1725
Clavari del Sant Sagrament de 1725 a 1728
Ministre del 3r Orde de Penitència de 1729 a 1732 i de 1734 a 1739
Síndic de l'ajuntament en 1730
Majoral en 1737
Alcalde d'Oliva en 1737
Síndic del 3r Orde de Penitència en 1737 i 1738
Clavari de Sant Miquel de 1740 a 1751, sign. III-11, III-12
VIVES, Miguel (de Miguel)
Majoral en 1783
Escrivà del Roser en 1802
Clavari del Roser de 1808 a 1811
VIVES, Miquel (fill de Jaume)
Majoral en 1722, 1737 i 1749
Majoral del Roser en 1724, 1725, 1730, 1732, 1733 i 1758, sign. VI-2
Síndic de l'Ajuntament d'Oliva en 1725
Regidor de l'Ajuntament d'Oliva en 1726, 1728 i 1729
Secretari del 3r Orde de Penitència en 1736 i 1737
Escrivà del Roser de 1736 a 1740
Majordom de Sant Miquel en 1750, sign. III-12
VIVES, Vicent
Prior en 1656 i 1657

FONTS

- 1) Arxiu Parroquial de Santa Maria la Major d'Oliva (APSMO)
Llibre De las renta de esta Iglesia de Santa María la Mayor de Oliva en censales, debitorios y legados [novembre de 1745], signatura XI-22.
Informe de don Luis Vidal per al Consejo de Castilla en el año 1769, sobre el estado de las confradías y hermandades de las parroquias [Llibre segon de la Confraria del Sant Sagrament], signatura VI-3.
- 2) Biblioteca Universitària de València-Estudi General
Informe de la ciudad de Alicante en el año 1770 sobre el estado de las confradías y hermandades, signatura F/284 12

BIBLIOGRAFIA

- AGULLÓ PASCUAL, J. (1979): *Los monasterios de las federaciones de las Clarisas y de las Concepcionistas de Valencia, Aragón y Baleares*, València.
- BERTOLDI LENOCI, Liana (1983): *Le confraternite postridentine nell'archidiocesi di Bari: Fonti e documenti*, vol. I, Bari: Edizioni Levante.
- CÁRCEL ORTÍ, María Milagros (1982): «Capítulos de la Cofradía de la Sangre de Cullera», dins *Quaderns de Sueca*, 3, Sueca: Ajuntament de Sueca, pp. 81-93.
- (1983): «Aportación al estudio de las cofradías valencianas del siglo XVI: La cofradía de la Sangre de Alcoy», dins *Corrientes espirituales en la Valencia del siglo XVI (1550-1600)* [Actes del II Simposi de Teologia Històrica (València, 20-22 d'abril de 1982)], València: Facultad de Teología San Vicente Ferrer, pp. 391-399.
- CÁRCEL ORTÍ, María Milagros i José TRENCHS ODENA (1982): «Cofradías y hermandades de Valencia (1721-1882). Documentos de tipo judicial», dins *Estudis d'Història Contemporània del País Valencià*, 3, València: Universitat de València, pp. 285-320.
- (1984): «Notas en torno al estudio de las cofradías medievales y modernas: La cofradía del Santísimo Cristo de la iglesia del Salvador de Valencia (1616-1618)», dins *Annals*, vol. III, Ala-

- quàs: Institut d'Estudis Comarcals de l'Horta Sud (IDECO), pp. 81-110.
- CÁRCEL ORTÍ, María Milagros i Vicente PONS ALÓS (1986): «Religión y sociedad en Carcaixent. Aportación al estudio de sus cofradías (siglos XVI-XVIII)», dins *Al-Gezira: Revista d'Estudis Històrics de la Ribera Alta*, 2, Ajuntament d'Alzira, pp. 133-171.
- CASTELL BOMBOÍ, José (1987): «Ntra. Sra. del Rebollet y el Manual de diferentes cosas», dins *Revista del Rebollet*, Oliva: Festers del Rebollet.
- (1988): «Rogativa a Ntra. Sra. del Rebollet por la sequía, 1738», dins *Revista del Rebollet*, Oliva: Festers del Rebollet.
- (1989): «Procesión de rogativa en 1785 contra la epidemia de calenturas», dins *Revista del Rebollet*, Oliva: Festers del Rebollet.
- CASTELL BOMBOÍ, José i Juan Francisco PI Y APARICI (1999): *Aproximación histórica al Convento de la Visitación de Nuestra Señora a Santa Isabel de las Clarisas Descalzas de Oliva, 1564-1998*, Oliva: Ajuntament d'Oliva.
- CUENCA ADAM, Ángeles (1985): «Dos cofradías medievales: San Crisóbal de Gandía y Santa María de Denia», dins *Saitabi: Revista de la Facultat de Geografia i Història*, 35, València, pp. 23-37.
- GERBERT, Marie-Claude (1971): «Les confréries religieuses à Cáceres de 1467 à 1523», dins *Mélanges de la Casa de Velázquez*, 7, Madrid: Casa de Velázquez, pp. 75-114.
- JORDÀ SÁNCHEZ, C. i V. PONS ALÓS (1995): «Las cofradías de la Vera Cruz y Sangre en la diócesis de Valencia: La transición de la religiosidad medieval a la moderna en las cofradías de Xàtiva», dins *Las cofradías de la Santa Vera Cruz* [Actas del I Congreso Internacional de Cofradías de la Santa Vera Cruz (Sevilla, 1992)], vol. iv, Sevilla: Ed. CEIDA, pp. 773-976.
- MARTÍ I ASCÓ, Manuel (1999): «Sobre l'antiga confraria de la Sang d'Oliva», dins *Cabdells*, 1, Oliva: Associació Cultural Centelles i Riusech, pp. 101-122.
- PI Y APARICI, Juan Francisco (1999): «La espiritualidad religiosa olivense entre los siglos XV y XIX», dins *Actes de les Ires Jornades Internacionals sobre la història dels Centelles i el Comtat d'Oliva* (Oliva, 18-20 d'abril de 1997), Oliva: Associació Cultural Centelles i Riusech, pp. 114-141.

- RIBERA MARÍ, Ernesto (1985): «La vida religiosa en Oliva, según los libros de Visita Pastoral», dins *Revista del Rebollet*, Oliva: Festers del Rebollet.
- (1986): «Hermandad de enfermos capellanes de la Iglesia de Santa María», dins *Revista del Rebollet*, Oliva: Festers del Rebollet.
- RODRÍGUEZ DE GRACIA, Hilario (1982): *Cofradías Toledanas*, Madrid: Universidad Complutense de Madrid-Servicio de Publicaciones [tesi doctoral].
- SÁNCHEZ HERRERO, José (1994): «Las cofradías alicantinas y valencianas y su evolución durante los siglos XIII al XVI», dins PRADELLS NADAL, Jesús i José Ramón HINOJOSA MONTALVO (coord.), *1490, en el umbral de la modernidad: el Mediterráneo europeo y las ciudades en el tránsito de los siglos XV-XVI*, vol. I, València: Generalitat Valenciana, pp. 301-364.
- SANCHIS COSTA, José (1994): «Religiosidad olivense a lo largo del siglo XVIII», dins *Revista del Rebollet*, Oliva: Festers del Rebollet.
- SORIANO TRIGUERO, Carmen (1995): «La reforma de las clarisas en la Corona de Aragón (S. XV-XVI)», dins *Revista de Historia Moderna: Anales de la Universidad de Alicante*, Alacant: Universitat d'Alacant, pp. 185-198.
- VIDAL BELTRÁN, Eliseo (1979-80): «El cuadro de un visitador de moriscos», dins *Estudis*, 8, València: Departament d'Història Moderna de la Universitat de València, pp. 35-69.

ALGUNES CONSIDERACIONS SOBRE LA MÚSICA DE BANDA A OLIVA FINS A LA PRIMERA MEITAT DEL SEGLE XX

FERRAN ESCRIVÀ-LLORCA
Universidad Internacional de Valencia

A Oliva, la banda de música és centenària. Caldria dir, d'una manera més correcta, que hi ha música de banda a Oliva des de fa més de cent anys. Ni es coneix la data d'una fundació ni d'uns inicis d'una activitat regular, però hi ha consens a establir que la creació hauria estat en les darreres dècades del segle XIX. El ben cert és que no hi ha dades fefaents que ho puguen corroborar, així com tampoc no hi ha hagut l'interés o la necessitat de conèixer més a fons el passat musical de la ciutat. En aquest sentit, a Oliva ocorre com a molts llocs de la geografia valenciana: les bandes de música no han estat, fins a fa unes poques dècades, focus d'atenció per part del món musicològic. Aquest article, per tant, no és un treball profund de recerca, sinó un intent d'aproximació a partir d'un apropament al fenomen bandístic a Oliva des de metodologies com l'anàlisi i l'observació de fons fotogràfics i l'estudi de la premsa escrita. No s'ha entrat a valorar a fons fonts primàries fonamentals conservades en arxius municipals, eclesiàstics o personals, ni s'han emprat unes altres metodologies etnogràfiques que serien més adients en treballs de recerca d'aquest tipus. L'objectiu és mostrar que la història de la música de banda Oliva encara està pràcticament per investigar i que és un bon camp d'actuació per a fer recerca i conèixer millor aquest fet social i cultural tan vinculats als pobles valencians.

1. INTRODUCCIÓ

La historiografia sobre la música de banda a Oliva és escassa. L'apartat «Idiosincrasia musical», que José Climent va dedicar a la música en *Iniciación a la Historia de Oliva* (1988), no s'hi dedica cap línia a parlar-ne. No deuria resultar estrany atenent els interessos i preceptes historiogràfics que l'autor va plasmar en unes altres publicacions, com *Historia de la Música Valenciana* (1989) o *Historia de la música contemporánea valenciana* (1978). Tot i que la història de les bandes

valencianes té un recorregut llarg durant el segle xx, des dels primers musicògrafs com Ruiz de Lihory, la banda de música o els músics de banda sempre havien tingut un paper secundari o menor. Les al·lusions típiques a «modesto músico mayor de la banda municipal», referint-se al pare de José Serrano, o les omissions intencionades a la música de banda en les més d'onze pàgines que Ruiz de Lihory dedica a versar la vida i obra de Salvador Giner, són una mostra de com aquesta música era tractada amb inferioritat en els escrits de principis de segle (Ruiz de Lihory, 1905, 407 i 276 i ss.). En la *Historia de la Música de la Comunidad Valencia* (Levante, 1992), es dedica el capítol «Un colectivo con peculiaridades. El mundo de las bandas de música».

No és fins als anys 2000 quan la història de les bandes de música té un interès creixent per a la musicologia. A pesar de trobar encara publicacions on aquestes formacions són considerades «inferiors» pel que fa a repertori, com el cas de la *Historia de la Música Catalana, Valenciana i Balear*, on en el volum v («De la postguerra als nostres dies») pràcticament no hi ha referències a aquestes agrupacions, però en canvi s'hi dediquen diverses pàgines en el volum iv («Del Modernisme a la Guerra Civil: 1900-1939») —fet que demostra una poca coordinació editorial—, el gruix de l'estudi musicològic per a la banda es trasllada al volum vi («Música popular i tradicional»), on queda separat totalment de part del repertori habitual d'aquesta formació. Autors com Galbis i, sobretot, Astruells van ser dels primers en dedicar-s'hi amb uns pressupostos historiogràfics i unes metodologies més adequades. Serà en la darrera dècada quan uns altres autors, com Frederic Oriola, Ana Botella en el camp educatiu i, especialment, Elvira Asensi en l'abordament social del fenomen, faran que la història de les bandes de música siga ja de ple dret un camp d'interès central en la musicologia. I no només a terres valencianes sinó arreu, com ho demostren els congressos de la Sociedad Española de Musicología (SEdeM), els projectes com «Música a la Llum» (IVC) o les publicacions recurrents sobre bandes.

Amb aquests paràgrafs introductoris es pretén mostrar que l'estudi del moviment bandístic, la seua història, els aspectes sociològics, els personatges, els repertoris o les pràctiques musicals no són matèries exclusivament localistes o minoritàries, sinó que són temes centrals en les agendes musicològiques i que cal afavorir-ho entre els investigadors i les investigadores. En aquest article es pretén, doncs, mostrar algunes

consideracions que s'han pogut treballar sobre la música de banda a Oliva i alguns dels personatges més notables per a poder animar uns altres col·legues a emprendre una via similar.

2. L'ARRIBADA DE L'AIGUA POTABLE A OLIVA

El 17 de juny de 1928 es va produir a Oliva un fet molt destacat, recollit en les cròniques i abastament document. Després de diversos mesos de treballs burocràtics i tasques fatigants, va arribar al poble el subministrament d'aigua potable atorgat a Pascual Bolinches Oroval. Aquest esdeveniment no hauria de ser més que una anècdota en un article d'aquestes característiques per a parlar de la banda, però precisament gràcies al material fotogràfic i a les notícies conservades, es pot obtenir molta informació de la Banda de Música d'Oliva a finals dels anys 20 del segle xx, algun dels seus músics i part del repertori.¹

Foto 1. Passacarrer i benvinguda. Músics de la banda de Carcaixent tocant (Arxiu Aigües Bolinches).

1. Vull agrair la col·laboració d'Ángel Pérez Salort per facilitar-me una primera mostra de fotos de bandes de música a Oliva.

Foto 2. Imposició de dossers (banda) a les banderes de les agrupacions d’Oliva i Carcaixent (Arxiu Aigües Bolinches).

L’acte solemne, segons les cròniques, va estar amenitzat per les bandes d’Oliva i de Carcaixent. D’aquesta ciutat provenia Pascual Bolinches i el director de la banda de la Ribera Alta en aquell temps era Juan Gascó Camarena, compositor i director d’Oliva que havia treballat a Sueca amb el mestre José Serrano (1873-1941) (Escrivà-Llorca, 2019). En la foto 1, es pot veure com els músics de la banda de Carcaixent, amb uniforme blanc, estan tocant mentre la comitiva arriba a algun lloc. Cal pensar que la foto 1 és prèvia a la foto 2, on es pot veure la banda de Carcaixent a dalt d’un cadafal —possiblement al passeig— en el moment de posar els dossers —o bandes commemoratives— de l’efemèride.

En aquell temps, la banda d’Oliva era dirigida per Rafael Esteve Nicolau (1871-1942), de Muro.² Aquest havia vingut a Oliva a dirigir la banda, aconsellat pel seu germà, Manuel, que ja residia al poble i, com es veurà més endavant, peticionat per la mateixa banda. Rafael Esteve

2. Vull agrair l’amable col·laboració de la família Esteve, en especial a Carmen Martínez Esteve i Arantza Torrecillas Martínez, pel seu interès i per facilitar-me diverses fotografies.

Foto 3. Retrat de Rafael Esteve Nicolau.

havia fundat la banda de Muro i hi va viure fins a 1920. És un compositor reconegut en el camp de l'aleshores incipient música de Moros i Cristians, com a creador de les primeres *marchas árabes*. Una vegada instal·lat a Oliva, en 1922, va compaginar la tasca de director de la banda amb les classes particulars de piano —majoritàriament a xiques—, tocant el piano als cines i cafés, així com també va obtindre la plaça d'organista de Santa Maria —en l'arxiu parroquial es conserva un *Trisagio* de la seua autoria—. Aquesta plaça tenia l'únic benefici estatal, a excepció de la catedral de València, de tota la diòcesi (Climent, 1988, 381). Tant el germà com els seus fills també tocaven a la banda de música. En la imatge següent, s'hi pot veure els membres d'aleshores, entre els quals es trobaven uns quants Esteve.

Foto 4. Banda Municipal d'Oliva. Fotografia datada entre 1923 i 1930.

Un dels fills de Rafael Esteve, Francisco Esteve Pastor (1915-1989), va ser un reconegut compositor de música de Moros i Cristians, pianista i arranador, va seguir els passos del seu pare tocant als cines i locals d'Oliva. Una de les obres que va adaptar va ser el *vals-boston* de Rafael Esteve per a banda i trombó solista titulat *Olimpia* (1929). Aquesta peça

estava dedicada al Teatre Olímpia d'Oliva, on tantes vegades havien actuat. Però, sens dubte, l'obra que més interessa és un pasdoble del catàleg de Rafael Esteve amb el títol *Aguas Potables*. Desafortunadament, aquesta peça no es conserva però mostra la importància de l'esdeveniment per al poble i el significat de la música en la celebració. L'únic pasdoble al que s'ha tingut accés amb un títol similar prové de Vila-real, compost per José Goterris i dedicat a Vicente Amorós, qui va portar l'aigua potable a la ciutat castellonenca en 1899.³ A partir del catàleg d'aquest autor, la peça podria datar-se entre els anys 10 i 20 del segle XX. Aquesta època resulta molt interessant perquè coincideix també amb la celebració de les primeres festes de Moros i Cristians, i caldria seguir fent recerca sobre la hipòtesi que Rafael Esteve haguera pogut compondre alguna peça o portar música de Muro a les festes d'Oliva.

3. LA HISTÒRIA CONEGUDA

La història antiga de la banda d'Oliva que oficialment es coneix i se sol reproduir és, a grans trets, la síntesi que Eduardo Borràs va escriure en la revista *Sant'Ana* en 1963 (núm. 10, p. 12). En «La tradició musical de Oliva», Borràs narra els orígens en el segle XIX amb una banda municipal amb Severino Guixot i Francisco Beneyto, ambdós d'Oliva, com a directors. Borràs parla de l'època daurada a partir de l'any 1903, amb el mestre José Mafé. Aquest va ser també director de les bandes de l'Ateneu Musical de Cullera, Alginet, Unió Musical de Montroi o l'Agrupació Artístico Musical «El Trabajo» de Xixona. Sens dubte, la trajectòria de Mafé i les notícies que han arribat sobre aquest músic, demostren que la banda d'Oliva hauria arribat a tindre un prestigi considerable en aquell temps. En 1904, la banda va participar en els certàmens de València —establert en el marc de la Fira de Juliol des de 1886— i també a Ondara. Borràs enumera alguns dels músics que van sorgir arran de l'impuls i l'entusiasme que la banda de música i el seu director estaven aportant. La banda era, com en la majoria de poblacions amb una banda destacable, la millor ambaixadora de la ciutat: els músics exportaven la marca local (Asensi, 2013; 2017).

D'altra banda, en una entrevista a Juan Ponzoda Gisbert en la revista *Sant'Ana* de 1965 (núm. 34-35, p. 4), es revelen unes altres dades

3. Vull agrair aquesta informació i l'accés a les partitures a Isabel Bolinches.

menys conegudes que poden ajudar a concretar millor la història de la música de banda a Oliva. Comenta Ponzoda que Mafé «logró con ayuda del Ayuntamiento y algunos próceres hombres de primeros de siglo, crear una Banda de música, con carácter municipal, recogiendo la afición que despertó a fines del siglo XIX». Recordra que després, a pesar dels mals moments, es va sostindre amb la creació d'una escola de música municipal encapçalada per Antonio Parra. I va ser en 1922 quan es va crear la Sociedad Artística Musical, «que adquirió verdadera importancia, invitando a don Rafael Esteve, porfiado y voluntarioso músico, a que se hiciera cargo de la afición de referencia». Ponzoda, per tant, podria aportar algunes referències més exactes del que fins ara es coneixia.

Un dels directors que no recullen ni la crònica de Borràs ni l'entrevista a Ponzoda va ser Mariano Pérez Sánchez (1886-1946) que va oposar i guanyar la plaça a la banda municipal al febrer de 1909 (*El Pueblo*, 25 de febrer de 1909; García Ballesteros, 1996, 164).⁴ Sembla ser que la situació política li era poc favorable i l'objectiu final era poder anar a treballar a València. S'interpreta aquesta afirmació a partir de cartes a la família, amics i la seua editorial Erviti, algunes d'elles ensobrades amb el distintiu del Círculo Modernista de Oliva. A l'abril de 1910, ja no era director i el secretari municipal, en nom de l'alcalde, li reclama uns deutes amb ciutadans d'Oliva i li transmet que encara ha de cobrar de l'ajuntament els darrers sous. Durant aquesta breu estada, Pérez Sánchez va compondre diverses obres per a teatre musical i un pasdoble amb el títol *Oliva* (García Ballesteros, 1996, 489 i 555), del qual, desafortunadament, només es conserven les partel·les de Clarinet 1r, Fiscorn 2n i Trombó 2n.

Eduardo Borràs continua la seua síntesi amb les paraules «muy humano es que este florecimiento musical, esta época de esplendor que tuvo nuestra Banda dirigida por don José Mafé, decayera al cabo de algun tiempo». Sens dubte, aquestes paraules fan referència al període posterior de Mafé, tal vegada coincidint amb Mariano Pérez i successors. I continua enunciant el que s'ha mostrat anteriorment sobre el mestre Rafael Esteve. En els paràgrafs anteriors, s'ha comentat breument la història de la banda fins als anys 30 del segle XX. Borràs no fa esment

4. Vull agrair les dades sobre Mariano Pérez Sánchez a Marcial García Ballesteros.

de la banda fins a l'any a 1947, quan «tras diverses vicisitudes» torna a tindre activitat amb el nom de Agrupación Musical «El Rebollet». No obstant això, en les cròniques de la revista *Patria Chica* es poden trobar algunes notícies musicals, com, per exemple, la celebració de la missa de la Verge del Rebollet de 1932, amb «gran orquesta interpretándose la partitura en *la* del maestro Giner, el “Bone Pastor” de [Hilarión] Es-lava y el “Tota Pulchra” de [Juan Bautista] Guzmán» (*Patria Chica*, 35, 1932, 3). El mateix any hi va haver una «velada literaria musical» de la mà d'«el señor [Antonio] Parra» —*el Seguet* de Parra—. O una resolució del ple consistorial per a facultar l'alcalde a triar un auxiliar per a l'escola municipal de música que dirigia el mateix Antonio Parra (*Patria Chica*, 38, 1932, 3). L'elegit va ser Bautista Ponzoda Gilabert (*Patria Chica*, 39, 1932, 3).

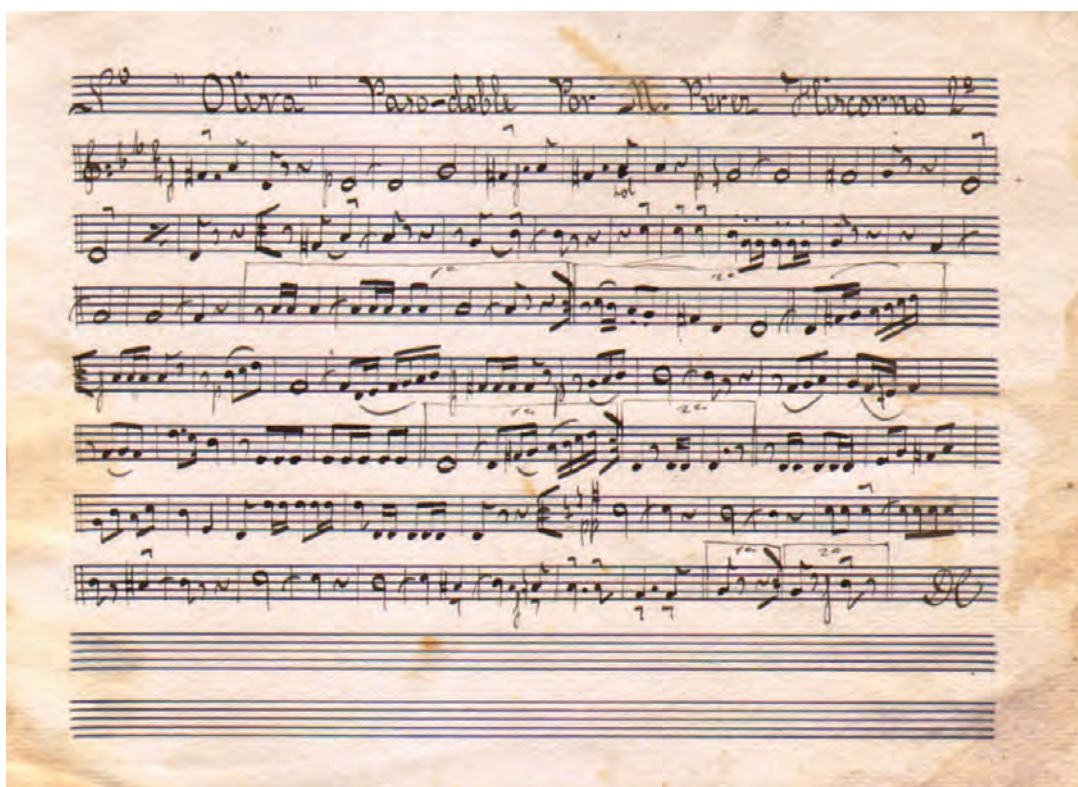

Foto 5. Part de Fiscorn 2n del pasdoble *Oliva*, de Mariano Pérez Sánchez.

Sens dubte, havent-hi una escola de música municipal i el Colegio Politécnico Gregorio Mayans, que també oferia classes de música entre les seues matèries, la vida musical a Oliva durant els primers anys de

la dècada dels 30 degué ser bastant activa. Aquests moviments anirien en sintonia amb la nova política educativa impulsats en la II República, on la música tenia un paper important en l'educació (López Casanova, 2002; Gimeno, 2011). Seria molt interessant aprofundir des de l'òptica musicològica, en aquest període que s'ha demostrat clau, per a entendre com van esdevindre les bandes de música en els anys següents i en la postguerra (De la Ossa, 2018; Parralejo, 2015; Rincón Rodríguez, 2019; Oriola, 2017).

4. LA REFUNDACIÓ DE LA BANDA

Eduardo Borràs, en el text ja citat, narra la refundació de la banda de música com a Agrupación Musical «El Rebollet» amb els noms de Juan Baustista Ponzoda, que «agrupó a unos cuantos simpatizantes y a otros auténticos aficionados —entre los que justo es mencionar a los Oltra»—. El director de la banda va ser Teodoro Castellano Bay. Aquest músic d'Oliva, pianista de formació i habitual —com també alguns dels altres músics citats— de cafès i cinemes, va tindre una trajectòria professional molt àmplia. Va ser un reconegut mestre de piano, com ho recordava, entre d'altres, Ferrer Ferran (de Castro, 2015), i moltes de les seues obres líriques i de música lleugera apareixen llistades en les inscripcions d'obres en el *Boletín Oficial del Estado*. Aquestes obres estan recollides en els *Documents de Recerca (DR-2019-2. Teodoro Castellano Bay)*. D'aquest compositor, també es conserva la seua biblioteca personal i, sens dubte, mereix un estudi integral de la seua aportació a la vida musical valenciana del segle xx. Castellano va ser director de la banda d'Oliva només uns pocs anys. Tot i això, «la Banda pudo dar otra vez Conciertos con repertorio de obras clásicas y zarzuelas, pese a que se disponía —y se dispone— de unos instrumentos de calidad muy deficiente». Continua escrivint Borràs que:

la enfermedad apartó al señor Castellano de la dirección de nuestra Banda y desde ese momento la dirige habitualment don Juan Baustista Ponzoda a quien se debe el haver vencido el desánimo de músicos y aficionados, y por lo tanto el «milagro» de que la Banda aún perviva en medio de un conjunto de circunstancias advesas que todos conocemos.

L'altra versió que ha arribat és a partir de l'entrevista citada a Juan Ponzoda:

«los que quedaron», no podían consentir que el espíritu musical olivense yaciera en un sueño de muerte, por lo que, aquellos que pertenecieron como ejecutantes de las antiguas bandas, se reunieron, logrando despertar de aquel letargo a todo un pueblo, culminando su escuerzo en la creación de una nueva Banda —año 1947— al frente de la cual se puso el director y compositor, hijo de Oliva, don Teodoro Castellano: se suavizaron antiguas asperezas, se dio empuje al aliento artístico y se consiguieron magníficos ejecutantes. El señor Castellano enfermó y tuvo que abandonar lo que creara con tanto sacrificio y trabajo. Todo hubiera terminado, si hombres abnegados, entre los que debo citar a don Paco Salabert, don Eduardo Borrás y a mi padre, no hubieran recogido y mimado los restos de la última banda, que aún «colea» y labora.

Aquest text mostra molta informació rellevant sobre les bandes de música que hi va haver a Oliva. És molt probable que les desavinences foren pròpies de les ideologies polítiques, com havia passat a moltes poblacions valencianes. També és interessant veure la visió de Ponzoda sobre les tres persones que es van fer càrrec de la banda. El seu pare, Juan Baustista Ponzoda, va ser qui va succeir Castellano. La darrera fotografia (veg. foto 6),⁵ datada en 1949, mostra la banda de música en el pati de l'Hort de Palau. El text següent acompanya la fotografia:

A [Eduardo] Borrás Malonda en prueba de agradecimiento por su [*il·legible*] ayuda en pro del arte y del engrandecimiento de la [*il·legible*]. Cariñosamente todos y tu hermano con mayor afecto. Nov. 1949.⁶

Com comentava Ponzoda en l'entrevista, Eduardo Borràs va ser un dels artífexs de la refundació de la banda i una de les persones que van tindre més vinculació amb el món bandístic del moment. Francisco Esteve Pastor li va dedicar un pasdoble amb el títol homònim i que va ser

5. Vull agrair la fotografia a Elena Morell, el pare de la qual tocava a la banda.

6. El text que apareix entre claudàtors no s'ha pogut transcriure.

guardonar amb el 2n premi del X Festival de Música Festera d'Alcoi en 1973. Actualment, aquest pasdoble té una consideració molt significativa per a la Banda de Música d'Oliva.

Foto 6. La Banda de Música d'Oliva en 1949.

5. CONCLUSIONS

Aquest breu repàs sobre la música de banda a Oliva, des de finals del segle XIX fins a la meitat del segle XX, és només una petita aproximació al moviment bandístic a Oliva, de la qual és hereva a la ciutat l'actual Associació Artístico-Musical d'Oliva. Per tot allò mostrat i la documentació conservada, la vida musical olivera va ser molt rica i és, encara, un camp de treball inexplorat que ens ajudaria a conèixer millor la vida cultural i social de la ciutat. La banda era, i és, només una part d'aquesta vida musical i seria bo aprofundir en aquests tipus d'estudis i aprofitar el «factor humà» de les societats musicals que encara recorda, per a fer recull de memòries i vivències per tal de poder escriure una història de la música a Oliva. Per suposat, hi ha encara algunes pàgines de les revistes mencionades *Patria Chica* i *Sant'Ana* amb rics detalls

sobre esdeveniments musicals que caldria analitzar i estudiar, així com una altra documentació institucional i particular, premsa escrita, entrevistes a protagonistes i referències indirectes. Aquest, per tant, pretén ser només un punt d'inici perquè qui puga estar interessat a estudiar la música de banda o els moviments bandístics a Oliva tinga algun referent per on començar.

BIBLIOGRAFIA

- ASENSI SILVESTRE, E. (2013): *Música, mestre!: Les bandes valencianes en el tombant del segle XIX*, València: Publicacions de la Universitat de València.
- (2017): *Bandes i bàndols: les arrels del fenomen musical lliurià*, València: Universitat de València.
- ASTRUELLS MORENO, S. (2003): «La Banda Municipal de Valencia y su aportación a la historia de la música valenciana», dins *Revista de Musicología*, 26 (2), pp. 706-708.
- BOTELLA NICOLÁS, A. M. (2014): «Fuentes bibliográficas para el estudio de la música de Moros y Cristianos», dins *Revista de Folklore*, 384, pp. 28-38.
- CASTRO SANZ, I. de (2015): *La magia de la música (entrevista a Ferrer Ferran)* [en línia].
<<https://www.universidadviu.es/la-magia-de-la-musica/>>
- CLIMENT BARBER, J. (1989): *Historia de la Música Valenciana*, València: Rivera Mota.
- D. A. (1988): *Iniciación a la Historia de Oliva*, Oliva: Publicaciones del Ayuntamiento de Oliva.
- D. A. (2002): *Historia de la Música Catalana, Valenciana i Balear*, vols. IV, V i VI, Barcelona: Edicions 62.
- ESCRIVÀ-LLORCA, F. (2019a): *DC-2019-1 (Juan Gascó Camarena)* [en línia].
<<http://bit.ly/2EebpaJ>>
- (2019b): *DC-2019-2 (Teodoro Castellano Bay)* [en línia].
<<http://bit.ly/2IRuD88>>
- (2020): «Les obres de Rafael Esteve Nicolau i Francisco Esteve Pastor als arxius d'Oliva», dins *Actes del I Congrés Música*

- a la Llum*, València: Institut Valencià de Cultura [publicació prevista].
- GIMENO PERELLÓ, J. (2011): «Esbozo de una utopía: las Misiones Pedagógicas de la II República española (1931-1939)», dins *Nuevo derecho*, 6 (8), pp. 175-192.
- LÓPEZ CASANOVA, M. B. (2002): «La política educativo-musical en España durante la Segunda República», dins *Música y educación: Revista trimestral de pedagogía musical*, 15 (50), pp. 15-26.
- ORIOLA VELLÓ, F. (2014): «Las bandas militares en la España de la Restauración (1875-1931)», dins *Nassarre: Revista aragonesa de musicología*, 30 (1), pp. 163-194.
- (2015): «La legislación de las bandas militares en la Valencia del Ochocientos», dins *Quadrivium. Revista de Musicología*, 6, pp. 1-18.
- (2017): «Las bandas militares y la II República española (1931-1936)», dins *Nassarre: Revista aragonesa de musicología*, 33 (1), pp. 203-223.
- RINCÓN RODRÍGUEZ, N. (2019): «Fastos tricolor. La contribución de las bandas de música en las políticas de conmemoración de la segunda república española», dins *Bandas de música: Contextos interpretativos y repertorios*, Granada: Editorial Libargo, pp. 221-247.
- RUIZ DE LIHORY, J. (1903): *La música en Valencia. Diccionario Biográfico y Crítico*, València: Establecimiento Tipográfico Doménech.

SOLDATS OLIVERS A LA GUERRA DE CUBA (1895-1898)

DOMÉNEC-XAVIER CANYAMÀS I VALLCANERA
Historiador local

1. INTRODUCCIÓ

És en l'època de la Restauració borbònica quan s'esdevé la guerra per la independència cubana, entre els anys 1895 i 1898, coneguda com la guerra de la Independència o guerra del 95. Tanmateix, la lluita independentista havia començat molts anys abans a l'illa, però fou l'entrada dels Estats Units en el conflicte l'any 1898 (guerra Hispanonord-americana) el fet que va inclinar la balança en favor dels revolucionaris i mostrava a Espanya el punt final del seu passat colonial. L'estudi d'aquest capítol de la nostra història resulta senzill, per tal com els fets són bastant recents i la informació abundant. No obstant això, per a conèixer com va incidir aquest episodi bèl·lic en la vida de certs veïns d'Oliva necessitàvem alguna cosa més que llegir o estudiar: calia arromangar-nos i posar mans a l'obra. L'any 2015, la Real Acadèmia de Cultura Valenciana va elaborar un treball sobre les víctimes valencianes de la guerra cubana. Açò ens facilitava moltíssim la tasca, però també havíem d'indagar per diferents fonts i arxius a fi de completar, tot el que es pogués, l'objectiu proposat. Finalment, hem recopilat un sarpat de dades que considerem interessants i mereixedores de ser compartides. El resultat, així doncs, l'exposem a continuació.

2. ESPANYA A LA SEGONA MEITAT DEL SEGLE XIX

2.1 CRISI POLÍTICA I DECADÈNCIA D'UN IMPERI

Una sublevació militar al setembre de 1868, anomenada *La Gloriosa*, posava el punt final al regnat d'Isabel II (mare del futur rei Alfons XII) i la seua sortida cap a l'exili francès. L'aixecament, liderat pels generals Joan Prim i Francisco Serrano, es va iniciar a Cadis amb el pronunciament militar de l'almirall Juan Bautista Topete i donà inici al Sexenni Revolucionari o Democràtic.

El nou període polític s'inicià amb la regència de Serrano i continuà amb el regnat d'Amadeu I qui, davant la ingovernabilitat d'Espanya, va abdicar en 1873.¹ Amb açò, s'obria pas la Primera República, la qual finaria en 1874 amb el pronunciament del general Martínez Campos i el regrés al tron dels Borbons. Aleshores, començava a Espanya l'època de la Restauració borbònica, un període que abraçà el regnat d'Alfons XII, la regència de Maria Cristina d'Àustria —en quedar vídua del monarca— i el posterior ascens al tron del seu fill d'Alfons XIII.² La Restauració acabà en 1931 amb la proclamació de la Segona República.

3. CUBA: TRENTA ANYS DE LLUITA PER LA INDEPENDÈNCIA

3.1 EL SENTIMENT NACIONALISTA I LES CONSEQÜÈNCIES

A les acaballes del segle XIX, l'imperi colonial espanyol quedava reduït a Cuba, Puerto Rico i les Filipines. Cuba estava en mans d'una burgesia hispana formada per comerciants i terratinents enriquits amb el comerç de café, tabac i sucre, i que aspiraven a una major autonomia política que els permetera, entre altres coses, el comerç amb els Estats Units. Aquest serà el terreny on germinarà el sentiment nacionalista que, amb el triomf de la revolució *gloriosa* a Espanya, iniciarà a ultramar les primeres mobilitzacions.

A l'octubre de 1868, es produeix a l'illa una insurrecció anticolonial auspiciada pel latifundista i líder independentista Carlos Manuel Céspedes. Era l'inici de la guerra del 68 o guerra dels Deu Anys, ja que els enfrontaments entre revolucionaris i l'Exèrcit espanyol es van mantenir fins al febrer de 1878. L'aixecament separatista tenia com a objectius principals la independència de Cuba i l'abolició de l'esclavitud. Molts xicotets propietaris van alliberar els seus esclaus per a sumar-los a la causa.

1. Amadeu de Savoia, duc d'Aosta, havia estat elegit rei per les Corts espanyoles durant el Sexenni Revolucionari. El seu principal valedor va ser el general Prim, contrari a la tornada dels Borbons. L'assassinat de Prim, juntament amb la crisi política que vivia la nació, van ser determinants per a abatre el seu curt regnat.

2. Quan Alfons XII va morir a l'edat de vint-i-set anys de tuberculosi, la reina Maria Cristina estava encinta del príncep hereu Alfons. Aleshores, la reina va assumir la regència fins que el seu fill fou declarat major d'edat en complir els setze anys.

La prolongació del conflicte i la crisi interna del bàndol independentista van fer malbé la moral de l'exèrcit d'alliberació, el qual hagué de pactar un tractat de pau amb el Govern de Madrid, anomenat Conveni de Zanjón, que atorgava a l'illa avanços en matèria d'autonomia política. No obstant això, la frustració dels cubans pels incompliments de la metròpoli dels acords pactats van desembocar en nous combats al crit d'«independència o mort!». El conflicte, conegut com la «guerra Chiquita», s'inicià en 1879 i va acabar amb la capitulació dels revolucionaris a la darreria de 1880.

La flama per la independència, però, continuava viva en el cor dels cubans malgrat haver-se abolit l'esclavitud en 1880. En 1892, José Martí, un intel·lectual fill d'espanyols, va fundar el Partit Revolucionari Cubà, germen de la guerra del 95. Martí havia estat exiliat als Estats Units, on bona part de la seua tasca la dedicà a buscar suport per a la causa independentista. Els nord-americans, que en un principi s'havien mantingut en terreny neutral, consideraven les Antilles dins la seua àrea d'expansió natural; per tant, els seus interessos i prioritats se centraven en les colònies espanyoles. Els Estats Units havien intentat comprar Cuba a Espanya, però les ofertes havien estat rebutjades, considerant la riquesa econòmica de l'illa i el prestigi nacional que suposava el manteniment de les colònies. En 1893, el polític liberal Antonio Maura, ministre d'Ultramar, va proposar un projecte d'estatut per a atorgar major autonomia a Cuba i Puerto Rico, però la iniciativa fou rebutjada pel parlament espanyol.

3.2 NOU ESCLAT INDEPENDENTISTA: LA GUERRA DEL 95

La insurrecció de 1895, comandada per José Martí en companyia dels revolucionaris Máximo Gómez i Antonio Maceo, suposava l'inici d'un nou enfrontament bèl·lic; però ara, els Estats Units anaven a donar suport als insurrectes.

Amb l'inici de la guerra, el president del Consell de Ministres, Práxedes Mateo Sagasta, va presentar la dimissió i fou substituït pel conservador Antonio Cánovas del Castillo, qui va nomenar el general Valeriano Weyler nou capità general de Cuba. A Espanya, la marxa de les tropes cap al Carib anaven acompanyades d'exaltacions patriòtiques no gens compartides per les classes populars. L'orgull patri aflorava en

l'Exèrcit, l'Església catòlica i els sectors més conservadors de la societat, tots ells instal·lats en la concepció d'una «Espanya imperial» bastida més per la fe cristiana que per les armes.

Entre 1895 i 1896, la guerra evolucionà favorablement als interessos espanyols, però les mesures disposades per Weyler a l'illa, com ara la de concentrar la població rural, van provocar greus efectes sobre els camperols, amb un augment de la mortalitat a causa de les malalties i la fam.

El 8 d'agost de 1897 fou assassinat el president Cánovas. El poder, després d'estar dos mesos en mans del general Azcárraga, tornà a mans del liberal Sagasta. Ràpidament, aquest va substituir Weyler pel general Ramón Blanco en un intent de suavitzar les conseqüències que les accions militars de Weyler havien provocat en la població civil. La nova política de Sagasta es basava a reduir l'activitat militar i atorgar un estatut d'autonomia a l'illa.

3.3 ELS ESTATS UNITS ENTREN EN LA GUERRA

El Senat dels Estats Units va aprovar en 1897 una proposició que reconeixia el dret dels cubans a la lluita. Per primera vegada, els nord-americans abandonaven la neutralitat i donaven suport econòmic a la insurrecció. El president William McKinley feu una nova oferta de 300 milions de dòlars per l'illa, però Espanya la rebutjà.

L'any 1898 la situació va capgirar radicalment amb l'entrada dels Estats Units en la guerra. Els ianquis desitjaven el control de les colònies espanyoles i el detonant fou l'explosió, el 15 de febrer, del cuirassat nord-americà *USS Maine* al port de l'Havana, que provocà més de dos-cents seixanta morts.³ El vaixell havia acudit a l'illa en defensa dels interessos nord-americans. Ràpidament, la premsa i el govern nord-americans culpaven Espanya de l'incident i li exigiren la immediata retirada de Cuba, però el govern espanyol va respondre amb una declaració de guerra per invasió del seu territori. Amb l'inici del conflicte amb els Estats Units, uns altres territoris colonials espanyols, com Puerto Rico, Filipines i l'illa de Guam, es veurien afectats.

3. Les investigacions posteriors, a fi d'aclarir l'explosió del cuirassat, apunten a un accident. Si bé la causa que provocà la deflagració és incerta, tot indica que el seu origen caldria situar-lo als magatzems de municions del vaixell.

A Espanya, la guerra amb els ianquis va despertar un clima d'eufòria nacional, ningú no dubtava d'una victòria sobre l'enemic. Fins i tot, el Govern de la nació menysvalorava el potencial bèl·lic nord-americà. Amb la declaració de guerra al mes d'abril, Espanya envià vaixells de reforç a Cuba i les Filipines. L'1 de maig, la flota espanyola va ser derrotada a Cavite, Filipines. El 3 de juliol es produí una batalla naval decisiva a Santiago de Cuba, i novament la flota espanyola, comandada per l'almirall Pascual Cervera, fou arrasada. Cervera sabia de la superioritat de les naus nord-americanes i fer sortir les naus espanyoles del port de Santiago, per a topar-se amb la flota enemiga, era una mena de suïcidi, però va haver d'acatar les ordres del capità general d'abandonar el port. El combat va durar quatre hores. Espanya va perdre quatre vaixells i tres-cents quaranta-tres homes; per contra, els nord-americans només van comptabilitzar un mort.

La batalla naval de Santiago de Cuba va suposar el final d'una guerra desigual. Al mes de desembre de 1898, es va signar un acord de pau: el tractat de París, en el qual Espanya renunciava a Cuba i cedia als Estats Units la sobirania de Puerto Rico, Filipines i l'illa de Guam.

4. LA SOLDADSCA I EL SEU DESTÍ

4.1 EL SERVEI MILITAR OBLIGATORI I LES QUINTES

Les Corts de Cadis van incloure en la Constitució de 1812 l'obligatorietat dels espanyols a incorporar-se al servei militar en la forma legalment establida. Amb tot, la realitat no era així, puix que hi havia un reduït ventall d'ocupacions que permetien exonerar del seu compliment. Fou a partir de 1837 quan la norma va abolir les exempcions gratuïtes i les reemplaçà per la redempció i la substitució, la qual cosa obria la possibilitat a les classes més adinerades d'evitar la seua incorporació a files amb el pagament d'una determinada quantitat de diners.

L'any 1885, el Govern va aprovar la Ley de Reclutamiento y Reemplazo del Ejército,⁴ coneguda com a «Ley de Quintas». La nova norma disposava un servei militar obligatori amb una durada de dotze anys, sis dels quals havien de correspondre al servei actiu i la resta en la reserva. Els mossos eren reclutats quan complien els vint anys i només podien

4. *La Gaceta de Madrid*, 13 de juliol de 1885.

evitar l'entrada en l'Exèrcit d'acord amb les formes estipulades en la llei, com ara: per excedent de contingent, per redempció en metàl·lic o substitució individual, per raons familiars o per no arribar a la talla mínima requerida. En 1896, en plena guerra per la independència cubana, la legislació va ser modificada i la incorporació a la milícia activa incloïa els mossos de dènou anys.⁵

A partir de 1885, el reclutament es feu per «quintes»; és a dir, la incorporació a files d'una cinquena part dels joves en edat militar, tot mitjançant un sorteig públic que se celebrava als ajuntaments el segon diumenge de desembre. En 1896, aquesta data es va canviar al segon diumenge de febrer. El susdit sorteig començava a les set del matí i continuava fins que acabés, però es permetia suspendre'l durant una hora després del migdia. S'efectuava emprant dos bombos, un dels quals contenia les boles amb els noms dels joves i l'altre amb els números. L'extracció corresponia a dos xiquets amb una edat no superior als deu anys. Finalitzat el sorteig, el secretari de la comissió encarregada de les diligències alçava acta i, després de llegir-la en veu alta, la signava juntament amb la resta de membres de la comissió.

Amb açò, la sort decidia el destí dels joves. Si per a uns el sorteig suposava un dia d'alegria immensa pel fet d'escapolir-se de la «quinta», per a uns altres esdevenia una jornada negra que calia mitigar al caliu familiar. Veritablement, el servei militar era una desgràcia afegida que punyia els més humils.

4.2 LA REDEMPCIÓ I LA SUBSTITUCIÓ

Paradoxalment, allò que decidien els governants i les classes dominants anava a recaure sobre l'estrat social més desafavorit. Complir amb la pàtria era cosa de pobres, ja que aquests no podien pagar la redempció que els deslliurara de la milícia. Endemés, en esclatar la guerra per la independència cubana en 1895, anar a l'Exèrcit era marxar cap a una mort quasi segura.

Com hem dit, d'entre els supòsits que permetien eludir la incorporació a files hi havia la redempció en metàl·lic. La llei del 1885 establia les quantitats a sufragar amb tal fi: 1.500 pessetes (6.000 reals) si la destinació era la Península, i 2.000 pessetes (8.000 reals) si era a ultramar.

5. *La Gaceta de Madrid*, 23 d'octubre de 1896.

A més, se'n permetia la substitució, que consistia a incorporar a files un mosso en el lloc d'un germà si ambdós ho sol·licitaven.

A últims del segle XIX, el jornal d'un llaurador a l'Espanya perifèrica oscil·lava entre 1 i 1,30 pessetes diàries. Reunir les 2.000 pessetes necessàries per a evitar un destí a ultramar suposava per a la classe obrera quatre o cinc anys de treball. Així doncs, pagar la redempció només estava a l'abast de les classes benestants. Amb l'inici de la guerra en 1895, aquest «privilegi» de la societat caciquil huitcentista va ser fortament rebutjat pel poble en general i els sectors més progressistes. Hom considerava que la defensa nacional corresponia a tots els ciutadans per igual i que era injust que només els fills dels pobres hagueren de lluitar, o inclús morir, en una guerra que consideraven aliena. Vegem-ne un exemple d'oposició ferma a la situació imperant de llavors, en paraules de l'escriptor Vicente Blasco Ibáñez:

[...] allá va con rumbo a las Antillas nuestra juventud robusta, arrancada al trabajo de los campos, a la industria de las ciudades, para caer exánime en la manigua o en el lecho caliente y apestado aún por el último moribundo, llamando en vano a la madre separada de ellos por miles de leguas. [...] Los que cobran los pingües sueldos de Cuba; los que por su nacimiento están seguros de que en caso de ruina el gobierno les dará algún puesto en las Antillas de esos que permiten hacer milagros; las gentes pudientes que por obra y gracia de seis mil reales tiene la generosidad de renunciar al alto honor de servir a la patria, fueron los que con más puntualidad acudieron a despedir a esos humildes obreros, enfundados en un uniforme, respetable, sí, porque es la vestidura reservada a los parias, a los pobres, a los desgraciados. No pueden quejarse esos infelices que se alejan con rumbo a la muerte. En la orilla estaban las madres y las hermanas conteniendo los sollozos [...]. Y los que sobrevivan [...] si quedan inválidos pueden aprender a tocar la guitarra para pedir una caridad a cualquiera de esas familias enriquecidas en Cuba, y si es posible que desde sus carruajes les arrojen dos céntimos.⁶

Ayer, aglomerado en lanchones y subiendo las empinadas escalerillas de los costados, iba entrando en el buque el re-

6. *El Pueblo*, «El rebaño gris», 9 de març del 1895.

baño gris, la cohorte de desgraciados que no tienen padres ni seis mil reales, ni cacique que les proteja, y que víctimas del desbarajuste nacional y de absurdos privilegios, marchan a la guerra para derramar su sangre por esa integridad nacional que sólo parece interesar a los pobres.⁷

Una de les maneres que tenien els pobres d'evitar el servei militar era fugir d'Espanya, o siga, desertar. Estem segurs que alguns joves degueren prendre aquest camí en conèixer el dia a dia de les tropes destinades a Cuba. El càstig per a un pròfug, en cas de ser enxampat, era important: assumir el cost econòmic causat per a la seua detenció i ser destinat a ultramar pel temps establert en la llei incrementat en dos anys de servei actiu. Vegem novament el que Blasco Ibáñez publicava sobre el cost humà que suposava la guerra:

Terrible es para España la guerra que sostiene en Cuba; sacrificios sobrehumanos y torrentes de sangre nos cuesta el mantener la bandera nacional en aquella isla; verdadera Barataria, a la que han ido a enriquecerse todos los Sanchos más o menos maliciosos de la restauración; pero tras tantas desdichas, también se ocultan magníficos negocios [...]. Vayan tranquilos los infelices reclutas a morir en Cuba. Su triste suerte podrá sumir en eterno dolor a sus familias [...].⁸

4.3 A LA RECERCA DELS COMBATENTS OLIVERS

No sabem el nombre exacte de soldats olivers que van marxar a lluitar a Cuba. La informació publicada per la Real Acadèmia de Cultura Valenciana, juntament amb una altra extreta de *La Gaceta de Madrid*, *El Imparcial* i el *Diario Oficial del Ministerio de la Guerra*, l'hem complementada amb la dels arxius parroquials d'Oliva. Al capdavant, hem pogut recuperar els noms de trenta-quatre infortunats que van patir la seua desventura a l'illa caribenya. Tots ells joves en edat militar, als qui el conflicte bèl·lic afectaria en major o menor mesura.

Durant els tres anys de guerra, Espanya va mobilitzar al voltant de dos-cents mil soldats, una quarta part dels quals va morir a les Antilles,

7. *El Pueblo*, «Que vayan todos: pobres y ricos», 5 de setembre de 1896.

8. *El Pueblo*, «¿A quién aprovecha?», 11 d'octubre de 1895.

principalment a causa de la febre groga i altres malalties com el tifus, paludisme, tuberculosi... De la nòmina de trenta-quatre olivers que hem recuperat i que van participar en la guerra, vint-i-dos van morir a l'illa: vint per malalties i tan sols dos en combat. La informació recollida respecte dels morts l'hem inclosa en l'«Annex I». Tenint en compte les xifres abans exposades, i considerant un 25% de mortalitat, estímem que d'Oliva pogueren marxar a la guerra una huitantena d'homes. En 1897, la ciutat tenia 7.928 habitants censats.⁹

Les malalties patides pels soldats, agreujades per les condicions de vida que hagueren de suportar, van resultar letals en la majoria dels casos. Sens dubte, la febre groga fou la gran enemiga de les tropes. Aquesta malaltia maligna d'origen víric, també anomenada *vómito negro*, la transmet un mosquit i causa trastorns digestius, hemorràgies i icterícia. Les víctimes eren inhumades en fosses comunes, tant a Cuba com a la Península, ja que bastants dels repatriats per motius de salut no pogueren recuperar-se i acabaren exhalant l'ànima. La febre groga va ser la causa de la mort d'almenys onze dels vint-i-dos olivers identificats que finaren a Cuba.

No tots els soldats morts que presentem en l'«Annex I» eren nascuts a Oliva. Sembla que n'hi havia de forasters que residien ací, en complir l'edat militar per a allistar-se. Dels vint-i-dos enumerats, hem trobat als arxius parroquials informació personal i familiar de díhuit, la qual hem inclòs al dit annex a fi d'ampliar la coneixença sobre aquests. Cal dir que catorze eren parroquians de Sant Roc i quatre de Santa Maria. En la relació podem veure que els més joves pertanyien a la quinta de 1876 i llurs edats anaven dels dènou fins als vint-i-cinc anys. El més pipiol, Miguel Mengual, encara no havia complit els vint anys quan va morir a l'Havana al desembre de 1896.

Particularment dolorosa per a la família degué resultar la mort dels germans Sebastià Benavent, ambdós per malaltia. Si ser pobre ja era suficient desgràcia, patir la mort de dos fills en la guerra fou el preu afegit que van haver de pagar Francisco Sebastià i Francisca Benavent, pares dels malaurats. A més a més, les restes dels joves havien quedat al Carib i la família mai no comptaria amb un lloc on oferir-los el plor.

9. Instituto Nacional de Estadística (INE) [en línia].

<<https://www.ine.es/inebaseweb/pdfDispacher.do?td=194238&ext=.pdf>> [consulta: 3 gener 2019]

Com ja sabem, amb l'entrada dels Estats Units en la guerra, el conflicte es va estendre a les Filipines, un altre reducte colonial espanyol. *La Gaceta de Madrid* publicava al març de 1900 la mort allà d'un soldat d'Oliva, dit Francisco Fraichosa. La causa esmentada era malaltia o accident, i va ocórrer a Lucena (Tabayas). Aquest militar pertanyia a l'arma d'Infanteria i estava destinat al Regiment de Caçadors núm. 12. Com que no hem trobat informació parroquial d'ell a Oliva, pensem que devia ser nascut en una altra població.

Al capdavall, ens resulta realment trist veure com desenes de milers de joves innocents morien, en la flor de la vida, de manera injusta per culpa d'uns governants afectats de «locura patriotera», com deia Blasco Ibáñez, i només preocupats a defensar amb vides humanes l'interès econòmic d'un grapat de privilegiats. Més de cinquanta mil soldats espanyols van perir en una guerra que finalment provocaria al voltant de quatre-centes mil víctimes mortals.

4.4 FINAL DE LA GUERRA I REPATRIACIÓ

En els transatlàntics de vapor, regressaven els malalts i supervivents als ports de Cadis, Vigo, La Corunya, Santander, Barcelona, Cartagena, Màlaga o València. Ho feien en unes condicions deplorables que omplien de vergonya la societat espanyola. Aleshores, s'obrien donacions per tal de socórrer els miserables i oferir-los un mínim de dignitat. El diari *El Imparcial* informava puntualment de les ajudes que gestionava a favor dels repatriats. Com a exemple, mencionarem la roba i les 15 pessetes que lliuraren a l'oliver Salvador Llidó Mayans en desembarcar a Barcelona al maig de 1897. Sobre l'aspecte físic que presentava un grup de retornats a La Corunya, llegim:

Sus cuerpos flácidos y escuetos cubiertos con andrajos les daban un aspecto repugnante hasta el horror y tristísimo hasta hacer derramar las lágrimas.¹⁰

També Blasco Ibáñez, des del seu posicionament crític amb la guerra, descrivia igualment la llastimosa aparença dels repatriats:

10. Diari *ABC* [en línia].

<https://www.abc.es/cultura/abci-fosas-comunes-soldados-espanoles-herida-abierta-guerra-cuba-201801021222_noticia.html> [consulta: 4 gener 2019]

Enflaquecidos, medio desnudos, sufriendo toda clase de necesidades, amontonados en el fondo del lúgubre y asfixiante sollado como los negros iban en las entrañas del bergantín negrero, han llegado a Cádiz los pobres defensores de la patria a bordo de un buque de esa Trasatlántica, empresa jesuítica que podía chapar de oro toda su flota con el dinero que le ha sacado a la nación española y el que le sacará.¹¹

Al novembre de 1898, el periòdic *El Imparcial* publicava una notícia sobre la mort a Cadis d'un soldat oliver:

En el Sanatorio de la Victoria ha fallecido el repatriado Vicente Morera Fernández, natural de Oliva (Valencia). A su entierro han asistido representaciones del elemento civil y militar, formando un numeroso acompañamiento presidido por las autoridades militares, eclesiásticas y el presidente de la Cruz Roja.¹²

Els malalts retornaven amb l'esperança de sanar, però alguns, davant la gravetat que presentaven, desitjaven morir en la terra on van nàixer, acompanyats pels seus familiars. Molts dels supervivents van quedar invàlids, com bé havia pronosticat Blasco Ibáñez, i els era impossible reincorporar-se als seus treballs quotidians. Així doncs, les conseqüències foren nefastes tant per a ells com per a les famílies, i principalment en l'aspecte econòmic.

Les fonts documentals de l'època ens permeten rescatar, per a la memòria, dotze militars d'Oliva que van ser repatriats a Espanya, però de segur que en foren molts més. La llista amb els seus noms i una altra informació adient l'hem incorporada en l'«Annex II». Entre els joves retornats, hi ha un de la quinta de 1878: Bartolomé Alemany. Aquest soldat encara no tenia vint anys quan fou repatriat, és a dir, a penes va estar uns mesos a Cuba, ja que, com hem dit, des de 1896 la incorporació a l'Exèrcit es feia en complir els dènou anys.

Els familiars dels caiguts en la guerra tenien dret a cobrar una pensió d'acord amb una llei aprovada en 1896, però no resultava gens fàcil assolir-la, puix que calia demostrar amb certesa la mort del subjecte, un

11. *El Pueblo*, «Cargamento de carne», 31 d'octubre de 1896.

12. *El Imparcial*, 30 de novembre de 1898.

obstacle difícil de superar en la majoria dels casos. En el *Diario Oficial del Ministerio de la Guerra*, figuren els drethavents de víctimes d'Oliva que van atényer una pensió. Finalment, només onze famílies se'n van beneficiar. Aquesta informació l'hem inserida en l'«Annex III».

5. LES ALBORS DEL SEGLE XX

5.1 DEL «MÁS SE PERDIÓ EN CUBA» AL CONFLICTE DEL RIF

Amb el canvi de centúria, la nació intentà recuperar-se del «Desastre del 98» mentre assumia la fi de segles d'imperialisme colonial. Malgrat la gran crisi moral i material que causà la guerra, el sistema polític es va mantenir ferm, encara que a la Península s'obria el front dels nacionalismes perifèrics. La decadència de la nació va ser assumida pels intel·lectuals de la Generació del 98; «me duele España» eren les paraules amb què Unamuno afrontava la nova realitat del país.

En 1902, Alfons XIII fou declarat major d'edat i assumí les funcions de cap d'Estat, que fins llavors havien estat en mans de sa mare, la regent Maria Cristina. El rei sabia quina havia de ser la seua tasca: «Yo me encuentro el país quebrantado por nuestras pasadas guerras, que anhela por un alguien que lo saque de esa situación [...]».¹³ Però, a banda de les descoratjadores circumstàncies que envoltaven la nació, el monarca reconeixia que el seu paper podia no ser determinant en la «nova» Espanya: «[...] pero yo también puedo ser un rey que no gobierne, que sea gobernado por sus ministros y por fin puesto en la frontera [...]».¹⁴ Profètiques van resultar les paraules del sobirà. El seu regnat s'assemblà al canyot que la força d'un riu arrossega envers la mar, i que finalment va desembocar a Cartagena a l'abril de 1931 per a obrir-li la porta de l'exili.

Amb el nou segle, les romanalles d'energies bel·licistes es dirigiren al nord d'Àfrica. La mobilització de reservistes en 1909 va revifar l'enfrontament entre Govern i població civil. La lluita de les tropes espa-

13. A. NIÑO, «El rey embajador. Alfonso XIII en la política internacional», dins MORENO LUZÓN, Javier (coord.), *Alfonso XIII: un político en el trono*, Madrid: Marcial Pons-Ediciones de Historia, 2003, p. 248.

14. *Ibíd.*

nyoles amb els insurrectes rifenys va causar la mort d'uns altres soldats d'Oliva. En van ser pocs, certament, però també víctimes dels mateixos deliris patriòtics viscuts anys abans a les Antilles. La història, així doncs, continuava escrivint-se amb arguments dissortadament massa coneguts.

Fins ací tot el que hem pogut esbrinar respecte als olivers que participaren en la guerra de Cuba al final de la dinovena centúria. Malauradament, uns van quedar allà per sempre, però uns altres van tenir més sort i pogueren tornar al poble i abraçar les seues famílies. A tots ells els dediquem aquest breu estudi, encara que sabem que no n'és suficient per a retre'ls l'homenatge del qual són mereixedors.

ANNEX I. Relació, no exhaustiva, de soldats olivers morts a Cuba durant la guerra (1895-1898).

NOM (1)	DATA I LLOC DE LA MORT	CAUSA	GRAU	ARMA	DATA DE NAIXEMENT I INFORMACIÓ FAMILIAR (2)
Alas Hervás, Vicente	22/06/1897. Aguacate (L'Havana)	Febre groga	Soldat	RI (3) España 46	Es desconeix
Alejandro, Jaime	19/09/1895. San Luis (Santiago de Cuba)	Febre groga	Soldat	RI Asia 55	Es desconeix
Alemany Mena, Vicente	10/01/1898. Ciego de Ávila (Puerto Principe)	Febre groga	Soldat	RI Garellano 43	10/11/1875. Fill de Vicente i Maria
Barreres Pérez, Vicente	13/11/1897. Arroyo Blanco (Santa Clara)	Malaltia o accident	Soldat	RI Albuera 26	Es desconeix
Camps Mollá, Vicente	07/09/1896. Santiago de las Vegas (L'Havana)	Malaltia	Artiller	Artilleria de Muntanya	22/03/1874. Fill de José i Sabina
Clement Llácer, Miguel	15/08/1897. Amarilla (Matanzas)	Malaltia o accident	Soldat	RI Navarra 25	05/02/1876. Fill de Miquel i Vicenta
Escrivá Roig, Bernardino	09/01/1898. Güines (L'Havana)	Malaltia	Soldat	RI Guipúzcoa 53	16/06/1876. Fill de Vicente i Rosa
Ibiza Cots, Vicente	26/08/1896. Los Arabos (Matanzas)	Febre groga	Soldat	RI Navarra 25	10/01/1875. Fill de Miquel i Vicenta
Ibiza Martínez, Daniel	18/06/1897. Pinar del Río	Malaltia	Soldat	RI Almansa 18	1873. Fill de Salvador i Rosa
Iborra Fuster, Pedro	14/09/1897. Gíbara (Santiago de Cuba)	Malaltia o accident	Soldat	Infanteria de Marina	Es desconeix
Just Mena, Miguel	06/09/1895. Sagua de Tamamo (Santiago de Cuba)	Febre groga	---	-----	20/11/1872. Fill de José i Rosa
Mengual Ginestar, Salvador	06/08/1897. Marianao (L'Havana)	Febre groga	Soldat	RI Habana 66	Es desconeix. Fill de Salvador i Joaquina
Mengual Peiró, Miguel	01/12/1896. L'Havana	Febre groga	Soldat	RI Guipúzcoa 53	28/12/1876. Fill de Miquel i Isabel
Moncho Sabater, Francisco	25/10/1896. Guanajay (Pinar del Río)	Febre groga	Soldat	RI Albuera 26	28/03/1876. Fill de Francisco i Salvadora
Navarro Seguí, Miguel	-----	Desaparegut	---	-----	02/12/1876. Fill de Manuel i Vicenta M. ^a
Peiró Escrivá, Vicente	10/02/1898. Puerto Padre (Santiago de Cuba)	Malaltia	Soldat	Infanteria de Marina	04/08/1877. Fill de Domingo i Teresa
Pons Ciscar, Vicente	19/05/1895. Paso Miguel (Santiago de Cuba)	Combat	Corneta	RI Talavera P. 4	06/11/1873. Fill de Vicente i Vicenta
Roig Parra, Salvador	05/11/1895. Baracoa (Santiago de Cuba)	Febre groga	Soldat	RI Talavera P. 4	02/04/1874. Fill de Vicente i Rosa
Salort Mascarell, Rafael	-----	Acció de guerra	Soldat	-----	21/04/1875. Fill de Miquel i Josefa
Sebastià Benavent, Antonio	12/11/1896. Santiago de Cuba	Febre groga	Soldat	RI Asia 55	05/09/1875. Fill de Francisco i Francisca
Sebastià Benavent, Francisco	11/07/1896. Mariel (Pinar del Río)	Malaltia	Soldat	RI Cuba 65	03/04/1871. Fill de Francisco i Francisca
Tomás Sobrecaases, Enrique	07/07/1897. Bejuical (L'Havana)	Febre groga	Soldat	RI Alfonso XIII 62	06/02/1873. Fill d'Antonio i Josefa

(1) Informació recopilada d'E. de MIGUEL FERNÁNDEZ-CARRANZA, i al., *La provincia de Valencia en la Guerra de Cuba (1895-1898)*, València: Real Acadèmia de Cultura Valenciana [edició digital], 2015, pp. 111-268. *Diario Oficial del Ministerio de la Guerra*, anys 1896 (núm. 280 i 294), 1897 (núm. 4, 83, i 124), 1898 (núm. 152, 170, 188, 246 i 283), 1899 (núm. 221), 1900 (núm. 102, 133 i 184), 1905 (núm. 243) i 1908 (núm. 28).

(2) APSMO, B-12 (1869-1873), f. 234; B-13 (1874-1876), ff. 23 i 105; B-14 (1877-1880), f. 343. APSRO, B-08 (1865-1870), f. 239; B-09 (1870-1873), ff. 51r, 167 i 216r; B-10 (1874-1881), ff. 34, 138, 219, 238, 277, 295, 320, 392, 399 i 480.

(3) RI: Regiment d'Infanteria.

ANNEX II. Relació, no exhaustiva, de soldats olivers repatriats des de Cuba en el bienni 1897-1898.

NOM (1)	DATA I LLOC D'ARRIBADA	VAIXELL	CAUSA	GRAU	ARMA	ANY DE NAIXEMENT (2)
Alemany Real, Bartolomé	05/10/1897 Santander	-----	Malaltia	Soldat	Regiment d'Infanteria Guadalajara 20	1878
Cañamás Sabater, Salvador	16/12/1898 Cadis	-----	Malaltia	Soldat	Regiment d'Infanteria Vizcaya 51	1877
Gilbert Savall, Vicente	1897 Barcelona	Miguel Jover	-----	-----	-----	1876 (?)
Llió Mayans, Salvador	1897 Barcelona	León XIII	-----	-----	-----	1876
Mateu Camps, Francisco	05/10/1897 Santander	-----	Malaltia	Soldat	Regiment d'Infanteria Guadalajara 20	1876
Mestre Font, Antonio	1897 Barcelona	-----	-----	-----	-----	1876
Morant Girau, José	03/07/1897 Santander	María Cristina	Malaltia	Soldat	Regiment d'Infanteria España 46	1876
Morell Savall, Francisco	03/02/1897 Santander	Ciudad de Cádiz	Malaltia	Soldat	Regiment d'Infanteria España 46	1876
Morera Fernández, Vicente	-----	-----	-----	-----	-----	Es desconeix
Parra Parra, Blas	16/12/1898 Cadis	-----	Malaltia	Soldat	Regiment d'Infanteria Vizcaya 51	Es desconeix
Pellicer Verdú, José	14/02/1897 Malaga	J. Jover Serra	Malaltia	Soldat	Regiment d'Infanteria Tetuán 45	1872
Tomás Sobrecazes, Domingo	21/10/1897 Cadis	-----	Malaltia	Soldat	Regiment d'Infanteria Vizcaya 51	1876

(1) Informació extreta d'E. de MIGUEL FERNÁNDEZ-CARRANZA, i al., *La provincia de Valencia en la Guerra de Cuba (1895-1898)*, València: Real Acadèmia de Cultura Valenciana [edició digital], 2015, pp. 111-268. *Diario Oficial del Ministerio de la Guerra*, anys 1897 (núm. 55, 61, 166 i 271) i 1898 (núm. 6 i 35). *El Imparcial*, 2 de febrer de 1897, 18 de juny de 1897, 2 d'agost de 1897 i 30 de novembre de 1898.

(2) APSMO, B-13 (1874-1876), ff. 189 i 198. APSRO, B-09 (1870-1873), f. 145; B-10 (1874-1881), ff. 284, 288, 367, 393 i 438.

ANNEX III. Pensions atorgades a favor de familiars de víctimes de la guerra de Cuba (1).

CAUSANT	BENEFICIARIS	PARENTIU	IMPORT ANUAL VITALICI
Camps Mollà, Vicente	José Camps Savall Sabina Mollà Mas	Progenitors	182,50 pessetes
Ibiza Cots, Vicente	Miguel Ibiza Castillo Vicenta Cots Vidal	Progenitors	182,50 pessetes
Just Mena, Miguel	José Just Camps Rosa Mena Mateu	Progenitors	182,50 pessetes
Mengual Ginestar, Salvador	Dolores Esparza Mas	Muller	182,50 pessetes
Mengual Peiró, Miguel	Miguel Mengual Pascual Isabel Peiró Peiró	Progenitors	182,50 pessetes
Navarro Seguí, Miguel	Vicenta Maria Seguí Roig	Mare	137,00 pessetes
Pons Ciscar, Vicente	Vicente Pons Mateu	Pare	182,50 pessetes
Roig Parra, Salvador	Vicente Roig Mari Rosa Parra Mollà	Progenitors	182,50 pessetes
Salort Mascarell, Rafael	Miguel Salort Vicens Josefa Mascarell Morant	Progenitors	182,50 pessetes
Sebastià Benavent, Antonio	Francisco Sebastià Barreres Francisca Benavent Agut	Progenitors	182,50 pessetes
Tomás Sobrecazes, Enrique	Josefa Sobrecazes Marzal	Mare	182,50 pessetes

(1) *Diario Oficial del Ministerio de la Guerra*, anys 1898 (núm. 246), 1899 (núm. 211, 221, 260 i 286), 1900 (núm. 102, 133, 184 i 253), 1905 (núm. 243) i 1908 (núm. 28).

FONTS

Arxius

- 1) Arxiu Parroquial de Santa Maria la Major d'Oliva (APSMO)
Llibres de Batejos
Tom 12, (1869-1873), f. 234.
Tom 13, (1874-1876), ff. 23, 105, 189 i 198.
Tom 14, (1877-1880), f. 343.

- 2) Arxiu Parroquial de Sant Roc d'Oliva (APSRO)
Llibres de Batejos
Tom 8, (1865-1870). A.2.5 (LB), f. 239r.
Tom 9, (1870-1873), A.2.6 (LB), ff. 51r, 145, 167 i 216r.
Tom 10, (1874-1881), A.2.7 (LB), ff. 34, 138, 219, 238, 277, 284, 288, 295, 320, 367, 392, 393, 399, 438 i 480.

Hemeroteca

BOE

Diario Oficial del Ministerio de la Guerra (1896-1908).

El Imparcial (1897-1898).

El Pueblo: Diario Republicano (1895-1896).

La Gaceta de Madrid (1878-1900).

BIBLIOGRAFIA

- BLASCO IBÁÑEZ, Vicente (1978): *Artículos contra la guerra de Cuba*, València: Ediciones León Roca.
- D. A. (2004): *Historia de España*, tt. 13 i 14, Pozuelo de Alarcón: Editorial Espasa Calpe.
- MIGUEL FERNÁNDEZ-CARRANZA, Enrique de; IZQUIERDO CANOSA, Rafael i Francisco Javier NAVARRO CHUECA (2015): *La provincia de Valencia en la Guerra de Cuba (1895-1898)*, València: Real Acadèmia de Cultura Valenciana [edició digital].
- MOLINA LUQUE, J. Fidel (2001): *Quintas y servicio militar: Aspectos sociológicos y antropológicos de la conscripción (Lleida, 1878-1860)*, Lleida: Universitat de Lleida [tesi doctoral].

- NIÑO, Antonio (2003): «El rey embajador. Alfonso XIII en la política internacional», dins MORENO LUZÓN, Javier (coord.), *Alfonso XIII: un político en el trono*, Madrid: Marcial Pons-Ediciones de Historia, pp. 239-276.
- RODRÍGUEZ PUÉRTOLAS, Julio (1999): *El «Desastre» en sus textos: La crisis del 98 vista por los escritores coetáneos*, Madrid: Edición Akal.
- ROMERO GONZÁLEZ, Joan (1977): «Condiciones de vida de la clase obrera en el País Valenciano (1880-1923)», dins *Saitabi: Revista de la Facultat de Geografia i Història*, 27, València: Universitat de València, pp. 165-180.
- ROZALÉN FUENTES, Celestina i Rosa María ÚBEDA VILCHES (2004): «Nuestros soldados fallecidos y repatriados», dins *La crisis de fin de siglo en la provincia de Almería: el desastre del 98*, Almería: Diputación de Almería-Instituto de Estudios Almerienses, pp. 293-300.

LA PLAÇA DE L'ESGLÉSIA DE SANTA MARIA D'OLIVA

ALEJANDRO CARDONA BALLESTER

Llicenciat en Filologia Clàssica i professor de Secundària

Ha desaparecido hace escaso número de días, reducido a escombros, el caserón que albergó la llamada «Escuela de don Salvador Mestre Parra»,¹ primera academia de enseñanza media que funcionó en nuestra ciudad, si se exceptúa el «Aula de Latinidad» que fundara Gregorio Mayáns. La piqueta demolidora, ese verdugo implacable que, durante más de siglo y medio, viene reduciendo a polvo las fuentes de nuestra historia local, demoliendo a troche y moche —y sin previa consulta a los organismos competentes—, monumentos, casas solariegas, vestigios de arte, entrañables y venerados recuerdos, ha procedido —quizá por primera vez con sentido común— a la demolición de la mencionada escuela y otras edificaciones pequeñas y ruinosas con el laudable propósito de urbanizar la que se llamó Plaza de la Iglesia [...].²

Hermelando Morera Boix³ escribia les paraules anteriors en un article publicat dins el programa de la Fira i Festes d'Oliva de l'any 1973,

1. Salvador Mestre Parra (Oliva, 21 de març de 1860 — 9 de juliol de 1924) sacerdot amb vocació docent. En ser destinat a Oliva durant la primera dècada del segle xx com a capellà del Convent de les Clarisses, va fundar una escola en la plaça de l'Església per a intentar pal·liar la deficiència de centres educatius en la població, actitud meritòria per la qual se li va dedicar un carrer al voltant de la tercera dècada del segle xx (Per a més informació, veg. J. F. PI APARICI, «Reivindicación histórica del Dr. D. Salvador Mestre Parra», dins *Programa de Festes del carrer Sant Vicent*, Oliva, 2000.

2. H. MORERA BOIX, «In memoriam», dins *Programa de Feria y Fiestas de Oliva*, Oliva, 1973.

3. Hermelando Morera Boix, natural d'Oliva i mestre de professió, durant els anys 1932 i 1933 dirigí la revista local *Patria Chica* i va ser professor i director també del Colegio Politécnico Gregorio Mayans, situat primer en el mateix edifici de la plaça de l'Església, on havia estat l'escola de don Salvador Mestre Parra, de la qual havia sigut alumne. El col·legi fou traslladat posteriorment al c/ València, 21 (ara c/ Moreres). Fou cronista oficial d'Oliva des de 1968 fins al seu traspàs, succeït el 26 de maig de 1973, casualment l'endemà de l'aprovació del projecte de reforma de la plaça pel ple de l'ajuntament.

poc temps després de la desaparició de les construccions que hi havia davant l'església de Santa Maria, a conseqüència de la qual l'aspecte de l'espai va quedar radicalment alterat.

El ben cert és que l'actual aspecte de la plaça de l'Església (veg. foto 1), anomenada fins no fa massa anys d'Espanya⁴ i més antigament també de Dalt⁵ o Plaça Enrajolada,⁶ té solament quaranta-sis anys;⁷ el seu estat, que permet ara l'aparcament de vehicles i la circulació al voltant de la illeta central, des d'on projecta la seua ombra un arbre frondós, és el resultat de l'enderrocament d'una plaça anterior, més elevada, els límits de la qual encara podem resseguir amb facilitat si adrecem la mirada al paviment. Aquesta elevació era una més de les conseqüències de la particular idiosincràsia de la vila, que ha anat construint-se sobre els vessants del tossal de Santa Anna. I com els passejadors d'Oliva sabem bé, d'exemples de carrers amb més d'un nivell, en tenim uns quants visibles per la part antiga de la ciutat.

Abans de la seua demolició, la plaça estava continguda per marges fets de rajoles massisses de fang roig, amb reforçament de carreus. Uns esglaons de pedra picada, enfrontats a la façana principal de l'església, facilitaven el descens al nivell del carrer, mentre que en la part contrària un marge, últim vestigi de la construcció original, encara protegeix els viants que transiten l'empinada costera del carrer del Duc d'Osuna d'un desnivell que l'enderroc de la plaça ha fet inevitablement major. Al damunt del marge, descansen unes grans lloses de pedra, que llueixen brunyides i ambarines pel pas del temps i la mà de les persones (veg. foto 2), com també explica oportunament en un altre article Hermelando Morera:

4. La denominació Plaza de España va estar vigent arran els canvis de denominació de carrers a partir de l'adveniment de la II República (14 d'abril de 1931), fins a l'acord municipal de 31 d'octubre de 1996, pel qual passà a denominar-se oficialment Plaça de l'Església.

5. En els segles XVII i XVIII rebia la denominació Plaça de Dalt per contraposició a la Plaça de Baix o Empedrada (ara Plaça de l'Ajuntament).

6. Sobre la toponímia d'Oliva, podeu llegir D. A., «Nomenclátor urbano», dins *Iniciación a la Historia de Oliva*, València: Ajuntament d'Oliva, 1978; i J. SENDRA MOLÍO, «La toponímia urbana d'Oliva», dins *Cabdells*, 5, Oliva: Associació Cultural Centelles i Riusech, 2008, pp. 15-52.

7. El ple de l'ajuntament, en sessió celebrada el 29 de desembre de 1972, va encomanar als tècnics municipals la redacció d'un projecte, que va ser aprovat en la sessió del 25 de maig de 1973.

Al filo de las ocho de la mañana, de cualquiera de aquellas mañanas radiantes, alegres, únicas de los ya lejanos 1913, 1914 [...] Una mañana de cualquier día lectivo, cuando ya [...] el exclaustro don Francisco Campos,⁸ con su balandrán, su birrete y su sombrilla verde abandonaba el templo en busca del chocolate con mojícón, por las calles de la Iglesia, Tamarit, Peligro, Carmen, Hospital [...] afluían al caserón de la hoy plaza de España los diminutos Peris, Navarros, Garcías y Llorcas, los Sanchos, los Castrillos, los Moreras, los Sanchis, los Parras [...], con sus rayados delantales de vichí, sus portalibros, sus bufandas y sus almuerzos. Y luego de deslizarse repetidas veces y pulimentar con sus rollizas nalgas, con gran detrimento de los calzones, los gruesos sillares que vallan la costanilla que va de la Plaza al derribado Palacio de los Condes, eran engullidos por el caserón a través de una puertecita que debe existir todavía en la parte alta de la mencionada costanilla e introducidos en el «Templo de Minerva», —léase Escola de don Salvador Mestre Parra— benemérito sacerdote de calva amarillenta y rubicunda según la mayor o menor excitación en que le pusiera la inquieta grey estudiantil [...].⁹

Sobre la data de construcció, no tenim cap certesa de moment, però podríem aventurar-nos a pensar que l'edificació del nou temple durant el segle XVIII comportaria un arranjament de la plaça que l'edifici tenia al davant de la façana principal, per la qual cosa seria simultani o poc posterior a l'acabament de les obres de l'església l'any 1786.

Pel que pot observar-se en les fotografies, aquesta plaça elevada tenia el sòl de terra compactada, a diferència dels carrers dels voltants, que estaven empedrats fins que, durant els anys 50 i 60 del segle XX, l'empedrat dels carrers d'Oliva (veg. foto 3) va ser substituït paulatinament per llambordins (veg. foto 4), aprofitant la construcció del clavegueram i per a donar majors facilitats al trànsit dels automòbils, cada vegada

8. Francisco Campos Sanz, sacerdot natural de Cofrents (la Vall d'Aiora). Nomenat coadjutor de l'església de Santa Maria (14 de març de 1902) i organista (2 d'abril de 1912). Va morir el dia 8 d'agost de 1923 als seixanta-set anys (J. CASTELL BOMBOÍ, *Sacerdotes y religiosos en Santa María la Mayor de Oliva*, Oliva: Hermandad Sacerdotal, 1996).

9. H. MORERA BOIX, «A aquella Oliva entrañable. El Brònit», dins revista *Sant'Ana*, 52-53 (gener-febrer), 1967.

més abundants. Però a la plaça no li va arribar mai la tanda de l'arranjament, perquè en els primers anys 70 del segle XX l'ajuntament aprovà la remodelació de l'espai, motivada, entre d'altres raons, per la necessitat de facilitar el trànsit i dotar amb zones d'aparcament la part alta de la ciutat (veg. foto 5),¹⁰ però també amb seguretat per la insistència del rector plebà de Santa Maria, Salvador Pons Franco,¹¹ el qual poc després de la seua presa de possessió, al novembre de 1967, ja manifestava en una primera entrevista el disgust davant «el estado deplorable que ofrece la plaza de la Iglesia de Santa María»;¹² i aquesta opinió degué prendre cos prompte, com palesa l'article d'opinió «Una sugerencia a las autoridades», publicat en el núm. 66-69 de la publicació periòdica *Sant'Ana* (març-juny de 1968), on l'autor, Abelardo Pacheco Muñoz, defensava l'enderrocament del mur i la creació d'una plaça enjardinada, que permetera lliurar l'edifici de l'església de l'arraconament en què es trobava (veg. foto 6).

La desaparició de la plaça va provocar, en conseqüència, la demolició de les cases que hi havia edificades (veg. fotos 7 i 8), on durant els primers anys del segle XX es trobava, a més de l'escola de *don* Salvador Mestre Parra, com hem pogut llegir abans, la redacció i la impremta dels diaris locals *Levante* i *Oliva* durant els anys 30.¹³ Al seu lloc, encara que un poc més retirat, va ser construït per la parròquia l'edifici del Casal de Santa Maria, mitjançant una permuta de solars amb l'ajuntament que, passat el temps, va possibilitar l'obertura de l'actual carrer de la Mare Maria Gallart.¹⁴ Amb la intervenció, van quedar connectats els

10. En l'estudi d'arquitectura de Joan Miquel Garcia Pérez es conserva el projecte d'urbanització, signat pels arquitectes Juan Salvador Pérez Parra i Carlos Canet Alemany al maig de 1973. El projecte presenta algunes diferències respecte al resultat final. Agraïm a Joan Miquel Garcia les facilitats donades per a la consulta dels documents.

11. Salvador Pons Franco (Vilanova de Castelló, 25 d'agost de 1929 — 10 d'agost de 1974) plebà número 22 de Santa Maria. Durant els quasi set anys en què va dirigir la parròquia, va mamprendre molts projectes de reforma tant a l'interior com al voltant de l'edifici (per a més informació, veg. J. CASTELL BOMBOÍ, op. cit.).

12. «Entrevista con el señor Plebán Arcipreste», dins *Sant'Ana*, 61-62-63 (octubre-desembre), 1967.

13. Segons una notícia que no hem pogut contrastar, també hi va haver el Casino Carlista.

14. Sobre les condicions de la permuta i el projecte del nou edifici, pot llegir-se l'article del plebà Salvador PONS FRANCO, «Urbanización de la Plaza de la Iglesia

carrers de l'Església i Moreres, tot podent-se contemplar, ara exempta en la seua totalitat, la fàbrica de l'església.

Com és habitual, tot canvi comporta alguna conseqüència, i si bé hem de reconèixer que l'efecte beneficiós envers l'edifici i la circulació és innegable, també és cert que, arran de la demolició, Oliva va perdre novament un element destacat de la seua fisonomia. Una construcció que va ser, al llarg dels anys, testimoni i talaia singular de celebracions nupcials, de funerals (veg. foto 9) i batejos (veg. foto 10), de processons (veg. foto 11), actes religiosos (veg. foto 12) i, en definitiva, del pas de la vida. Per a la posteritat, ens quedaran sempre les fotografies i, de moment també, el record dels qui encara hi vam poder jugar de xiquets, protegits del trànsit per la seguretat acollidora d'aquella plaça elevada (veg. foto 13).

La imatge que presentem (veg. foto 14) va estar encomanada l'any 1973, poc abans del seu enderrocament, per Salvador Cardona Miralles a l'estudi fotogràfic Victoria. Es tracta originalment d'una sèrie de tres fotografies (veg. foto 15), preses des de la part alta del carrer de Tamarit, i posteriorment unides mitjançant tècnica fotogràfica, tot permetent una visió completa, i pensem que única, de la plaça amb el mur que la contenia, on podrem constatar la diferència entre el passat i la situació actual de l'any 2019.

Foto1. Vista de la plaça de l'Església (Fotografia d'Alejandro Cardona Ballester, 25 de març de 2018).

y construcción del Hogar Parroquial», dins *Programa de Feria y Fiestas de Oliva*, Oliva, 1973.

Foto 2 (dalt). El carrer del Duc d'Osuna —marge amb lloses de pedra— en 1959 (Arxiu família Cardona Ballester).

Foto 3 (baix esquerra). Empedrat del carrer, any 1959 (Arxiu família Cardona Ballester, Foto-Estudi Victoria [fotògraf]).

Foto 4 (baix dreta). Treballs de pavimentació de la plaça de l'Església amb llambordins, any 1959 (Revista *Sant'Ana*, núm. 41, febrer de 1966).

Foto 5 (dalt esquerra). Projecte de reforma de la plaça de l'Església, any 1973 (Arxiu Joan Miquel Garcia Pérez).

Foto 6 (dalt dreta). Carrer empedrat, porta de l'església i cases, any 1959 (Arxiu família Cardona Ballester, Foto-Estudi Victoria [fotògraf]).

Foto 7 (baix). Treballs d'enderrocament de la plaça elevada i les edificacions, abril de 1973 (Arxiu família Cardona Ballester, Foto-Estudi Victoria [fotògraf]).

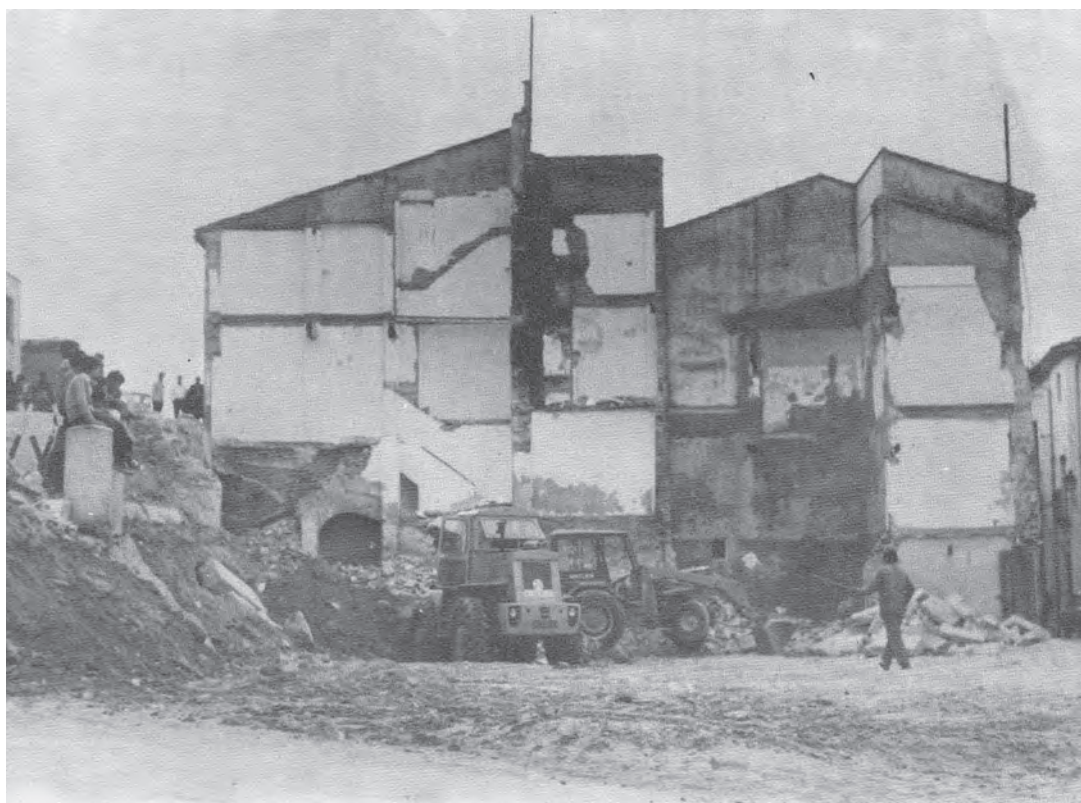

Foto 8 (dalt). Treballs d'enderrocament de la plaça elevada i les edificacions, abril de 1973 (*Programa de Feria y Fiestas de Oliva*, 1973).

Foto 9 (baix). Eixida del funeral del plebà Salvador Campos Pons el 8 de febrer de 1947 (Arxiu família Cardona Ballester).

Foto 10 (dalt). Xiquets a l'eixida d'un bateig, maig de 1967 (Arxiu família Cardona Ballester).

Foto 11 (baix). Caps de Ferro amb el Natzaré, Setmana Santa d'Oliva, abril de 1941 (Arxiu família Cardona Ballester).

Foto 12 (dalt). Benedicció de les campanes noves de Santa Maria el 25 de setembre de 1941 (Arxiu família Cardona Ballester).

Foto 13 (baix). Xiquets jugant a la plaça, any 1958. (Arxiu família Cardona Ballester, Foto-Estudi Victoria [fotògraf]).

Foto 14 (esquerra). Vista completa de la plaça des del carrer de Tamarit (Arxiu família Cardona Ballester, Foto-Estudi Victoria [fotògraf], ca. 1973).

Foto 15 (dreta). Sèrie original de fotografies de la plaça (Arxiu família Cardona Ballester, Foto-Estudi Victoria [fotògraf], ca. 1973).

BIBLIOGRAFIA

- CASTELL BOMBOÍ, J. (1996): *Sacerdotes y religiosos en Santa María la Mayor de Oliva*, Oliva: Hermandad Sacerdotal.
- D. A. (1978): «Nomenclátor urbano», dins *Iniciación a la Historia de Oliva*, València: Ajuntament d'Oliva.
- MORERA BOIX, Hermelando (1967): «Aquella Oliva entrañable. El Brònit», dins revista *Sant'Ana*, 52-53 (gener-febren).
- (1973): «In memoriam», dins *Programa de Feria y Fiestas de Oliva*, Oliva.
- PACHECO MUÑOZ, Abelardo (1968): «Una sugerencia a las autoridades», dins *Sant'Ana*, 66-69 (març-juny).
- PI APARICI, J. F. (2000): «Reivindicación histórica del Dr. D. Salvador Mestre Parra», dins *Programa de Festes del carrer Sant Vicent*, Oliva.
- PONS FRANCO, Salvador (1973): «Urbanización de la Plaza de la Iglesia y construcción del Hogar Parroquial», dins *Programa de Feria y Fiestas de Oliva*, Oliva.
- SENDRA MOLIÓ, J. (2008): «La toponímia urbana d'Oliva», dins *Cabdells*, 5, Oliva: Associació Cultural Centelles i Riusech, pp. 15-52.

RESUMS/'ABSTRACTS'

Tres poemes de Francesc-Gilabert de Centelles: atribució, estudi de les fonts i edició

RUBÉN GALERA HERNÁNDEZ

El cavaller Francesc-Gilabert de Centelles i Queralt (àlies *Ramon de Riu-sec*) és un dels nobles i lletraferits de l'alta aristocràcia valenciana que professava un especial interès per la literatura trobadoresca. Fins ara, les seues incursions literàries ens han arribat en poemes coetanis: unes vegades el convidaren a participar en el joc retòric (Francesc Ferrer i Suero de Ribera) i d'altres el reprengueren per la vida 'pecaminosa' que mantingué al marge del matrimoni (Figueres i Maria de Castella). Fins i tot, recentment, s'han treballat les referències i produccions epistolars (Soler, Torrò, Galera) que els humanistes, Antonio Beccadelli i Guiniforte Barzizza, adreçaren al valencià per tal d'aconsellar-li, en termes de fin'amor, el respecte o no a la fidelitat matrimonial. En aquest treball, per tant, presentem, estudiem i argumentem l'atribució de tres poemes complets a Francesc-Gilabert de Centelles, que a la vegada inicien la història literària documentada de la ciutat d'Oliva.

The gentleman Francesc-Gilabert de Centelles i Queralt (alias Ramon de Riu-sec) is one of the nobles and letters of the high Valencian aristocracy that had a special interest for troubadour literature. Until now, his literary incursions made us come up with contemporary poems: sometimes, was invited it to take part in the rhetorical game (Francesc Ferrer i Suero de Ribera) and other times reprimanded it for the life 'sinful' that kept outside of the marriage (Figueres and Maria de Castilla). Even, recently, they have worked the references and productions epistolary (Soler, Torrò, Galera), that the humanists, Antonio

Beccadelli and Guiniforte Barzizza, addressed Valencian in order to advise him, in terms of purpose love, respect or no to marital fidelity. In this work, therefore, present, study and argue the attribution of three complete poems to Francesc-Gilabert of Centelles, that in turn initiate the literary history documented of Oliva's city.

PARAULES CLAU: Francesc-Gilabert de Centelles / Segle xv / Oliva literària / Poesia.

KEYWORDS: *Francesc-Gilabert de Centelles / 15th century / Oliva literary / Poetry.*

La butlla *Minerva* d'Oliva

ALEJANDRO CARDONA BALLESTER

La butlla d'adhesió de l'església de l'Assumpció de Santa Maria d'Oliva a la Confraria del Santíssim Sagrament de l'església de Minerva a Roma és un document original, escrit sobre pergamí, que pertany al fons documental conservat a l'arxiu parroquial. La seua data és de 4 d'abril de 1559. Està escrit en llatí i presenta una sanefa en la seua part exterior amb motius decoratius on figuren, entre d'altres, l'escut dels Centelles i una olivera, els quals manifesten de manera visual i immediata la seua relació directa amb Oliva. En el present article, oferim la transcripció i traducció del document, precedides d'un estudi sobre l'origen d'aquesta confraria, sobre els distints textos que conté el pergamí i el seu sentit, així com també s'han tractat aspectes relatius a la tipologia textual del document.

The bull that confirms the joining of the church of the Assumption of Holy Mary in Oliva to the Brotherhood of the Most Holy Sacrament of the church of Minerva in Rome is an original document, written on parchment, which belongs to the document collection kept in the parish archive. It is dated April 4th, 1559. Written in Latin, an inlay on its exterior shows decorative motifs among which the arms of the Centelles family can be seen, along with an olive tree, which supply a direct visual demonstration of its immediate relationship to Oliva. This article offers the transcription and translation of the document, preceded by a

study into the origins of this brotherhood, and the various texts that the manuscript contains and their meaning, together with commentary on aspects relating to the typological nature of the text of the document.

PARAULES CLAU: Butlla / Centelles / Confraria / Minerva / Papa / Plebania / Santíssim Sagrament.

KEYWORDS: *Bull / Centelles / Brotherhood / Minerva / Pope / Presbytery / Most Holy Sacrament.*

La Confraria del Sant Sagrament de Santa Maria la Major d’Oliva

JOAN FRANCESC PI I APARICI

L’article explica la fundació de la Confraria del Santíssim Sagrament de la Sang de Crist de Santa Maria la Major d’Oliva, des del segle XVI en avant, el marc polític i religiós d’aqueix segle, l’organització administrativa i econòmica per al seu desenvolupament i manteniment social, el seu patrimoni i gestió aplicada a ella, l’activitat social com incideix a Oliva i hom registra un índex o taula onomàstic alfabètic dels membres que regentaren els càrrecs fins al segle XIX.

The article explains the founding of the Brotherhood of the Most Holy Sacrament of the Blood of Christ of Santa Maria la Major in Oliva, from the 16th century onwards, as well as the political and religious background of that century, the administrative and economic organization for its development and social maintenance, its patrimony and management, how its social activity affects Oliva and offers an index or onomastic alphabetical table of the members who held functions up until the 19th century.

PARAULES CLAU: Confraria de la Sang / Crist / Sant Sagrament / Devoció / Minerva / Espiritualitat / Santa Maria / Oliva / Roma / Concili de Trento / Majordoms / Regidors / Alcalde / Prior / Escrivà / Clavari.

KEYWORDS: *Brotherhood of the Blood / Christ / Holy Sacrament / Devotion / Minerva / Spirituality / Santa Maria / Oliva / Rome / Council of Trento / Wardens / Executives / Mayor / Prior / Scribe / Calvary.*

Algunes consideracions sobre la música de banda a Oliva fins a la primera meitat del segle XX

FERRAN ESCRIVÀ-LLORCA

L'article presenta algunes consideracions sobre la música de banda a Oliva, els pocs treballs realitzats fins al moment i les aproximacions historiogràfiques al respecte. Tot i que la banda d'Oliva és centenària, la història coneguda habitualment ha obviat alguns aspectes interessants com els diferents moviments bandístics a Oliva des de finals del segle XIX i les divergències, que s'extrauen d'alguns textos, entre els integrants de les diferents bandes que van haver a Oliva fins a la primera meitat del segle XX. L'article també recull alguns dels noms més importants en la història de la música de banda a Oliva, com José Mafé, Rafael Esteve, Juan Ponzoda (pare i fill), Teodoro Castellano o Eduardo Borràs.

The article presents some thoughts on the music band in Oliva, the few works written until that moment and the historiographical approach to this topic. Although the Music Band of Oliva is a hundred-year-old, the well-known story has usually ignored some interesting aspects such as the different band movements in Oliva since the end of the 19th century and the differences, that are extracted from some texts, among the members of the different bands that were in Oliva until the first half of the 20th century. The article also includes some of the most important names in the history of music band in Oliva such as José Mafé, Rafael Esteve, Juan Ponzoda (father and son), Teodoro Castellano or Eduardo Borràs.

PARAULES CLAU: Banda de música / Oliva / Rafael Esteve / Teodoro Castellano.

KEYWORDS: Music Band / Wind Band / Oliva / Rafael Esteve / Teodoro Castellano.

Soldats olivers a la guerra de Cuba (1895-1898)

DOMÉNEC-XAVIER CANYAMÀS I VALLCANERA

La guerra de Cuba, esdevinguda entre 1895 i 1898, va mobilitzar més de dos-cents mil soldats a Espanya. L'aixecament independentista

cubà va tindre el suport dels Estats Units des d’un principi; però, al capdavant, la potència nord-americana va entrar en el conflicte arran de l’explosió del cuirassat ianqui *USS Maine* al port de l’Havana al febrer de 1898. Una quarta part dels soldats espanyols va morir al Carib, principalment a causa de les malalties tropicals. La febre groga o *vómito negro*, transmesa per un mosquit, fou la gran enemiga de les tropes. Els joves reclutes mobilitzats podien evitar la seua incorporació a files si pagaven 8.000 reals (2.000 pessetes), una quantitat equivalent al salari de quatre o cinc anys d’un jornalero. Aquesta mesura condemnava els fills de famílies pobres a marxar a defensar la pàtria, mentre que els joves adinerats se’n deslliuraven si pagaven la redempció. La informació sobre els soldats olivers que van participar en la contesa a les Antilles és escassa; tanmateix, la informació consultada ens ha permès recuperar una nòmina que inclou vint-i-dos morts i dotze repatriats, així com les dades d’alguns drethavents dels finats a Cuba que van poder assolir una pensió.

The Cuban War of Independence, that took place between 1895 and 1898, mobilised more than two hundred thousand soldiers from Spain. The separatist Cuban uprising was supported by the United States from the beginning; nevertheless, it was not until the explosion of the American battleship USS Maine at the port of Havana in February 1898 that the North-American power joined the war. One quarter of the Spanish soldiers died at the Caribbean, mainly due to tropical maladies. The yellow fever or vómito negro (black vomit), transmitted by a type of mosquito, was the mightiest enemy of the troops. The young mobilised recruits could elude the military service if they paid 8.000 reales (2.000 pesetas), a quantity equal to the wage of four or five years of a peasant. This measure condemned the children of poor families to march to protect the homeland, while the rich young men were freed if they paid the redemption. The information of the soldiers from Oliva who participated in the conflict is scarce; nevertheless, the consulted information permitted us to recover an inventory that includes twenty-two deaths and twelve repatriations, as well as data of some successors of the deceased at Cuba who managed to receive a pension.

PARAULES CLAU: Oliva / Restauració borbònica / Guerra de Cuba / Soldats olivers / Guerra filipinonord-americana / Conflicte del Rif.

KEYWORDS: Oliva / Bourbon Restoration / Cuban War of Independence / Soldiers from Oliva / Philippine-American War / Rif War.

La plaça de l'Església de Santa Maria d'Oliva

ALEJANDRO CARDONA BALLESTER

L'interés del present article rau en la publicació d'una fotografia, inèdita fins ara, de la plaça de l'Església de Santa Maria d'Oliva anterior al mes d'abril de 1973, data a partir de la qual l'espai es va veure alterat en ser enderrocats el mur, la plaça elevada i les cases que hi havia construïdes a sobre. Un seguit de fotografies de l'indret recolzen les explicacions de l'article i completen el reportatge visual.

The interest of this article lies in the publication of a photograph, unpublished until now, of the square of the Church of Santa Maria of Oliva from before the month of April 1973, since which date the space was altered when the wall, the upper part of the square and the houses built on it were all torn down. A series of photographs of the place support the explanations in the article and complete the visual report.

PARAULES CLAU: Església de Santa Maria / Plaça elevada / Projecte de reforma / Plebà.

KEYWORDS: Church of Santa Maria / Upper Square / Renovation Plan / Parish Priest.